

Búskaparráðið
01.09.2013

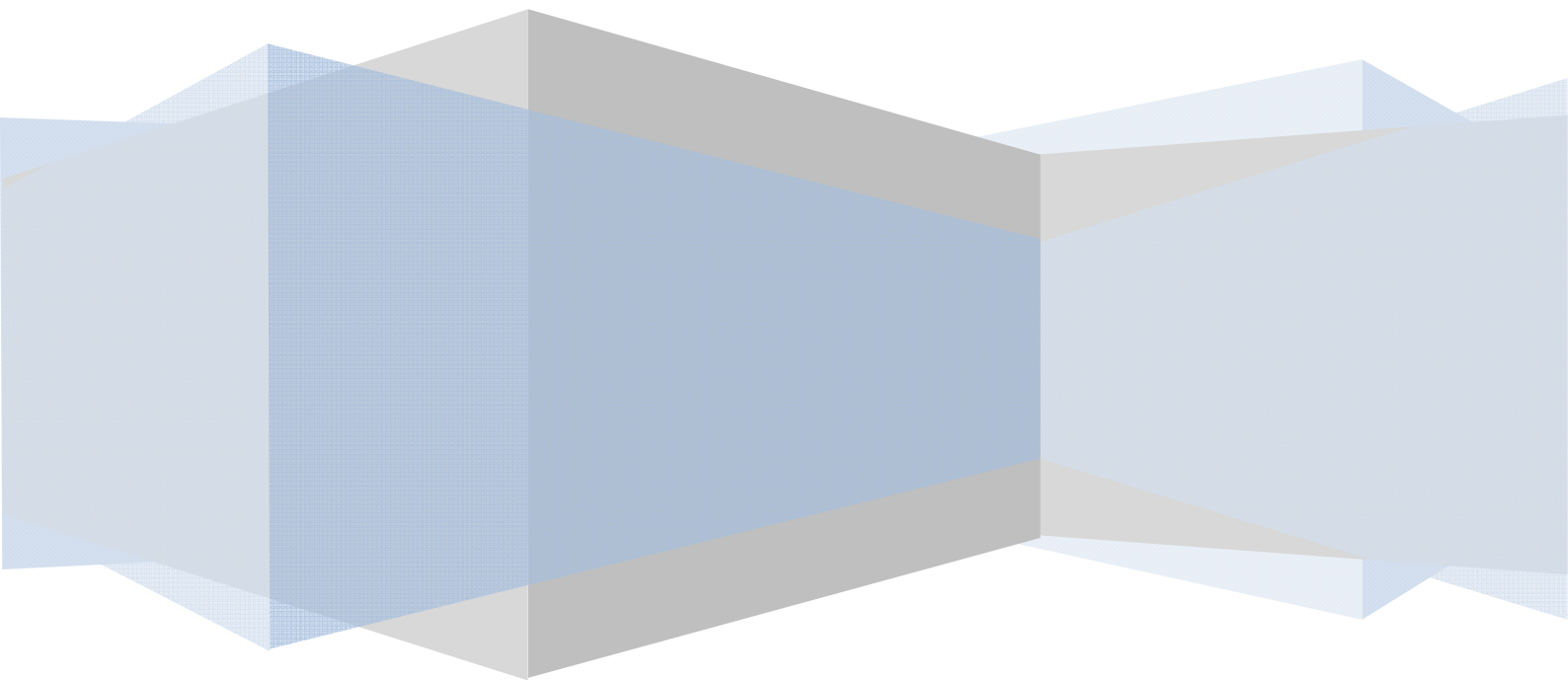
20
13

Búskaparfrágreiðing

Búskaparráðið

Heystið 2013

Economic report from the Economic Council of the Faroe Islands, Autumn 2013
With Executive Summary in English

INNIHALDSYVIRLIT

INNIHALDSYVIRLIT	1
BÚSKAPARRÁÐIÐ	2
SAMANDRÁTTUR	3
KONJUNKTURMETING	6
1 Inngangur við stöðulýsingum.....	6
1.1 Um produktivitets-vækstur og búskaparvækstur.....	7
1.2 Um produktivitets-vækstur og arbeidsvirkni	9
1.3 Hví búskaparvækstur er alneyðugur	11
1.4 Eftirspurningurinn.....	12
1.5 Týðningurinn av útflutninginum og útlenskum marknaðum.....	12
1.6 Aðrar ávirkanir á innlenska eftirspurningin	14
1.7 Partarnir av innlenska eftirspurninginum.....	15
1.8 Stuttar samantandi stöðulýsingar	16
1.9 Fíggjarliga haldfærið	16
1.10 Avleiðingar av lágari pensións-uppsparing	18
1.11 Avbjóðingarnar við minkandi fólkatæli og langtíðar-arbeidsloysi	19
1.12 Útbúgvingarverkið.....	20
1.13 Inntøkugrundarlag hins almenna, tilfeingisrenta og avgjald fyri aliloyvi	21
2 Búskaparlig útlit og fyrilit	23
2.1 Seinasta konjunktur-gongdin	23
2.1.1 Útgreinandi meting av BTÚ fyri árið 2012	24
2.1.2 Samantandi eftirmeting av gongdini í 2012	25
2.2 Útlit viðvíkjandi ávirkanum uttaneftir	26
2.3 Framrokning av búskapargongd 2013 og 2014	28
2.3.1 Framroknað meting av BTÚ fyri 2013 og útgreining.....	28
2.3.2 Samantandi meting av gongdini 2013 og boð upp á 2014.....	29
2.4 Bygnaðarligar umskiftingar í búskapinum	30
2.4.1 Umskiftingar og umskaringar í vinnubygnaði	30
2.4.2 Møguligar ábendingar um bygnaðarpolitiskar inntrivstørvir	34
2.4.3 Eftirspurnarviðurskipti - serliga í longdini	40
3 Geirarnir í búskapinum	43
3.1 Útflutningsvinnur.....	43
3.2 Heimamarknaðarvinnur	47
3.3 Fíggjargeirin	49
3.4 Hitt almenna.....	50
3.5 Húsarhaldini og privata nýtslan.....	53
3.6 Útlond.....	55
ORÐALISTI	59
KELDUTILFAR	63
TÍÐINDASKRIV.....	65
EXECUTIVE SUMMARY IN ENGLISH	66

BÚSKAPARRÁÐIÐ

Búskaparráðið gevur við hesum út konjunkturfrágreiðingina, sum eftir lögtingslóg nr. 50 frá 11. mai 2009 um búskaparráð við seinni broytingum skal koma út tvær ferðir um árið.

Búskaparráðið hevur til uppgávu at fylgja við búskaparligum viðurskiftum í landinum og at koma við óheftari búskaparligari ráðgeving og frágreiðingum um búskaparligu gongdina. Tað er ásett í lógini fyri Búskaparráðið, at tað skal gera tvær konjunkturfrágreiðingar árliga, sum verða almannakunngjörðar 1. mars og 1. september. Skrivarauppgávan hjá Búskaparráðnum er við avtalu lögð til Fróðskaparsetur Føroya at røkja.

Limir ráðsins eru:

Sverri Hansen, *cand.oecon.*, *formaður*

Thomas Dam, *cand.merc.*

Herit V. Albinus, *MSc Econometrics and Mathematical Economics*

Skrivari ráðsins er:

Ólavur Christiansen, *cand.polit.*, *PhD*

SAMANDRÁTTUR

Í útgangsstøðuni er føroyski búskapurin í einum lágkonjunkturi við lítlum búskaparvøkstri, halli á almennu roknskapunum, og vaksandi almennari skuld. Í seinastuni hava tó fleiri sjálvstøðugir indikatorar givið ábendingar um eina spakuliga uppgongd úr lágkonjunkturinum. Búskaparráðið væntar ein vøxtur í 2013 í leypandi prísnum á útivið 3% og nakað tað sama í 2014.

Við bert at koma burtur úr núverandi lágkonjunkturi røkka vit ikki málunum um at basa arbeiðsloysinum og fáa fleiri kappingarfør arbeiðspláss, ið kunnu skapa fólkvøxtur. Hetta er fortreyt, men meira krevst.

Eitt átroðkandi mál er, at landskassin hevur havt rakstrarhall síðan 2008, og skuldarbyrðan hjá landskassanum er tí vaksin. Seinastu roknskapirnir benda á, at ætlanirnar hjá landsstýrinum at minka hallið ikki bera á mál. Hallið hjá landskassanum fyri 2012 gjørdist 335 mió. kr., og hallið vaks tí sammett við 2011, tá hallið var 322 mió. kr. Krøvini til at fáa fíggarliga javnvág upp á styttri sikt kundu móguliga verið rokkin við tilfeingisgjaldi, størri avgjaldi á aliloyvum, og við at strika ella avmarka skatta-asymetriir og frádráttir og stuðulsskipanir, ið gera mun á vinnugreinum og borgarum í landinum.

Afturat hesum kemur at føroyski búskaparpolitikkurin upp á longri sikt neyvan er haldførur¹. Hetta tøvandi haldføri veksur um avbjóðingarnar, tá tað snýr seg um at fremja átøk til tess at skapa produktivitets- og búskaparvøxtur, ið kann byrgja fyri fólkatalsminking.

Fíggarliga haldførið í Føroyum finnst neyvan upp á longri sikt, tá fyriliggjandi útrokningar vísa at talið av eldri fólki er tvífaldað (2030-40). Hetta var staðfest longu í 2009 av einum arbeiðsbólki undir fíggaráráðnum². Sama er staðfest fyri Grønland; fíggarpolitikkur Grønlands er sera langt frá at vera haldførur upp á longri sikt. Øvugt er danski fíggarpolitikkurin haldførur upp á longri sikt, danir hava í sínum búskaparpolitikki tikið hædd fyri eini tvífalding av talinum av eldri fólki.

Ein onnur forðing fyri fíggarliga haldførinum upp á longri sikt er lága føroyska pensións-uppsparingin. Pensións-uppsparing føroyinga við árslok 2011 var 7,7 mia. kr., og skuldi hon verið 29 mia.kr., um vit lutfalsliga (eftir fólkatalinum) høvdu eins nógv í uppsparing sum danir (ella íslendingar). Áttu vit hesar 29 mia. kr., hevði stórir partur av teimum verið ogn hins almenna sum útsettur skattur, og sum hevði fallið til gjaldingar júst tá brúk var fyri peninginum til at fígga inntøkuflytingar og vaksandi tænastrævingarnar til vaksandi talið av eldri fólki.

Umframt at ávirka fíggarliga haldførið hevði ein størri føroysk pensións-uppsparing havt týðning fyri nógv onnur búskaparlig viðurskipti í Føroyum. Áttu føroyingar t.d. 29 mia. kr. í pensións-uppsparing, so hevði onkur av hesum milliardum funnið veg til lønsamar íløgur í

---

¹ Um týðningin av "fíggarligum haldføri", sí 1.9

² Fíggaráráðið 2009: Uppskot til eina haldføra pensiónsskipan fyri Føroyar

føroyska vinnulívini. Minni tørvur hevði tá verið á útlenskum kapitali í Føroyum, t.d. til útbygging av undirstøðukervi ella útbygging av grønnari orkuframleiðslu í Føroyum.

Skatting av pensiónum við inngjaldi bætir ikki fíggjarliga haldfærið upp á longri sikt, men tað øvugta.

Við nýggju skipanini fyri eftirlønar-uppsparing, ið líðandi verður sett í verk frá komandi nýggjári, verður tíðarfreistin alt ov stutt at spara munandi upphæddir áðrenn demografisku broytingarnar fara at gera seg galdandi. Ein slík skipan kann tí ikki standa einsamøll. Jú seinni byrjað verður við tillagingum til tess at skapa fíggjarligt haldfæri, jú tyngri og víðgongdari kann endaliga upptakið gerast.

Eru tillagingar á røktarheimsøkinum í 2013 truplar, verður tað munandi meira møtимикиð um 20-25 ár, um onki verður gjørt. Í eini komandi útgávu ætlar Búskaparráðið at leggja fram eina neyvari greining av fíggjarliga haldfærinum hjá Føroyum fram móti 2040, og at viðgera møgulig tiltøk.

Búskaparráðið hevur ferð eftir ferð í sínum frágreiðingum síðan ár 2000 mælt til at fiskidagar og kvotur vórðu seldar á uppboði, soleiðis at tilfeingisrentan í størst møguligan mun fall landinum í lut sum inntøka, samstundis sum ein avregulering fór fram í fiskivinnuni. Mælt hevur eisini verið til størri avgjöld fyri aliloyvi. Vinnan og politiska skipanin sýnast at hava viðurkent at tilfeingisgjöld so ella so mugu vera partur av eini búskaparpolitiskari loysn. Búskaparráðið er av teirri fatan, at tíðin nú er komin til at útgreina eina praktiska, tekniska og umsitingarliga loysn fyri hvussu ætlanin er at uppkrevja tilfeingisgjöld, herundir hvussu gjaldið kann skipast og eftirroknast. Eisini má atlit takast fyri hvussu gjaldið gerst ein partur í samlaða almenna búskapinum. Avlopini í tilfeingisvinnuni hava í søguligum høpi sveiggjað nógv, og tí má eisini í framtíðini roknast við ójovnum tilfeingisinntøkum.

Ráðið eftirlýsir eina endurskoðan av dupultskatta-avtalum við onnur lond við atlit til at styrkja inntøkugrundarlagið hjá tí almenna. Krøvini til fíggjarliga javnvág upp á styttri sikt kundu møguliga verið rokkin við tilfeingisgjaldi, størri avgjaldi á aliloyvum, og við at strika ella avmarka skatta-asymetriir og frádráttir og stuðulsskipanir, ið gera mun á vinnugreinum og borgarum í landinum.

Samanumtikið benda greiningar ráðsins av langtíðar-gongdini í búskapinum á at vit eru inni í eini bygnaðarligari umbroyting har arbeiðspláss verða niðurløgd og nýggj arbeiðspláss ofta ikki verða skapt aðrastaðni í búskapinum. Samstundis er merkisvert at staðfesta at prís-deflateraða miðallønin í Føroyum sum heild hevur verið stagnerandi seinastu 10 árinum – tvs. ein 0-vøkstur í heili 10 ár. Hetta bendir á eitt stagnerandi BTÚ í føstum prísnum hesi seinastu 10 árinum.

Búskaparráðið metir at trupulleikin við fólkatalsgongdini stavar frá trótandi kappingarførum arbeiðsplássum. Bati hendir ikki uttan búskapar- og produktivitetsvøkstur í Føroyum. Avbjóðingarnar her eru eyka stórar, tí trygd hava vit onga fyri at arbeiðspláss, sum vegna produktivitets-vøkstur verða niðurløgd í føroysku útflutningsvinnuni, verða

javnað aftur við nýggjum arbeiðsplássum í øðrum vinnum í Føroyum. Flestu útjaðarar missa arbeiðspláss til miðstaðarøki.

Væntandi verður hall á rakstrarsíðu gjaldsjavnans í 2012. Hallið stavar frá stórum skipa- og flogfarainnflutningi hetta árið. Annars hevur vaksandi útflutningurin frá uppisjóvarveiðuni og alivinnuni stórliga ávirkað úrslitini á rakstrarviðskiftum gjaldsjavnans seinastu árin, og hetta hevur saman við lønarinntøkum úr útlondum vígað upp ímóti kreppustøðuni í botnfiskaveiðuni undir Føroyum.

KONJUNKTURMETING

---

1 INNGANGUR VIÐ STØÐULÝSINGUM

Í útgangsstøðuni er føroyski búskapurin í einum lágkonjunkturi við lítlum búskaparvøkstri, halli á almennu roknskapunum, og vaksandi almennari skuld. Arbeðsloysið er tó minkað nakað - frá 5,1% í september 2012 til 4,7% í mai 2013 (sí myndirnar 12 og 13). Okkara arbeiðsloysisprosent kann valla sammetast við tað hjá øðrum størri londum; okkara hevur eitt hámark, sum tað ikki liggur leingi omanfyri, uttan at ung og flytfor flyta av landinum. Onkur annar indikaturur peikar uppeftir, t.d. skrásetingin av nýggjum akførum (sí mynd 24).

Alheimserð og vaksandi altjóða samhandil hava stórliga økt um sínámillum búskaparlig árin millum lond. Búskaparliga og fíggarliga eru Føroyar ivaleynt undir vaksandi ávirkan av altjóða konjunktur-gongdum. Búskaparpolitiskt eru ES-lond bundin saman av avtalum um mest loyvda hall á fíggarlógini, og av peningapolitiskum bindingum. Hetta setur skiftandi treytir fyri okkara útflutningsvinnur eins væl og fyri okkara lánimøguleikar. Til dømis stavar metlaga rentan á lánsbrævalánum landskassans frá óttanum millum fíggarleggjarar fyri kreppu-raktum suður-evropiskum státslánsbrøvum. Hesir fíggarleggjarar spyrja tí heldur eftir tryggari norður-evropiskum lánsbrøvum, sum t.d. føroyskum. Tað er hesin størri eftirspurningur sum ber við sær høgan kurs á lánsbrøvum og metlaga rentu, og hetta nýtir føroyska samfelagið gott av.

Niðanfyri standandi viðmerkingar kunnu sigast sipa til altjóða eins væl og føroysk viðurskifti.

Sum vanligt hevur núverandi lágkonjunkturin sítt "upphav" í tí hákonjunkturi, sum var frammanundan og fram til 2007-2008. Gongdin fram til 2007-2008 í Føroyum og í útlondum var merkt av stórum eftirspurningi við metlágum arbeiðsloysi og troti á arbeiðsmegi, og lágum prísavøkstri á nýtsluvørum. Hetta seinasta er óvanligt í hákonjunkturi; ein partvíst frágreiðing er helst flyting av ídnaðarvirksemi til lágglønarlond, men hinvegin var ovurstórur prísavøkstur á fastogn og partabrøvum og eisini á byggiverkætlanir. "Veruligi" prísavøksturin var tiskil størri enn nýtsluprístalið vísti. Hákonjunkturin var partvíst íbirtur, viðlíkahildin og treytaður av einum skuldarvøkstri hjá týðandi aktørum í búskapinum. Roknað verður við at amerikanski miðbankin lat peningamongdina vera í størri lagi fyri at forða konjunktur-afturstigum aftaná serligu hendingarnar í USA í 2000-2001 (IT-bløðra og 11/9), og at ein partur av prísavøkstrinum á fastogn og partabrøv var treytaður av lágari rentu og ríkiligari peningamongd. Fíggarpolitiskir lættar, givnir sum skattalættar, øktu sjálvsagt um eftirspurning og yvirupphiting av búskapinum, og gjørdur fallið í eftirfylgjandi lágkonjunkturinum so mikið størri.

Eftirfylgjandi lágkonjunkturin bar við sær stórt fall í fastognar- og partabrævaprisum, og í búskaparliga eftirspurninginum, og harvið eisini stórt arbeiðsloysi, og hall á almennu kassunum og vaksandi almenna skuld. Byggiverkætlanir gjørdust eisini lítið eftirspurdar og nógv bíligari. Skuldar-umskipanir merktu sjáldan at skuld hvarv, og vaksandi almenna skuldin avmarkaði móguleikunum fyri fíggarpolitiskum inntrivum til at gongdseta búskapin. Stóra skuldin setur nú mørk fyri hvat gerast kann av inntrivum. Hesin

eftirfylgjandi lágkonjunkturur kann tí lýsast sum ein skuldarkreppu-lágkonjunkturur, sum í nógvum viðurskiftum ikki heilt líkist vanligum stuttvarandi lágkonjunkturum. Kreppuloysnir eru í stóran mun treytaðar av at miðbankarnir halda rentuni lágari; stór skuld og høg renta er sjálvsagt óheppin samanseting. Miðbankarnir hjá m.a. USA, Japan og ES gera hetta við keypi av státs- og øðrum lánsbrøvum, og hetta merkir vaksandi peningamongd, eisini í heimsbúskaparligum høpi.

Vit kunnu siga at fíggar-bløðrur blivu uppblástar undir hákonjunkturinum fram til 2008-2009, og at hesar "bløðrur" brustu í eftirfylgjandi lágkonjunkturinum. Almenna skuldin er framvegis stór og vaksandi, og nógv húsarhald eru staðbundin av sethúsaskuld frá hákonjunkturinum. Tað er í hesum høpi áhugavert at staðfesta, at samstundis sum støddin á arbeiðsloysistølunum í Suðurevropa seta met, og arbeiðsloysið í USA framvegis er høgt, eru partabrævaprisirnir í USA nú hægri enn undan fíggarjarkreppuni, og amerikansk búskaparlig treystitøl seta 5-ára met³. Hvørji sambond kunnu hugsast millum ríkna peningapolitikkinn (vaksandi peningamongd) og hækkandi partabrævaprisirnar? Gevur vaksandi peningamongdin minkandi eftirspurning millum institutionellar íleggjarar eftir lánsbrøvum, tá rentan er metlág og kursirnir methøgir, og harvið vaksandi eftirspurning eftir partabrøvum?⁴ Hvussu hendan peningamongdin kann koma at ávirka prísstöðið (inflatióinina), tá ferð kemur aftur á búskapirnar, er semja ikki um millum búskaparfrøðingar.

Sum nevnt, sínámillum treytingar og ávirkanir í búskaparligum viðurskiftum millum lond eru vaksnar í týðningi seinastu áratíggjuni. Hetta merkir broytingar og øktan broytingartítleika, og hesin økir um krøvini til bygnaðarligar dagføringar og tillagingar. Omaná hetta kemur so skuldarkreppan og demografisku broytingarnar. Í hesum viðfangi kunnu vit rokna við at neiligar ávirkanir av skuldarkreppuni fara at gera seg galdandi yvir eitt longri tíðarskeið.

1.1 Um produktivitets-vøkstur og búskaparvøkstur

Talva 1 vísir nakrar talraðir um føroyska búskapin frá 1998 til 2013 (2013 og 2012 mett).

Tá vit nýta talraðir frá tjóðarroknaskapinum, so eru hesar talraðir í ársins ella leypanði prísnum, og ikki í føstum prísnum (fastir prísir merkja at prísávirkan er tikin burturúr ella at umroknað er til javngildi við "nøgdir"). Hagstovan hevur bert leypanði prísir, men fer væntandi skjótt at rokna BTÚ-tøl í føstum prísnum.

Vit síggja í talvuni at prís-vøksturin frá 1998 til 2012 hevur verið nógv minni enn vøksturin í BTÚ í leypanði prísnum sama tíðarskeið. Hetta merkir at ein realur vøkstur hevur verið í

---

³ Gallup: <http://www.gallup.com/poll/151550/gallup-daily-economic-confidence-index.aspx>

⁴ Børsen, 21.6.13:

http://investor.borsen.dk/artikel/1/260391/den_store_rotation_over_mod_aktier.html

føroyska búskapinum seinastu 15 árin. Hesin vøxtur er týðuliga avhæsaður kreppuárin aftaná 2007-2008, men aftur í 2010 var stórir vøxtur.

BTÚ tøl síðan 1998 í mill.kr.									Talva 1
	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2013
Privat nýtsla	3810	4511	5167	5679	6630	6999	6788	7561	7908
Almenn nýtsla	1856	2205	2679	2991	3247	3881	4097	4203	4240
Privatar íløgur	1223	1922	1383	740	1887	1177	1693	2703	1690
Alm. íløgur	343	624	886	1065	1143	1366	843	1002	1028
Nettóútl.	178	-676	-101	-387	-1192	-1120	-478	-1967	-979
BTÚ	7409	8587	10014	10089	11716	12303	12942	13502	13887
brúkaraprístalið	100	110	114	116	120	132	131	137	
Vísital BTÚ	100	116	135	136	158	166	175	182	187
BTÚ p.a. vøxtur í %		9,3%	4,2%	3,0%	12,9%	-0,8%	7,0%	1,9%	2,9%

Kelda: Hagstovan. 2013 og partvíst 2012 mett tøl

Niðanfyrri standandi samanhangur ger seg galdandi, tá talan er um búskaparvøxtur ella vøxtur í BTÚ í føstum prísnum:

$$\begin{aligned}
 & \text{Prosentvísur vøxtur í BTÚ í føstum prísnum (búskaparvøxtur)} = \\
 & \text{prosentvísur vøxtur í arbeiðsproduktiviteti (framleidni)} \\
 & + \\
 & \text{prosentvísur vøxtur í arbeiðsvirkni ("beskæftigelse")⁵.
 \end{aligned}$$

Produktivitetur ella framleidni verður skilmarkað sum virðisøkingin pr. arbeiðstíma; vøxtur í produktiviteti er also vøxtur í virðisøkingini pr. arbeiðstíma. (Vit avmarka okkum her til arbeiðs-produktivitetur). Vøxtur í arbeiðsproduktiviteti kann sigast at hava tveir búskaparligar týðningar.

Annar týðningurin er ótvítýddur og sum vístur omanfyri: %-vísur vøxtur í produktiviteti merkir %-vísur vøxtur í BTÚ í føstum prísnum (%-vísur búskaparvøxtur). Produktivitetsvøxtur merkir sostatt vøxtur í materiella livistøðinum - vøxtur í real-løn ella real-inntøku hjá arbeiðsmegini - ella at meira kann keypast fyri eina tímaløn, ella at keypiorkan av eini tímaløn veksur.

Hin týðningurin er meira tvítýddur og snýr seg um sambandið millum produktivitetsvøxtur og vøxturin í arbeiðsvirkni (ella tilsvarendi fall í arbeiðsloysi). Hesin týðningur er ikki lýstur í líkningini omanfyri, og verður viðgjørður í næsta parti.

Staðfestu broytingarnar í BTÚ í føstum prísnum (talva 1) stava sjálvsagt ikki allar frá broytingum í arbeiðsvirkni. Ein stórir partur av BTÚ-vøxturinum stavar frá vaksandi

⁵ Vit hava: Y=real BTÚ, L=arbeiðir arbeiðstímar, Y/L= arbeiðsproduktivitetur, og identitetin: Y = (Y/L) * L. Vit nýta natúrligu logaritmunu sum approksimatió til differentiering (er forsvarlig fyri smáar broytingar): $\ln Y = \ln (Y/L) + \ln L$. Frá hesum slutta vit at %-vísur vøxtur í BTÚ í føstum prísnum (búskaparvøxtur) $\approx$ %-vís broyting í arbeiðsproduktiviteti + %-vís broyting í arbeiðsvirkni.

produktiviteti, sum aftur stavar frá effektiviseringum av framleiðsluni (og veiðuni) við nýtslu av nýggjari tøkni, og "tøkni" kann her skiljast í sínum breiðasta týðningi.

Framleidni ella produktivitetur hevur tað eyðkenni, at vit ikki kunnu steðga produktivitets-vøksstri, líka lítið sum vit kunnu steðga tøkniligum frambrotum, ið gagnnýtt bera við sær hægri produktivitet. Møguliga kann við politik-tiltøkum styðjast upp undir ein produktivitets-vøksstur (og harvið BTÚ-vøksstur). Fyri Føroyar vildi t.d. ein bøttur førleiki til at gagnnýta fiskastovnarnar givið ein produktivitets-vøksstur ⁶.

Nógv av tí kapping, sum fer fram millum vinnuvirki, er í fyrstu atløgu ikki kapping um prís, men um at vera við í eini produktivitets-menning, ið kann lækka framleiðslu-kostnaðin, og/ella skapa nýggjar vørur og nýggj vørueyðkenni, ið marknaðurin eftirspyr. Hetta er ikki uttan trúst, tí gera vit hetta ikki, so gera kappingarneytarnir tað. Talan gerst ásyniliga um kapping fyri at yvirliva vinnuliga.

Vit kunnu spyrja um flakavinnan í Føroyum hevur tapt í hesi kapping. Til hetta er at siga, at fyri flakavirkini hevur serliga rávørutilgongdin verið trupulleikin. Hinvegin hevði støðugari rávørutilgongd við munadyggari gagnnýtslu av botnfiska-stovnunum við Føroyar eisini komið til sjóndar í øktum produktiviteti. Náttúrviðurskiftini ber neyvan til at gera nakað við, og kunnu hesi sjálvsagt treyta produktivitets-broytingar í fiskivinnuni.

Kappingarføri hjá virkjum, landpørtum (útjaðarum og miðøkjum) og londum verður fyrst og fremst ment gjøgnum produktivitets-menning, sum gerst ein fortreyt fyri vinnuliga at koma undan, og fyri í fyrstu atløgu at missa minst møguligt av arbeiðsplássum til kappingarneytar. Ein produktivitets-menning gjøgnum rationaliseringar, menta tøkni-nýtslu ella miðsavnan kann viðhvørt kosta arbeiðspláss í staðin fyri at skapa arbeiðspláss. Afturfyri kann slík produktivitets-menning forða fyri missi av øllum arbeiðsplássunum og øllum virkseminum til kappingarneytarnar.

1.2 Um produktivitets-vøksstur og arbeiðsvirkni

Meðan sambandið millum produktivitets-vøksstur og vøksstur í real-inntøku (og BTÚ- ella búskapar-vøksstur) er rættuliga eintýðugt, er sambandið millum produktivitets-vøksstur og vøksstur í arbeiðsvirkni ikki so eintýðugt. Produktivitets-vøksstur sum rationaliseringar ella miðsavnan kann í fyrstu atløgu týna arbeiðspláss. Hetta er í stóran mun hent í nógvum stórum altjóða virkjum 5 seinastu árinum, har tosað hevur verið um "jobless growth" ⁷. Møguliga eru útjaðaraðki ábær í so máta. Missur av arbeiðsplássum vegna produktivitets-mennandi rationaliseringar ella miðsavningar í útjaðaraøkjum kann ofta ikki afturbøtast við at nýggj arbeiðspláss verða skapt í nýggjum vinnum í útjaðaraøkinum. Í staðin er lættari at finna pláss fyri avlops-arbeiðsmegini í nýggjum vinnum í miðøkjum uttanfyri

⁶ Viðgerð av hesum spurningi er uttanfyri evnið í hesi frágreiðing. Spurningar í tilknýti til produktivitets-vøksstur í føroyska samfelagnum verða væntandi viðgjørdir í eini komandi frágreiðing frá búskaparráðnum.

⁷ Produktivitets-gongdin í einum niðurgangandi konjunkturi er vanlig fallandi, og øvugt í einum uppgangandi konjunkturi, vegna varsemi við ávikavist at siga fólk úr starvi í niðurgongutíðum og við at seta fólk í starv í uppgongutíðum. Í einum uppgangandi konjunkturi kunnu vit tískil altíð rokna við einum ávísam "jobless recovery". Hinvegin er tað eitt nýggjari staðfest fyrbrigdi at tíðarskeiðini við "jobless recovery" sýnast at leingjast fyri hvønn eftirfylgjandi lágkonjunktur. Fyrbrigðið er í 2011 staðfest í eini kanning hjá ráðgevingarvirkinum McKinsey & Company (sí næstu fótnotu).

útjaðaraðkið - miðþökjum har rúmd er fyri störru vinnuligum og færleika-viðkomandi fjölbroytni. Fyri útjaðaraðki kann produktivitets-vöxstur á henda hátt gerast eitt tvíeggjað svörð.

Ein kanning hjá altjóða ráðgevingarfyrirkuni McKinsey & Company staðfestir at yvir seinastu tvey áratíggjuni er í USA *tíðarskeiðið millum (1) byrjandi búskaparvöxsturin í uppgöngdini frá einum lágkonjunkturi* og til (2) *byrjandi økingina av arbeiðsvirkninum (minkingina í arbeiðsloysinum)* vorðið longri og longri. Hetta merkir altso at tíðarskeiðið við ikki-starvsskapandi búskaparvöxstri eftir ein lágkonjunktur er vorðið langt. Í USA er hendan leinging serliga eyðsýnd fyri tann lágkonjunktur, sum vit nú eru inni í.⁸

Ein av frágreiðingunum McKinsey's til hetta fyrbrigðið er at flestøll vinnuvirki í dag eru stødd í eini harðari alheims kapping sum ongantíð fyrr. Eitt av svarum teirra til hesa kappingar-avbjóðing er at varðveita produktivet og vinning heldur enn arbeiðspláss og arbeiðsvirkni. *Ein onnur frágreiðing* er alsamt vaksandi trupulleikin at finna rætta samsvarið millum eftirspurningin eftir færleikum hjá arbeiðsmegini og útboðið av færleikum hjá arbeiðsmegini. *Ein triðja frágreiðing* var minking í huginum at skapa nýggj vinnuvirki (íverkseting), sum kunnu økja um arbeiðsvirknið.⁹ Sannlíkindi er fyri at hesar royndir kunnu fyrast yvir á europisk og færoysk viðurskifti. Um so er, geva tær kanska ALS og Vinnu- og Mentamálaráðnum nakað at hugsa um, tá tað snýr seg um at skapa samsvar millum útboð av og eftirspurning eftir færleikum hjá arbeiðsmegini, og eisini tá tað snýr seg um íverksetan.

Samstundis kunnu vit helst - alt annað líka, og við søguligum dátum sum grundgevingum - *í longdini* rokna við einum *positivum* sambandi millum arbeiðsvirkni og produktivitets-vöxstur¹⁰. Grundgevingarnar eru hesar:

Fyri tað fyrsta gevur produktivitets-vöxstur kostnaðarsparing hjá virkjum. Hetta gevur møguleika fyri prislækking. Fyri prís-elasticar vörur gevur ein prislækking økta sølu og inntøku, sum aftur gevur grundarlag fyri framleiðslu og nýggjum arbeiðsplássum. *Fyri tað næsta* gevur tann av produktivitets-vöxstri skapti vöxsturin í realinntøkum marknað fyri og økta sølu av inntøku-elasticum vörum ella vørueiginleikum, sum eisini geva grundarlag fyri øktari framleiðslu og harvið nýggjum arbeiðsplássum. *Fyri tað triðja* geva produktivitets-skaptar kostnaðar-sparingarnar hjá bæði virkjum og kundum grundarlag fyri eftirspurningi eftir *øðrum* vörum og tænastrum, sum aftur skapa framleiðslu og nýggj arbeiðspláss, og inntøkur av nýggjum arbeiðsplássum. *Fyri tað fjórða* verða nýggjar vörur og nýggjar vørueiginleikar og nýggjar "hentleikar" skaptir gjøgnum produktivitets-vöxstur, og eru hetta vörur, tænastrur, vørueiginleikar og "hentleikar", sum fólk venja seg til ikki at kunna vera fyri uttan. Menning av nýmótans búðkjum og umhvørvi styðja upp undir bundinskap til nýggju "hentleikarnar". Hesin bundinskapur skapar eftirspurning, nýggj

---

⁸ McKinsey Global Institute (2011). *An Economy that works: Job creation and America's future*, McKinsey & Company, s. 13-17. Kann takast niður frá alnótini.

⁹ Ibid.

¹⁰ McKinsey Global Institute (2011a). *Growth and renewal in the United States: Retooling America's economic engine*, McKinsey & Company, s. 27-29. Kann takast niður frá alnótini.

arbeiðspláss og inntøkuvøxtur, sum aftur skapar grundarlag fyri eftirspurningi og nýggjum arbeiðsplássum. *Hetta er í høvuðsheitum ein samandrættur av søguligu gongdini, men um hon endurtekur seg í einum stórliga umbroyttum og kanska "hentleika-mettaðum" og "kappingar-strongdum" heimi, víta vit sjálvsagt ikki.*

Produktivitets-vøxtur hevur verið eyðsýndur innan føroysku útflutningsvinnuna. Ein av týðningunum av produktivitets-vøxtstri er umbroyting í vinnubygnaði við stórum umflytingum av arbeiðsmegi sum avleiðing. Slíkar umbroytingar og umflytingar eru sjáldan greiðar og ivaleysar, trupulleikar eru vanligir. Búskaparsøga sum lærugrein er í stóran mun søgan um produktivitets-vøxtur og samfelagsligu avleiðingarnar av produktivitets-vøxtstri. Við búskaparvøxtstri slepst sostatt ikki undan samfelagsligum umbroytingum og teimum trupulleikum, ið hesar elva til.

Sum nevnt hava vit onga trygd fyri at arbeiðspláss, sum vegna produktivitets-vøxtur verða niðurløgd í føroysku útflutningsvinnuni, verða javnað aftur við nýggjum arbeiðsplássum í øðrum vinnum í Føroyum. Flestu útjaðarar missa arbeiðspláss til miðstaðarøki.

Arbeiðspláss niðurløgd og mist í føroyskari fiskivinnu eru *til dømis* javnað aftur, við at pláss gjørdist fyri nógvum føroyingum í nýggjum arbeiðsplássum í útlenskari offshore-vinnu. Fjöld av føroyskum handverkarum arbeiða í Noregi fyri munandi hægri lön enn fæst í Føroyum. Vinnugreinir tengdar at oljuvinnuni í Noregi eru kendar fyri at gjalda høggar lønir, sum ikki neyðturviliga endurspeгла ein lægri føroyskan produktivitet. Sum víst á mynd 5 seta Føroyar sum ein avleiðing av hesum met í lønarinntøkum uttanlands. Samstundis gera hesi viðurskifti tað ómøguligt hjá nógvum føroyskum handverksmeistarum at hava lærlingar. Tilsaman kann hetta verða tilfar til neiligar ringrásir.

1.3 Hví búskaparvøxtur er alneyðugur

Siga vit at produktiviteturin veksur við 2% um árið í miðal, og at arbeiðsloysi er, so er fortreytin fyri at minka um hetta arbeiðsloysið (tvs. at vaksa um arbeiðsvirknið) at prosentvísi vøxturin í BTÚ er *størri enn* prosentvísi produktivitets-vøxturin upp á 2% p.a. (Sí innrammaðu líkningina omanfyri).

Hetta merkir við øðrum orðum at er arbeiðsloysi, so er ein vøxtur í BTÚ í føstum prísnum, ið er størri enn produktivitets-vøxturin, eitt krav fyri at minka um arbeiðsloysið ella fyri at økja um arbeiðsvirknið við nýggjum arbeiðsplássum.

Vøxtur í BTÚ í føstum prísnum merkir vøxtur í materiella livistøðinum. Undir givnu fortreytunum um produktivitets-vøxtur kunnu vit altso siga at ein vøxtur í materiella livistøðinum er ein fortreyt fyri at vit kunnu basa arbeiðsloysinum. Materiella livistøðið noyðist at vaksa (við øktari framleiðslu og øktum eftirspurningi) fyri at tað skal vera nóg mikið at gera hjá eini arbeiðsmegi, ið gerst alsamt meira effektiv. Sostatt vil undir hesum fortreytum stagnatióin í BTÚ-vøxtstrinum ella materiella livistøðinum skapa arbeiðsloysi.

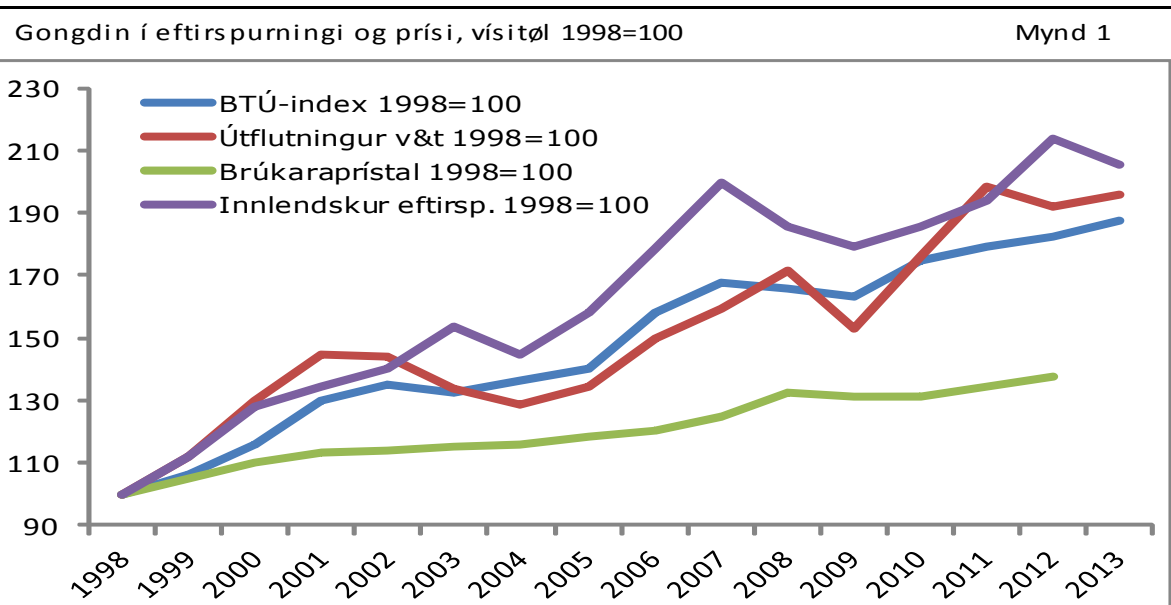
Afturat hesum kemur at trupulleikin við halli á almennu kassunum og vaksandi almennari skuld ofta verður loystur við *øktum arbeiðsvirkni ella lægri arbeiðsloysi* – ella vøxtstri í BTÚ.

Sjálvt um vit góðtaka at búskaparvøkstur eftir sama leisti sum higartil í longdini ikki fer at bera til, so slepst við valdandi hugburði og krøvum ikki undan tí staðfesting, at framhaldandi búskaparvøkstur er alneyðugur. Búskaparvøkstur kann móguliga í longdini geva betri rúm fyri øðrum raðfestingum knýttum at vøkstri, sum til dømis hægri raðfesting av umhvørvi, tilfeingi og trupulleika-fyribyrgjandi tiltøkum.

1.4 Eftirspurningurin

Ein megintrøyt fyri vøkstri í BTÚ í føstum prísnum er vøkstur í *eftirspurninginum*. Ein *eftirspurnar-vøkstur* skapar arbeiði og arbeiðsinntøkur og ber við sær lægri almennar útreiðslur til arbeiðsloysisstuðul. Øktar arbeiðsinntøkur skapa skattainntøkur til hitt almenna, uppafur størri vøkstur í eftirspurninginum (nýtslu og íløgur), og harvið størri mvg-inntøkur til tað almenna.

Eftirspurningur kemur frá tveimum síðum: frá *innlandi* sum nýtsla og íløgur, og frá *útlandi* sum útflutningur. **Talva 1 og mynd 1** vísa gongdina í eftirspurnar-pørtunum síðan 1998, meðan **mynd 2** vísir somu gongd í eftirspurnar-pørtunum síðan 2007.

Kelda: Hagstova Føroya, 2013 og partvís 2012 umboða mett tøl

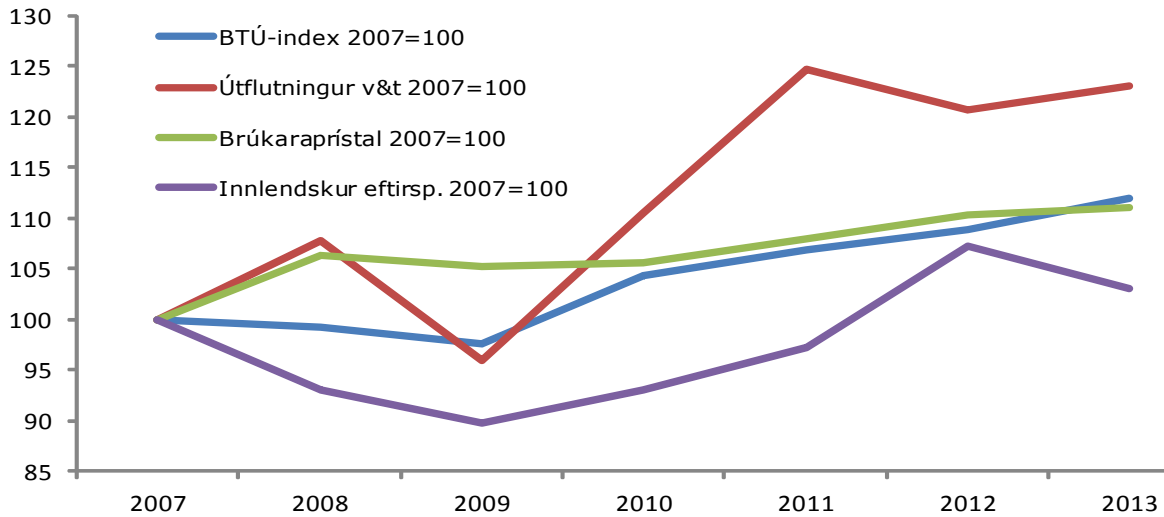
1.5 Týðningurin av útflutninginum og útlenskum marknaðum

Mynd 1 og **mynd 2** geva somu upplýsingar sum **talva 1**, og tær avdúka ein ávísan samanhang millum *útflutningin av vørum og tænastrum* (v&t) og *innlenska eftirspurningin* (tvs. almenna og privata nýtslu og íløgur). Hesin samanhangur sigur onki um orsakir, men vit kunnu rokna við, at tað í fyrstu atløgu og í tí stutta siktinum er *innlenski eftirspurningin*, ið fylgir *útflutninginum* (við m.a. multiplikator-ávirkanum), og ikki øvugt. Í longdini avgera m.a. íløgur, íløgulønsemi og atgongd til íløgufigging útboðið og produktivitets-vøksturin í *útflutningsvinnuni*.

Útflutningurin og samansetingin av útflutninginum, og eisini inntøkusiðan á gjaldsjavnanum, hava verið umskiftandi, og sýnast at forklára nógv av sveiggjunum

aðrastaðni í búskapinum. Afturat hesum kemur at vøruútflutningur Føroya, ið er fiskavøra, er nógv treytaður av sveiggjandi havlívfrøðiligum viðurskiftum. Veiðan, grundað á tilfeingis-endurnýgging, avger søluna ella útflutningin og er avgerandi; atgongdin til tilfeingi er avgerandi. Tað hevur eisini týðning at vit útflyta matvørur til eitt vaksandi fólkatal í heiminum. Týðningurin av útflutninginum er eisini sjálvsagdur sum treyt fyri innflutningi, og stórir partur av nýtlu- og íløgutilfarinum má innflytast.

BTÚ og innlendskur og útlandskur eftirspurningur 2007-2013, index 2007=100 Mynd 2

Kelda: Hagstova Føroya. Meting gjørd fyri 2013 og partvíst 2012

Hetta gevur okkum ábendingar um at *útflutningurin* (av vørum og tænastrum og annars øll inntøkusiðan á gjaldsjavnanum) er av serligum týðningi fyri føroyska búskapin. Fyri nógvar vørur og tænastrur er framleiðsla til heimamarknaðin sjálvsagt týðandi og grundleggjandi, men í einum smálandi sum Føroyar er heimamarknaðurin ov lítil til spesialiseraða framleiðslu við stórrakstrar-fyrimunum. Komparativir fyrimunir í uttanlandshandli eru í dag vanligar tengdir at stórrakstrar-fyrimunum. Tá tað snýr seg um arbeiðsvirkni vaksa útlandsku marknaðirnir tískil í týðningi fyri eitt smáland sum Føroyar.

Afturat omanfyri nevndu viðurskiftum finnast tvinnur onnur viðurskifti, sum eisini leggja grund undir *strategiska týðningin av útflutningsvinnuni í búskaparpolitikkinum*.

Fyri tað fyrsta kemur við ársskiftið í gildi ein skipan við tvungnari eftirlønarpúppsporing. Við hesi skipan verða fólk tvingað til at útseta privata nýtlu til ellisár, og væntandi fer hetta í komandi árum at minka tilsvandi um innlenska eftirspurningin. *Fyri tað næsta* er eftirlønarpúppsporing føroyinga lág; hon er so mikið lág, at hon neyvan kann annað enn ávirka framtíðar nýtlu- og íløgu-avgerðir í føroyska búskapinum. Tvs. roknað verður við at lágá pensións-uppsparingin fer at gera innlenska eftirspurningin í komandi árum minni enn hann annars vildi verið¹¹.

Stevnumiðið um vaksandi fólkatal í Føroyum verður ikki veruleiki uttan eitt vaksandi tal av kappingarførum arbeiðsplássum í Føroyum. Sum nevnt hevur produktivitets-vøksturin innan útflutningsvinnurnar og avleiðing hansara fyri broyttu vinnubygnaðin ("flyting av

¹¹ Pensións-uppsparing føroyinga verður neyvari lýst seinni í frágreiðingini.

arbeiðsplássum“) minkað arbeiðsvirknið innan útflutningsvinnurnar (tilfeingisvinnurnar), sum í staðin hevur flutt seg í aðrar vinnur og í útlond.

Hvar gerst lættast og burðardyggast pláss fyri fleiri føroyingum í nýggjum arbeiðsplássum? (a) Hendir hetta í útlondum? (b) Hendir hetta í heimamarknaðarvinnum, sum dúva upp á innlenska eftirspurningin? (c) Ella hendir hetta í útflutningsvinnum, sum dúva upp á eftirspurningin frá útlenskum marknaðum? Í løtuni sýnist (a) at vera í yvirluta. Sum nevnt meta vit í longdini møguleikarnar minni í (b). Vit meta tað í longdini avmarkað hvussu nógv arbeiðsvirknið kann økjast innan vinnur, ið framleiða til innlenska nýtslu- og íløgu - serliga í lágkonjunkturum, og í hákonjunkturin uttan at yvirhita búskapin. (Við stórum tali av handverkarum í útlenskum starvi kann byggivinnan eisini lættliga yvirhitast). Eftir okkara meting hevur møguleiki (c) fyrimunir, men at gagnnýta hesar er lættari sagt enn gjørt.

1.6 Aðrar ávirkanir á innlenska eftirspurningin

Ein króna vunnin í útflutningsvinnu er ikki “betri” enn ein króna vunnin í heimamarknaðarvinnu. Vit tosa í staðin um árinstryðningin av útflutninginum og inntøkusiðuni á gjaldsjavnanum fyri aðrar partar av búskapinum - um “strategiska” týðningin av hesum sum eitt slag av krumtappi.

Hesin týðningur er ikki nøkur nýggj uppdaging. Allar vanligar metingar av føroyska búskapinum plaga at byrja og enda við hesum tættinum í búskapinum. Meðan almenna nýtslan nú á døgum er stór og støðug og vanligi ikki verður ávirkað av sveiggjum í útflutningsvinnuni, so ávirka í staðin sveiggini í útflutningsvinnuni lættliga rakstrarúrslitið hjá tí almenna geiranum, og harvið eisini netto-skuldina ella netto-ognina.

Er inntøkusiðan á gjaldsjavnanum ella eftirspurningur útlandsins eftir føroyskum vørum og tænaðum árinstryðandi - hvat hann neyðturviliga má vera í einum smálandi sum Føroyar - so kann hann kortini ikki vera altavgerandi fyri innlenska eftirspurningin. Innlenski eftirspurningurin kann eisini fylgja øðrum enn gongdini í útflutninginum, m.a. sveiggja við konjunktur-viðgangandi fíggarpolitikki, sum í Føroyum hevur verið reglan heldur enn undantakið, serliga á tí kommunala økinum. Í áttatiárunum bleiv ein sermerkt uppgongd í innlenska eftirspurninginum íbirt, viðlíkahildin og treytað av stórum skuldarvøkstri hjá týðandi aktørum í búskapinum. Hendan uppgongdin var borin uppi av eini harðari kapping á fíggarmarknaðinum, m.a. ávirkað av serligum útlánsfýsni ella útlánstørvi hjá fíggarstovnum¹², og av nógvum bygging av sethúsum og vinnubyggingum. Samstundis var í Føroyum roynt at seta í verk ovurstórar politiskt stýrðar verkætlanir til umlegging av okkara útflutningsvinnum (farmaskip og fiskiskip og alivinnu). Hesar verkætlanir við tí endamáli at tillaga útflutningsvinnuna til avleiðingarnar av fiskimarks-útflytinginum í sjeytiárunum miseyðnaðust sum heild. Samstundis tóku tær, saman við brostnum fíggarbløðrum, botnin undan landskassanum og innlenska eftirspurninginum.

Í hákonjunkturinum í nullunum fram til 2007-2008 hendi nakað tað sama, tó uttan at vera so djúptøkið og víðfevnt, men árinini frá innrásini av útlenskum peningastovnum

---

¹² Tá galdandi reglur fyri skutting av rentuinntøkum høvdu stóra beinleiðis og óbeinleiðis ávirkan á fígging av verkætlanum.

vóru stór. Í báðum førum var endaspælið óheppið við kreppu og stórliga vaksandi arbeiðsloysi sum avleiðing.

1.7 Partarnir av innlenska eftirspurninginum

Mynd 3 gevur eina neyvari lýsing av þørtunum av innlenska eftirspurninginum (almenn og privat nýtsla og íløg) síðan 2007. **Mynd 3** vísir at *privatu íløgurnar* er falnar mest, og at tær enn ikki eru uppi á tí støðinum, tær høvdu í 2007. Eisini eru tær *almennu íløgurnar* falnar; heldur ikki tær eru uppi á tí støði, tær høvdu í 2007. Myndir vísir sostatt vanliga mynstrið við íløgnum sum mest sveiggjandi partinum av eftirspurninginum ella BTÚ.

Almenna nýtslan hevur verið tann mest støðugi parturin av eftirspurninginum, og hon er vaksin rættuliga nógv síðan 2007. Vøxsturin í almennu nýtsluni hevur vigað upp ímóti fallinum og stagnatiónum í privatu nýtsluni, sum ikki fyrr enn í 2011 fór uppum støðið í 2007.

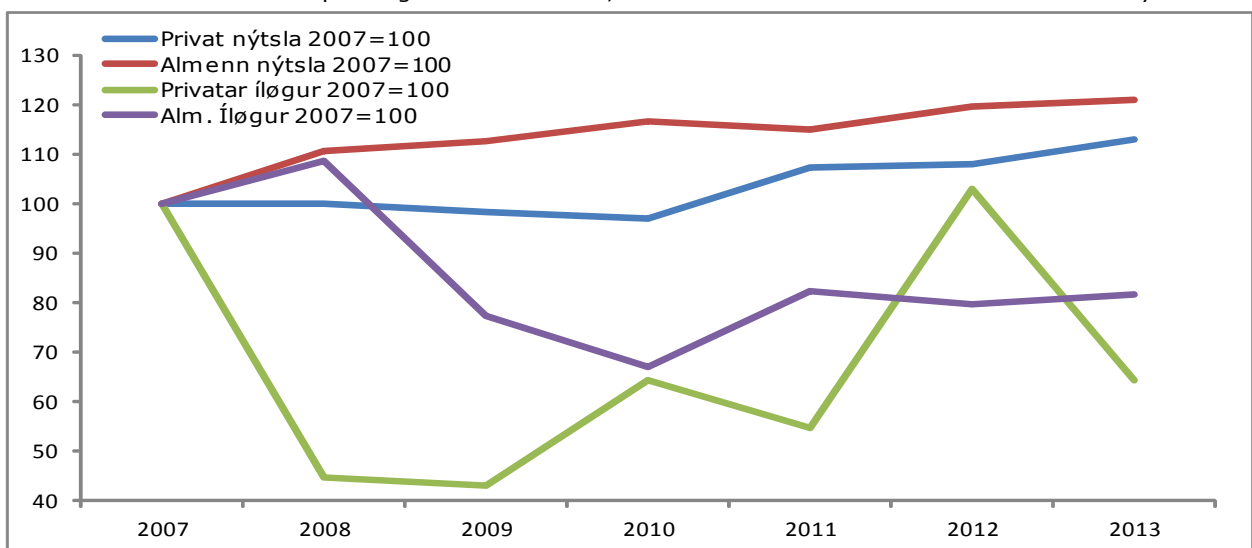
Við lesing av talvum og myndum, herundir **mynd 3**, er tó neyðugt at hava í huga, at allar talvur og myndir vísa gongdina í ársins prísnum, og at prístalið í 2012 var farið 10% upp í mun til 2007.

Hetta merkir at reala fallið í almennu og privatu íløgnum hevur verið størri enn myndirnar vísa. Hetta merkir eisini at privata og almenna nýtslan realt (í føstum prísnum) eru meira at siga stagnerað og nú liggja á nøkurlunda sama reala støði sum í 2007, ella kanska eitt lítið vet hægri.

Mynd 4 gevur eina neyvari lýsing av lönargongdini, innflutninginum av vørum og tænastrum (v&t), og privatu nýtsluni. **Mynd 4** vísir at útgoldnu lönirnar yvir føroysku skattaskipanina eru stagneraðar, og í leypandi prísnum á umleið sama støði sum í 2007; í keypiorki við 10% prísvekstri eru útgoldnu lönirnar minkaðar. Sama kunnu vit siga um innflutningin, sum fall sera nógv 2008-2009 fyri stórliga at vaksa aftur, og sum realt kann metast á umleið sama støði sum í 2007, og sama kann sigast um privatu nýtsluna.

Partar av innlenska eftirspurninginum 2007-2013, vísitøl 2007=100

Mynd 3

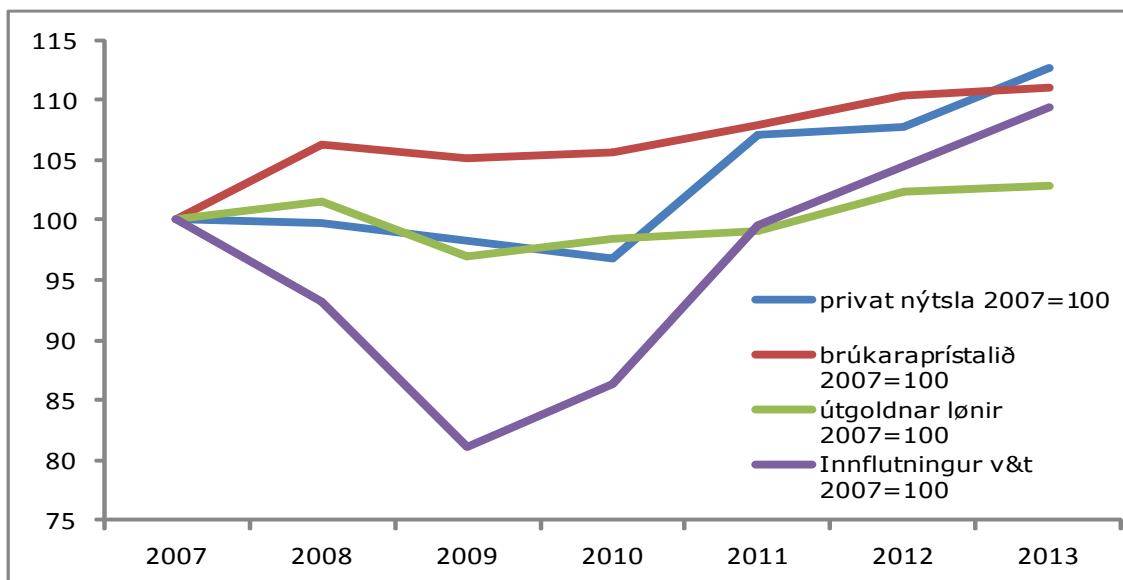

Kelda: Hagstova Føroya. Meting gjørd fyri 2013 og partvíst 2012

1.8 Stuttar samanfatandi stöðulýsingar

Ein stutt samanfatandi stöðulýsing av føroyska búskapinum, grundað á talvu 1 og mynd 1-4, er sostatt *nøkurlunda stagnatióin ella veik framgongd í einum framhaldandi lágkonjunkturi síðan byrjanina av fíggjarkreppuni 2007-2008.*

Nakrir konjunkturindikatorar (m.a. Lønir og innflutn.). Vísitøl 2007=100 Mynd 4

Kelda: hagstova Føroya. 2013 og partvíst 2012 eru mett tøl

Kortini er nógv hent í føroyska búskapinum seinastu árin. Óhent kundi sumt av hesum gjørt stöðuna verri og ført til stóra kreppu. Afturgongdin innan botnfiskaveiðuna er uppvigað av framgongd í pelagisku veiðuni (og avleiddari ósemju við grannalond), í lønum (mest óskattaðum í Føroyum) hjá føroyingum í vinnu uttanlands, og alingini. Hesum hyggja við nærri at seinni í frágreiðingini.

Fyri Føroyar hava vit ávegis grundgivið fyri *týdninginum av útflutninginum* ella inntøkusiðuni á gjaldsjavnanum, og staðfest nakrar av avleiðingunum av produktivitetsvøkstri í útflutningsvinnuni. Tað er eisini áhugavert at tænastrú-útflutningur Føroya, ferða- og flutningsvinnan íroknað, var mettur til umleið 1,1 mia. kr. í 2011, og at vera tvífaldaður síðan 2004¹³.

1.9 Fíggjarliga haldfærið

Fíggjarkreppan hevur ikki bara sett síni spor á búskapin, men eisini á hugsanir um búskap; væntanirnar broyttust nógv, bæði her og í útlandum. T.d. var væntanin at suður- og eystur-europeisk og Balkan-lond við størri búskaparvøkstri á lægri búskaparstöði skjótt skuldu "fáa aftur" ella "vinna inná" tey ríkaru londini í Europa, og harvið skapa nýggjar marknaðir. Hendan væntan sýnist nú uppgivin og partvíst staðfest sum óveruleikakend. Umframt hetta og fíggjarkreppustöðuna stendur hesin landabólkur yvir fyri stórum demografiskum avbjóðingum komandi áratíggjuni, tá talið av eldri tvíaldast og talið av arbeiðsførum og fólkatalið kann minka stórliga. Fíggjarkreppan hevur gjørt spurningar um

¹³ Dátugrunnur hagstovunnar.

fíggjarligt haldføri viðkomandi; hjá nevndu londum er búskaparpolitikkurin ikki haldførur upp á longri sikt, og ofta heldur ikki upp á stytri sikt.

Viðgerð av spurningum um fíggjarligt haldføri 20-30 ár fram í tíðina kann tykjast summum óneyðugt og óviðkomandi. Harafturímóti er framtíðin okkum *ikki* púra ókend og óviss. Tað vit vita minst um, er framtíðar inntøkumøguleikar hins almenna. Hinvegin er vælkent at vit standa yvir fyri stórum demografiskum broytingum, har talið av eldri fer at tvíaldast, og har talið av arbeiðsførum kann minka stórliga. Vit vita eisini alt um útreiðslur hins almenna, tá tað snýr seg um at taka sær av teimum eldru. Tískil er bæði neyðugt og viðkomandi longu nú at innarbeiða fíggjarliga haldføri hins almenna 20-30 ár fram í tíðina. Her koma nakrar avbjóðingar, ið vit ikki sleppa undan.

Ein búskaparpolitikkur er haldførur, tá ið tað almenna ikki missir tamarhaldið á almennu skuldini, ið kann vera máld sum lutfall í mun til BTÚ. Vit kunnu eisini siga at ein búskaparpolitikkur við givnum regluverki um skattainntøkur, almenna nýtslu, íløgu og inntøkuflytingar er haldførur, tá ið nútíðarvirðið av framtíðar almennu útreiðslunum svarar til nútíðarvirðið av framtíðar almennu inntøkunum (soleiðis at nettoogn hin almenna verður óbroytt). Vit kunnu eisini siga at ein búskaparpolitikkur er haldførur tá framtíðar inntøkurnar kunnu fíggja framtíðar útreiðslurnar, og fult tamarhald tískil fæst á skuld ella nettoogn hins almenna. Er búskaparpolitikkurin fram móti t.d. 2035 ikki haldførur mugu so ella so tillagingar gerast á inntøku- og/ella útreiðslusíðu fyri at skapa haldføri.

Fíggjarlig javnvág í Føroyum fram móti 2016 er ivasom, og finnist neyvan upp á longri sikt, tá talið av eldri fólki er tvífaldað (2030-40). Hetta var staðfest longu í 2009 av einum arbeiðsbólki undir fíggjarmálaráðnum í einum áliti um eina framtíðar pensiónsskipan fyri Føroyar¹⁴. Sama er staðfest fyri Grønland; fíggjarpolitikkur Grønlands er sera langt frá at vera haldførur upp á longri sikt.¹⁵ Øvugt er danski búskaparpolitikkurin haldførur upp á longri sikt¹⁶, danir hava tikið hædd fyri eini tvífalding av talinum av eldri fólki.¹⁷

Politiska og umsitingarlaga skipanin hevur lagt stóra orku í at skapa fíggjarliga javnvág á almennu roknskapunum upp á stutt sikt, ella fram til 2016. Spurningurin um fíggjarligt haldføri upp á longri sikt er sum nevnt viðkomandi, tá vit vita at árin smiklar demografiskar broytingar standa fyri framman. Jú seinni byrjað verður við tillaginum til hesar broytingar, jú tyngri og víðgongdari kann endaliga upptakið gerast. Eru tillagingar á røktarheimsøkinum í 2013 møtimiklar, verður hetta munandi meira møtimikið í árunum 2030-40, um onki verður gjørt. Í eini komandi útgávu ætlar Búskaparráðið at leggja fram eina neyvari greining av fíggjarliga haldførinum hjá Føroyum fram móti 2040, og at viðgera møgulig tiltøk.

---

¹⁴ Fíggjarmálaráðið 2009: Uppskot til eina haldføra pensiónsskipan fyri Føroyar

¹⁵ Grønlands Økonomiske Råd, Oktober 2010: Teknisk baggrundsnotat om de finanspolitiske udfordringer frem mod 2040

¹⁶ Det økonomiske Råd, maj 2013: Dansk Økonomi, forår 2013, pp. 141-167

¹⁷ Spurt kann vera um ein produktivitets-vøkstur fram til 2030-40 heilt, partvís, ella als ikki kundi bøtt um fíggjarliga haldførið upp á londri sikt (tá talið av eldri fólki er tvífaldað). Hetta er ein spurningur vit ikki viðgera í hesi frágreiðing, men í eini møguligari komandi og neyvari frágreiðing um fíggjarpolitiska haldførið.

1.10 Avleiðingar av lágari pensións-uppsparing

Vit kunnu spyrja hvat forðar fíggjarligum haldførinum í Føroyum, og hvat styðjar upp undir fíggjarliga haldførið í Danmark ?

Ein av frágreiðingunum er lága føroyska pensións-uppsparingin, sum í **talvu 2** er sammett við rímiliga stóru dansku pensións-uppsparingina. (Vit kundu eisini tikið onnur lond við í sammetingina, t.d. Ísland, hvørs lutfalsliga uppsparing hevur verið á støði við Danmarkar¹⁸). Við rættstundis fyriliti skuldi ein skipan verið sett í verk fyri meira enn 30 árum síðani. Nú finnst eingin løtt loysn. Her hevur man ikki verið nóg framsíggin.

Talva 2 vísir, at meðan pensións-uppsparing føroyinga við árslok 2011 var 7,7 mia. kr., so skuldi hon verið 29 mia.kr., um hon lutfalsliga (eftir fólkatálinum) svaraði til ta dansku. Fyri at vera á støði við danir tørvar okkum sostatt 21 mia. kr. Áttu vit hesar 29 mia. kr., hevði stórir partur av teimum verið ogn hins almenna sum útsettur skattur, og sum hevði fallið til gjaldingar júst tá brúk var fyri peninginum til at fíggja inntøkuflytingar og vaksandi tænastrævingar til vaksandi talið av eldri fólki.

Umframt at ávirka fíggjarliga haldførið hevði ein størri føroysk pensións-uppsparing havt týðning fyri nógv onnur búskaparlig viðurskipti í Føroyum. Áttu føroyingar t.d. 29 mia. kr. í pensións-uppsparing, so hevði onkur av hesum milliardum funnið veg til lønsamar íløgur í føroyska vinnulívinum. Minni tørvar hevði tá verið á útlenskum kapitali í Føroyum, t.d. til útbygging av undirstøðukervi ella útbygging av grønar orkuframleiðslu í Føroyum.

Tað er sostatt okkara meting at lága pensións-uppsparingin er darvandi fyri íløguvirksemi, ið kundi verið lønsamt, og sum eisini í tí stutta siktinum kundi sett ferð á búskapin.

Tað er sum nevnt eisini okkara meting at lága føroyska pensións-uppsparingin minkar um nýtslulíkan hjá føroyskum húsarhaldum. Við at útseta privata nýtslu (til ellisár) fer nýggja eftirlønar-uppsparingin frá nýggjárinum 2014 at styrkja um hesa ávirkan. Sum avleiðing heldur lága privata nýtslu- og íløgustøðið eftirspurninginum niðri, og kann harvið læsa búskapin fastan í einum lágkonjunkturi við lítlum vøkstri.

Vit byggja hesar metingar á m.a. ábendingar um, at óvanliga stór dansk eftirlønar-uppsparing ávirkar atburðin hjá viðkomandi dønnum "øvgugt", tá tað snýr seg um privata nýtslu: bruttoskuld og bruttogn hjá danskum húsarhaldum eru vaksin samstundis¹⁹. Hinvegin verður mettt at eftirlønar-uppsparingin hjá teimum allarflestu í Føroyum er ov lítil til at kunna framskunda privata nýtslu.

Gjaldsjavnatølini (sí mynd 28) vísa annars greitt at húsarhaldini og virkini hava lagt eftir seg uppspandan pening, meðan hitt almenna hevur koyrt við halli og harvið við negativari uppsparing. Fyri 2012 benda fyrilistølini á hall á gjaldsjavnanum vegna óvanliga stórar privatar íløgur í 2012.

---

¹⁸ Fíggjarmálaráðið 2009, op.cit., p. 28

¹⁹ Jacob Isaksen, Paul Lassenius Kramp, Louise Funch Sørensen, og Søren Vester Sørensen: Husholdningernes balancer og gæld – et internationalt landestudie, Nationalbankens Kvartalsoversigt, 4. Kv. 2011, Del 2, pp. 39-81

Føroyska eftirlønar-uppsp. smb. við tilsv. donsku	Talva 2
Danska pensiónsuppsparingin sambært tøl frá Finansráðdet	
<i>Mia. Kr.</i>	Ár 2011
Livsforsikringsselskaber.....	1496
Pensions- og firmapensionskasser.....	609
Pengeinstitutter.....	399
ATP.....	776
LD.....	59
I alt.....	3339
Føroyska pensiónsuppsparingin sambært uppgerð	
<i>Mia. Kr.</i>	Ár 2011
P/F Føroya Lívstrygging.....	2,6
P/F Tryggingarfelagið Lív.....	1,3
Betri Pensión P/F.....	0,3
AMEG.....	0,9
Innistandandi í donskum pensiónsgrunnum/feløgum.....	1,9
Eftirlønargrunnur Føroya Arbeiðarafelags.....	0,4
Eftirlønargrunnur Havnar Arbeiðsmannafelags.....	0,2
Eftirlønargrunnur Havnar Handverkarafelags.....	0,2
Tilsamans.....	7,7
Sammeting Da/Fø við lutfalsrokning	
Danska fólkatalið	5600000
Føroyska fólkatalið	48300
Lutfallið Danmark/Føroyar í fólkatali	116
Fø. uppsp. um hon lutfalsliga svaraði til donsku í mia	29

Kelda: Finansráðdet, Hagstovan, Tryggingareftirlitið

Skatting av pensiónum við inngjaldi bætir ikki um fíggjarliga haldførið upp á longri sikt, men tað øvugta. Við nýggju skipanini fyri eftirlønar-uppsparing frá komandi nýggjári verður tíðarfreistin alt ov stutt at spara munandi upphæddir áðrenn demografisku broytingarnar fara at gera seg galdandi²⁰.

4½% rentugaranti landskassans til allar kontur hjá Lív frammanundan ár 2000 kann eisini tyngja um fíggjarliga haldføri landkassans í longdini. Møguliga verður lága føroyska eftirlønar-uppsparingin móttvegað av stórum húsafrívirðum, men alt annað líka lætta hesi ikki um hjá tí almenna kassanum.

1.11 Avbjóðingarnar við minkandi fólkatali og langtíðar-arbeiðsloysi

Vinumálaráðið hevur lagt úr hondum eitt álit við heildarætlan um fólkaflyting og fólkavøkstur við 37 átøkum²¹, ið kunnu væntast at forða fólkatalsminking, og har hvørt átak er kostnaðarmett. Hesi átøk fevna víða, frá skúlaskapi, gransking og menning til almennaveitingar.

Vánaligu útlitini fyri fíggjarliga haldførinum upp á longri sikt ger tað ikki lættari at seta í verk hesi 37 átøk, ið øll so ella so snúgvá seg um at styðja upp undir vøkstur, kappingarføri við produktivitets-vøstri og skapan av nýggjum arbeiðsplássum, og sum eisini eru treytaði av búskaparvøstri.

Okkara meting er at trupulleikin við fólkatalsgongdini stavar frá trótandi kappingarførum arbeiðsplássum.

²⁰ Kapitalpensión hevur verið nógv tann mest nýtta eftirlønaruppsparingin í Føroyum, og er skattað við 35% við útgjaldi. Í hesum føri merkir 40% skatting av allari inngoldnari uppsparing við inngjaldi eina skattahækking.

²¹ Vinnumálaráðið febr. 2009: Álit um fólkaflyting og fólkavøkstur

Ein onnur hóttan er missur av arbeiðsvenju hjá einum stórum parti av teimum langtíðar-arbeiðsleysu. ALS hefur latið gera eina spurnakanning millum 1500 fólk sum hava verið í ALS skipanini. Sambært hesi kanningini sýnist ungdómsarbeiðsloysið ikki at vera mest eyðsýnti arbeiðsloysis-trupulleikin; tey ungu eru flytfør, eru stutt í skipanini, og tey loysa ofta sjálvi sín arbeiðsloysis-trupulleika – m.a. við at flyta av landinum. Hetta seinasta er sjálvsagt ikki uttan trupulleikar fyri samfelagið. Hinvegin sýnist størsti eyðsýnti arbeiðsloysis-trupulleikin at vera millum fólk yvir 50 ár uttan aðra útbúgving enn fólkaskúla, og sum alt sítt arbeiðslív hava arbeitt innan fiskivinnu ella flakavinnu. Nógv av hesum eru kvinnur, serliga av bygd, og hetta eru serliga fólk, sum ikki eru flytfør, og serliga ikki til útland. Nógv av hesum fólki rokna ikki við at koma aftur í arbeiði. Annars er arbeiðsloysið so at siga onki millum fólk við hægri útbúgving, men tað er serliga stórt millum fólk uttan aðra útbúgving enn fólkaskúla²². Pástaðið verður ikki at hægri útbúgving elvir til lítið arbeiðsloysið; tað avgerandi er helst betri flytføris-førleikin til støð, har eftirspurningur er eftir arbeiðsmegini.

ALS hefur roynt eina serliga skipan við starvsvenjing av arbeiðsleysum. Eftir hesi skipan fær arbeiðsgevarin útrindað útgjaldið hjá tí arbeiðsleysa (sum í mesta lagi er 17500 kr., ið er absolutta hámarkið.), tó í mesta lagi 80% av lønini, sum arbeiðsgevarin rindar tí, sum er í starvsvenjing. Tann sum fer í starvsvenjing skal ikki hava verið í starvi hjá viðkomandi arbeiðsgevara síðstu 12 mánaðirnar. Talan skal vera um fulltíðarstarv og løn sambært sáttmála ella siðvenju. Starvið kann í mesta lagi vera eitt fimm mánaðar starv, onki minstamark er, og starvsvenjingin kann enda nær tað skal vera, uttan avleiðingar fyri tann arbeiðsleysa. Í 2011 kostaði henda skipanin 6,8 mió, og í 2012 kostaði skipanin 13,6 mió. Í veruleikanum kostar skipanin onki ALS ella tí almenna út yvir umsitingarkostnaðin; var skipanin ikki, skuldi ALS kortini rinda arbeiðsloysisstuðulin. Beint nú eru 100 fólk í skipanini, og næstan 400 fólk hava verið í skipanini. Skipanin sleppur arbeiðsgevarum frá tí váða, tað altíð er at upplæra nýggja arbeiðsmegi – talan er um eitt slag av upplæring ella arbeiðsroynd, sum í ikki so fáum førum hefur leitt til fast starv²³. ALS átti møguliga at eggjað fleiri langtíðar-arbeiðsleysum at roynt skipanina, og samskipa luttøku við upplæring og útbúgving, sum einsæris er viðkomandi fyri varðveitslu og menning av arbeiðsførleikanum hjá tí einstaka arbeiðsleysa.

1.12 Útbúgvingarverkið

Tað er sjálvsagt at ein týðandi partur í einari útbúgvingarskipan í einum framkomnum landi er at útbúgva ungdómin bæði til handaliga og bókliga útbúgving. Ein útbúgvingarskipan má lagast soleiðis, at man sum minstamát útbúgvir fólk til flest øll tey handalig stórv, ið einum landi tørvar. Tað er tí umráðandi at útbúgvingarskipanin fær ta neyðugu orku, at øll ungfólk fáa ein útbúgvingarmøguleika, og um tørvur er á serundirvísing, at hon verður veitt, um so er, at tað eru næmingar, ið hava havt lærutrupuleikar í fólkaskúlanum.

Trotið á læruplásssum er nú so stórt at tað almenna í sambandi við almennar íløgur møguliga átti at tikið serlig atlit. Hevði tað gjørt nakað um ein verkætlan bleiv nakrar milliónir dýrari, um hon samstundis fekk ígjøgnum t.d. 15-20 lærlingar?

---

²² Samrøða við ALS.

²³ Ibid.

1.13 Inntøkugrundarlag hins almenna, tilfeingisrenta og avgjald fyri aliloyvi

Í heystfrágreiðing búskaparráðsins frá 2009 var víst á at skattagrundarlagið í Føroyum var lutfalsliga trongt. Grundgivið var fyri at rúmka skattagrundarlagið við nýggjum skattakeldum. Víst var á at sera stórir partur av skattainntøkunum í Føroyum stavar frá høvuðsskatta-keldunum, lønarskatti og meirvirðisgjaldi. Lønarskattur og meirvirðisgjald eru óstøðugar skattakeldur, og høgur lønarskattur kann ávirka arbeiðsútboðið. Harumframt eru lønir hjá føroyingum í vinnu uttanlands vaksnar nógv seinastu árin. Henda lønarinntøkan lá um stívliga 300 mió. kr. árin 1998-2004. Síðani tá er hon vaksin í stórum á hvørjum ári, so at í 2011 arbeiddu føroyingar uttanlands fyri 850 mió. kr. og eru hetta í Føroyum partvíst óskattaðar inntøkur. Hetta svarar til 11% av øllum lønum, vunnar í Føroyum og uttanlands. Roknað í mun til bruttotjóðarúrtøkuna, svára hesar lønir frá uttanlandsvinnu til 6,5 prosent. Samanbera vit við onnur lond í Evropa (sí mynd 5) eru Føroya tað landið, sum fær nógv tað størsta ískoytið til búskapin frá lønum, sum verða vunnar uttanlands.

Búskaparráðið hevur ferð eftir ferð í sínum frágreiðingum síðan ár 2000 mælt til at fiskidagar og kvotur vóru seldar á uppboði, soleiðis at tilfeingisrentan í størst møguligan mun fall tí almenna í lut sum inntøka, og samstundis sum ein avregulering fór fram í fiskivinnuni. Mælt hevur eisini verið til størri avgjald fyri aliloyvi. Vinnan og politiska skipanin sýnast at hava viðurkent at tilfeingisgjöld so ella so mugu vera partur av eini búskaparpolitiskari heildarloysn. Búskaparráðið er av teirri fatan, at tíðin nú er komin til at útgreina eina praktiska, tekniska og umsitingarlaga loysn fyri hvussu ætlanin er at uppkrevja tilfeingisgjöld, herundir hvussu gjaldið kann skipast og eftirroknast. Eisini má atlit takast fyri hvussu gjaldið gerst ein partur í samlaða almenna búskapinum. Avlopini í tilfeingisvinnuni hava í søguligum høpi sveiggjað nógv, og tí má eisini í framtíðini roknast við ójovnum tilfeingisinntøkum.

Í stuttu frágreiðing búskaparráðsins á vári 2013 verður mælt frá at skerja almennar útreiðslur á týðandi økjum, ið skala samlaða eftirspurningin og búskapin og máa støði undan átøkum at byrgja fyri fólkatalsminking. Samstundis, við tí kunnleika vit hava um fíggjarliga haldførið hjá almennu kassunum upp á styttri og longri sikt²⁴, er tað meting búskaparráðsins at vit ikki hava ráð til at lata pragmatiskar loysnir fara afturvið borðinum, tá tað snýr seg um at víðka inntøkugrundarlag og inntøkur hins almenna.

Ráðið eftirlýsir eina endurskoðan av dupultskatta-avtalam við onnur lond. Utan slíka endurskoðan finnast ongar skattligar loysnir viðvíkjandi lønum vunnnum í útlondum. Ognarskattur eftir donskum leisti hevði kunnað givið eina eyka inntøku upp á 200-300 mill. kr.²⁵ Krøvini til fíggjarliga javnvág upp á styttri sikt kundu møguliga verið rokkin við tilfeingisgjaldi, størri avgjaldi á aliloyvum, og við at strika ella avmarka skatta-asymetriir og frádráttir og stuðulsskipanir, ið gera mun á vinnugreinum og borgarum í landinum.

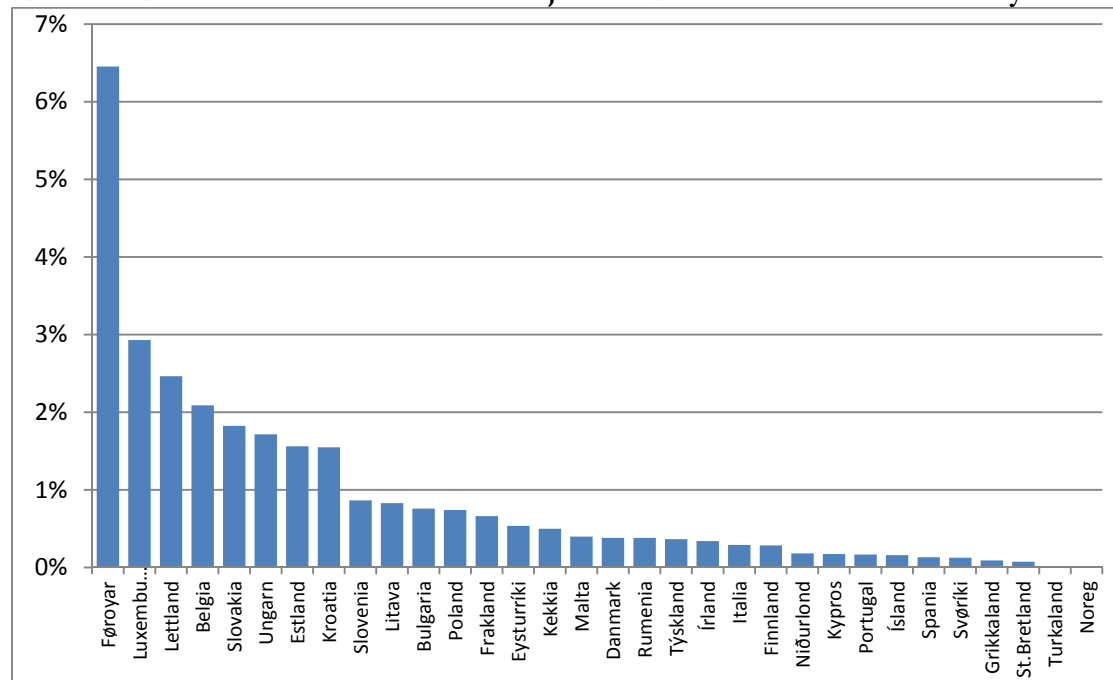
Oljufund við Føroyar kundu sjálvsagt broytt inntøku-útlitini, men hesum er ikki roknað við. Roknað hevur heldur ikki verið við avleiðingunum av ES-handilsforðingunum.

²⁴ Fíggjarmálaráðið 2009: Uppskot til eina haldføra pensiónsskipan fyri Føroyar

²⁵ Leyslig meting gjørd frá donsku inntøkunum upp á 36 mia. kr.

Lønarinntøkur uttanlands í % av bruttotjóðarúrtøkuni 2011

Mynd 5

Kelda: Hagstova Føroya, Eurostat

2 BÚSKAPARLIG ÚTLIT OG FYRILIT

Sum nevnt hefur búskaparráðið sum eitt av sínum meginmálum at gera frágreiðingar við greiningum og samanfatingum, hvørs innihald skal kunna verða hildið upp ímóti búskaparpolitikki landsins.

Tískil verður ein afturvendandi táttur í frágreiðingum ráðsins at greina og lýsa tey viðurskifti, ið so ella so eru tengd at konjunkturgongdum, og teirra ávirkanir á langtíðarvøksturin og umbroytingarnar í samfelagnum og í búskapinum.

Ein sjálvsagdur partur av hesum arbeiði verður at royna at eyðmerkja teir mest árinmiklu og truplu ójavnarnar í búskapinum, og møguliga at grundgeva fyri eini búskaparpolitiskari handfaring av hesum ójavnum.

Ráðið fer at royna at halda sínar frágreiðingar á einum so gjøgnumskygdum støði sum møguligt.

Hesin kapittulin snýr seg um búskaparlig útlit og fyrilit. Næsti kapittulin snýr seg um geirarnar í búskapinum.

2.1 Seinasta konjunkturgongdin

Tað verður væntað av búskaparráðnum, at ráðið eisini gevur eitt kvantitativt boð upp á framtíðar konjunkturgongdina - ella eitt boð uppá tann prosentvísa vøksturin í búskapinum í 2013 og 2014 (tvs. %-vøksturin í BTÚ í ársins prísnum).

Búskaparráðið ger í hesari frágreiðing nakrar fortreytaðar framrokningar av búskapargongdini. Hesar fara at vera grundaðar á tíðarbærar ábendingarnar um gongdina í búskapinum. Roynt verður at gera hesar framrokningar so gjøgnumskygdar og einfaldar sum møguligt, soleiðis at lesarin sjálvur út frá teimum kann gera sínar egnum metingar ella framrokningar, m.a. við at variera upp á fortreytirnar.

Ráðið hefur ikki funnið nakran endaliga loysn, ella endaligan myndil, ella "besta" myndil fyri slíkar framskrivingar. Ivaleyst fara seinni ymsir framrokningarhættir at verða royndir og tillagaðir í verki, og væntandi verður ongin av teimum betri enn góður.

Ráðið hefur sjálvsagt ongantíð nakað endaligt boð um búskaparvøksturin í prosentum fyrr enn Hagstovan er liðug við sínar endaligu uppgerðirnar, og ráðið kann sjálvsagt altíð endurskoða sítt seinasta boð um vøksturin, tá fleiri upplýsingar um gongdina gerast tøkir.

Seinasta endaliga uppgerðin fyri tjóðarroknskap og gjaldsjavna er fyri árið 2011, tá Hagstovan gjørði upp BTÚ til 13254 mió. kr.

Fyri árið 2012 hefur Hagstovan bert givið eitt fyribils tal fyri BTÚ upp á 13502 mió.kr., men hefur ikki givið nakra *útgreining* av hesi BTÚ-meting fyri 2012.

Fyri at geva eitt boð upp á búskaparvøksturin i inniverandi ári, tvs. í 2013, má ráðið *fyrst* gera eina útgreinaða meting av BTÚ í 2012. Henda útgreinandi meting fyri árið 2012 má hava endaligu uppgerð Hagstovunnar av BTÚ fyri 2011 sum útgangsstøði.

2.1.1 Útgreinandi meting av BTÚ fyri árið 2012

Niðanfyrir standandi talva 3 vísir hvussu útgreiningin av BTÚ er framroknað fyri árið 2012, grundað á Hagstovunnar útgreining av BTÚ fyri árið 2011.

BTÚ greinað á útreiðslur og BTÚ-framrokning frá 2011 til 2012 og fortreytir								TALVA 3
BTÚ í mió / ár	2006	2007	2008	2009	2010	2011	faktor	2012
Privatar nýtsluútreiðslur	6.630	7.016	6.999	6.898	6.788	7348	1,029	7561
Almennar nýtsluútreiðslur	3.247	3.512	3.881	3.952	4.097	4174	1,007	4203
Bruttoíløgur	3.030	3.890	2.543	2.101	2.536	2433	samanteljing	3704
Privatar íløgur	1.585	2.360	1.188	1.459	1.423	1284	1,478	1898
Almennar íløgur	1.143	1.261	1.366	973	843	892	1,123	1002
Goymslubroytingar	301	269	-11	-331	270	257	residual	805
Nettóútflytningur	-1.192	-2.016	-1.120	-851	-478	-700	samanteljing	-1967
Vørur	-600	-1.228	-457	70	509	305,8	roknað	-967
tænastur	-592	-788	-663	-926	-987	-1006,1	roknað	-1000
BRUTTÓTJÓÐARÚRTØKA	11.716	12.402	12.303	12.100	12.942	13254	1,0187	13502

Kelda: Hagstova Føroya og egnar útrokningar fyri 2012

Súlan "faktor" í talvu 3 gevur m.a. teir faktorar, ið nýttir hava verið í framskrivingini frá 2011 til 2012. Niðanfyrir verða framrokningar-hættirnir lýstir fyri tey ymsu BTÚ-útreiðslusløgini.

Ad. Privatar nýtsluútreiðslur:

Hetta er nógv tann størsti parturin av BTÚ-útreiðslunum. Hugt hevur sjálvsagt verið eftir nógvum tíðarbærum ábendingum, m.a. lønarvøkstri, bilskrásetingum og ferðafólkatali, o.ø. Framskrivað er tó við hesum: Miðaltalið av (a) %-vísa vøkstrinum frá 2011 til 2012 í innflytninginum til beinleiðis nýtslu²⁶ (2,2%) og (b) %-vísa vøkstrinum í mvg-inntøkum landskassans²⁷ frá 2011 til 2012 (3,65%). Miðaltalið er 2,9% og faktorin til framrokning er tísil 1,029.

Ad. Almennar nýtsluútreiðslur:

Hetta er tann næststørsti parturin av BTÚ-útreiðslunum. Framskrivað er við hesum: %-vøksturin frá 2011 til 2012 í netto rakstarútreiðslum landsins og kommunanna²⁸. (Við hesum er statsins og grunnanna partar ikki tiknir við). Talan var um ein vøkstur upp á 0,7%, og faktorin til framrokning er tísil 1,007.

Ad. Privatar íløgur:

Framskrivað er við hesum: Vøksturin í % frá 2011 til 2012 í innflytninginum til "byggivirki", "maskinur og útgerð" og "skip og flogfær".²⁹ Vøksturin var 47,8%, og faktorin til framrokning var 1,478.

²⁶ Dátugrunnur hagstovunnar: Innflytningurin á BEC-bólkar

²⁷ Talupplýsingar frá Føroya Gjaldstovu

²⁸ Talupplýsingar frá leiðslukunningarskipan Gjaldstovunnar

²⁹ Dátugrunnur hagstovunnar

Ad. Almennar ílögur:

Framskrifað er við hesum: Vøksturin í % frá 2011 til 2012 í *netto løguútreiðslum landsins og kommunanna*³⁰. Vøksturin var 12,3%, og faktorin til framrokning 1,123.

Ad. Nettoútflytningur av vørum og tænastrum:

Seinasta gjaldsjavauppggerð er frá 2011. Roknað verður við sama tænastrujavna í 2012 sum í 2011. Fyri vørum er innflytningurin stórliga vaksin í 2012 í mun til 2011, og serliga er stórum vøkstur fyri skip og flogfør. Fyri vøruhandil³¹ eru tøluni fyri 2012 tøk, og frá 2011 til 2012 broyttist vørujavnin frá plus 305,8 mió. til minus 967 mió.

Ad. Samanteljning og residualur

Givið samlaða BTÚ-talið frá Hagstovuni fyri 2012 upp á 13502 mió. kr., mugu goymslubroytingarnar roknast sum residualur. Hesin residualur verður til 805 mió. kr. Goymslubroytingar hoyra til íløgurnar, vanligu privatu íløgurnar, og kunnu í eini aðrari uppseting roknast sum partur av privatum ílögum og bruttoílögum.

2.1.2 Samanfatandi eftirmeting av gongdini í 2012

Búskaparvøksturin í leypani prísnum í 2012 hevur sambært Hagstovuni verið 1,9% (tvs. BTÚ í ársins prísnum er vaksið frá 13254 í 2011 til 13502 mió. kr. í 2012). Residualurin kundi bent á at vøksturin hevur verið størri enn mett.

Talva 4 niðanfyrir lýsir sambandið millum %-vísa vøksturin í lønarútgjaldingum og %-vísa vøksturin í BTÚ. Vanliga verður roknað við at millum 2/3 til 75% av bruttofaktorinntøkuni³² eru lønir.

Samsvarið millum vøksturin í lønargjaldingum og í BTÚ								Talva 4
% og ár	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lønarvøkstur í %	2,4%	6,9%	8,0%	1,5%	-4,5%	1,5%	0,8%	3,3%
BTÚ-vøkstur í %	2,9%	12,9%	5,9%	-0,8%	-1,7%	7,0%	2,4%	1,9%

Kelda: Dátugrunnur Hagstovunnar

Vanliga hevur broytingin í hesum tveimum støddum sama rætning, tó uttan neyvt samsvar er millum støddirnar. T.d. var BTÚ-vøksturin 7% í 2010, meðan lønarútgjaldingin sama ár bert vaks við 1,5%. Frágreiðingin er her at bróðurparturin av BTÚ-vøksstrinum (BFI-vøksstrinum) hetta árið ikki fór til lønir, men fall pørtum av kapitalánum í fiskivinnuni í lut sum avlop.

Talva 3 vísir at hóast framhaldandi lágkonjunktur, so hendi kortini nógv í búskapinum í 2012. Privatu íløgurnar vaksu sera nógv – innflutt var fyri stór virði í skipum og fløgferum. Ílögur av hesum slagi hava ikki tey stóru stuttsiktaðu ringárinini á búskapin (multiplikator-effektir), men harafturímóti meira langsiktaði produktivitets-árin.

³⁰ Leiðslukunningarskipan Gjaldstovunnar, op.cit.

³¹ Dátugrunnur hagstovunnar, innflytningur og útflytningur av vørum

³² Sí frágreiðing í orðalista av hugtøkunum bruttofaktorinntøka (BFI), bruttotjóðarúrtøka (BTÚ) og bruttovirðisøking (BVØ).

2.2 Útlit viðvíkjandi ávirkanum uttaneftir

Í innganginum til fyrsta kapittul (inngangur við stöðulýsingum) var altjóða stöðan og útlitini í stuttum samanfatað, herundir óvissurnar tá tað snýr seg um búskapargongdina og búskaparpolitikkin, og eisini móguleikarnir viðvíkjandi rentustøði og inflatiónsútlitum upp á styttri og longri sikt.

Tey búskaparligu stórveldini í heiminum kunnu bólkast eftir støði, útlitum og óvissum, tá tað snýr seg um búskap og búskaparvøkstur í komandi tíðum. Gongdin í Evru-økinum, í Kina og í USA kann hava ovurstór altjóða árin, eisini á Føroyar. Eisini gongdin í Japan kann ávirka stórliga.

Talva 5 gevur eitt yvirlit yvir vøksturin undanfarin ár og vakstrarútlitini næsta ár fyri ymsar bólkar av londum. Tað sær út sum BRÍK-londini (Brasil, Rusland, India og Kina) hava størstu vakstrar-útlitini, samstundis sum vit kunnu staðfesta at hesi lond ikki eru at finna millum okkara størstu keypslond³³. Hetta kundi bent á ótroyttar búskaparligar móguleikar. Í 2012 var føroyski útflutningurin til Nigeria 480 mió, ið svarar til 9% av øllum vøruútflutningi Føroya. Nigeria hevur seinastu árin havt ein vøkstur í BTÚ í føstum prísum upp á 7-8%³⁴.

Árligur realur BTÚ-vøkstur í %, 2005-2014	TALVA 5									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
USA	3,1	2,7	1,9	-0,3	-3,1	2,4	1,8	2,2	1,9	2,8
Evrøki	1,8	3,4	3,0	0,3	-4,3	1,9	1,5	-0,5	-0,6	1,1
Stóra Bretland	2,8	2,6	3,6	-1,0	-4,0	1,8	1,0	0,3	0,8	1,5
Japan	1,3	1,7	2,2	-1,0	-5,5	4,7	-0,6	2,0	1,6	1,4
OECD	2,7	3,2	2,8	0,2	-3,6	3,0	1,9	1,4	1,2	2,3
Danmark	2,4	3,4	1,6	-0,8	-5,7	1,6	1,1	-0,5	0,4	1,7
Ísland	7,2	4,7	6,0	1,2	-6,6	-4,1	2,9	1,6	1,9	2,6
Noreg	2,6	2,3	2,7	0,1	-1,6	0,5	1,2	3,2	1,3	3,0
Svøríki	3,2	4,6	3,4	-0,8	-5,0	6,3	3,8	1,2	1,3	2,5
Grikkaland	2,3	5,5	3,5	-0,2	-3,1	-4,9	-7,1	-6,4	-4,8	-1,2
Spania	3,6	4,1	3,5	0,9	-3,7	-0,3	0,4	-1,4	-1,7	0,4
Italia	1,1	2,3	1,5	-1,2	-5,5	1,7	0,5	-2,4	-1,8	0,4
Brasil	3,2	3,9	6,1	5,2	-0,3	7,5	2,7	0,9	2,9	3,5
Russland	6,4	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,5	4,3	3,4	2,3	3,6
India	9,2	9,3	10,0	6,0	5,4	11,3	7,6	3,8	5,3	6,4
Kina	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,4	9,3	7,8	7,8	8,4

Kelda: OECD Economic Outlook No 93, June 2013

Annars koma metingar fram regluliga í fjølmiðlunum um altjóða búskaparligu útlitini, og har búskaparliga serfrøðin eisini gevur síni íkast. Seinastu búskapartíðindini í fjølmiðlunum í august 2013 vóru merkt av bjartskygni um eina spakuliga uppgongd úr lágkonjunkturinum.

Eisini nakrar ábendingar í føroyska búskapinum peika sama veg. Okkara meting er tó, at hesar ábendingar skulu roknast við varðsemi. Gongdin í Føroyum er nógv ávirkað av

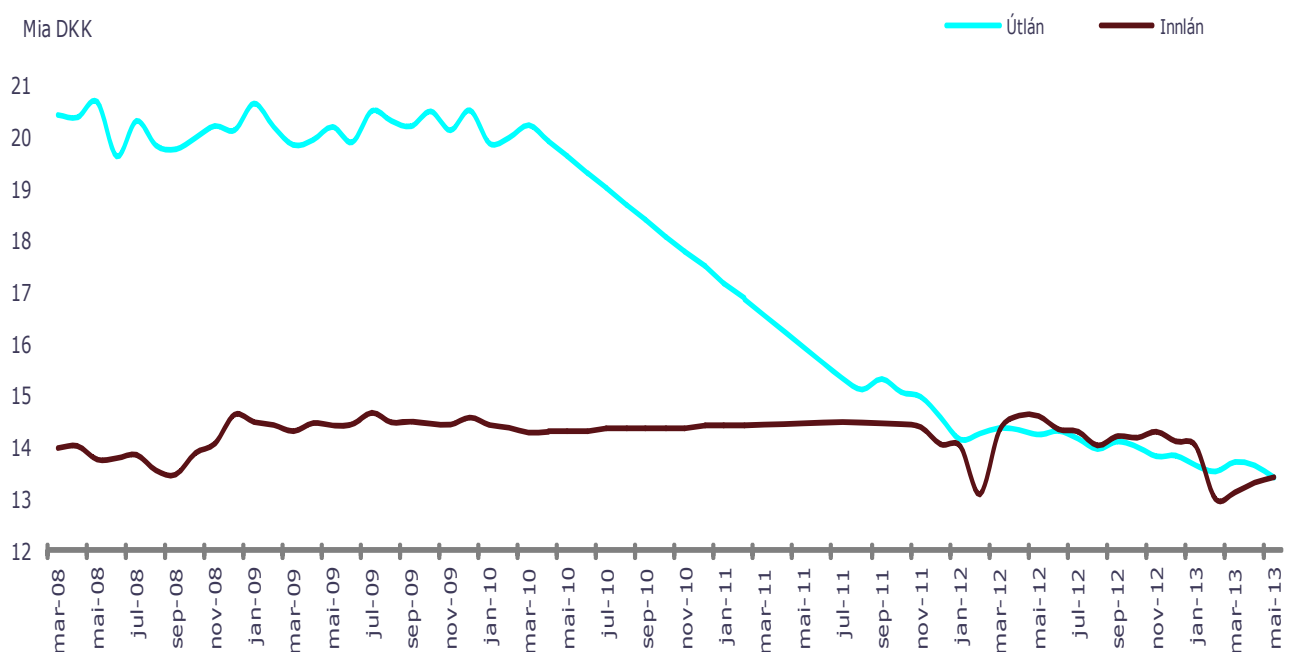
³³ Frá dátugrunni Hagstovunnar er lætt at gera eitt yvirlit yvir størstu keypslond Føroya eins og størstu sölulond.

³⁴ <http://www.gfmag.com/gdp-data-country-reports/207-nigeria-gdp-country-report.html#axzz2cmd30D3T> (Global finance)

árinum og fyrilitum úr útlondum. Vit hava nevnt eftirlønar-uppsparingarmálið sum eitt dømi innlenska treyting. Eitt annað dømi útlenska treyting er møguliga herdu eftirlitskrøvini til teir størstu føroysku peningastovnarnar í sambandi við møguligu støðu teirra sum “Systemically Important Financial Institutions” ella “SIFI”. Hetta kann í praksis koma at merkja herd krøv í sambandi við lánveitingar.

Mynd 6 vísir *innlán* og *útlán* hjá føroysku peningastovnunum frá mars 2008 til mai 2013. Tølini fevna bara um føroyska partin av peningastovna-virkseminum. (eitt glopp er í tølnum millum apríl 2010 og juli 2011).

Inn- og útlán tilsamans hjá føroyskum peningastovnum, mar-08 til mai-13 [glopp apríl-10 - juli-11] Mynd 6

Viðm: Vegnatækniskar trupulleikar eru eingi tøl tøk frá apr-10 til jul-11. Fevnr bert um føroyska partin av virkseminum.

Kelda: Hagstova Føroya

Mynd 6 vísir hvussu *útlánini* vóru nógv størri enn *innlánini* framman undan 2010. Hetta mynstrið eyðkendi stóran part av bankaheiminum, eisini altjóða, í nullunum. Hetta er eisini neyvtt sama mynstur, sum vísti seg áðrenn bankahóttafallini og bankabjargingarnar í Føroyum í byrjanini av nítíárunum. Stóri munurin millum innlán og útlán, ella rættari sagt, stóra útlánið var eitt ósvikaligt og greitt tekin, sum tað átti at verið hugt meira eftir.

Í dag metir útlenski fíggarheimurin føroysku peningastovnarnir sum rímiliga tryggjar – Eik banki er í eini váðagreining hjá Niro Invest mettur sum tann 13. mest tryggi bankin í danska ríkinum, meðan BankNordik er nummar 36 á listanum, ið inniheldur 79 bankar³⁵.

³⁵ Børsen 31.maj 2013: FAKTA: Niros risikoanalyse.

Mynd 6 sýnir annars eina gongd í útlánum og innlánum frá september 2011 og fram til í dag, sum kann tykjast eitt sindur torfør at skilja. Her vísa tøluni at bæði innlán og útlán eru fallin í seinastuni. Innlánini hava annars verið støðug frá november 2008 og fram til 2013.

Umframt mynd 6 finnast hagtøl frá 2008 og fram til 2013 um innlán og útlán hjá ávikavist húsarhaldum, almennum geira og vinnufyrirøkum. Fyri almenna greinar hava innlán og útlán verið støðug, men útlán til vinnu og húsarhald eru niðurgoldin í tíðarskeiðinum. Innlán frá vinnu og húsarhaldum eru nú á nøkulunda sama støði sum undan fíggjarkreppuni. Rættuliga stórir vøkstur í innlánum hjá húsarhaldum hendi í 2008, men hesi innlán eru nú á nøkulunda sama støði sum undan fíggjarkreppuni. Okkara tilgiting er í hesum sambandi at peningur er fluttur frá innláni til virðisbrøv.

Í einum lágkonjunkturi rokna vit sum nevnt við at húsarhald og vinnufeløg eru varðin, tá tað snýr seg um nýtslu og íløgu – viðbrekin dubba tey seg at taka ímóti møguligum stoytum við at spara beinleiðis, og óbeinleiðis við at gjalda niður skuld. Hetta seinasta er týðuliga farið fram sambært hagtølunum. *Meira ógreitt er hvussu gongdin hevur verið í beinleiðis uppsparing á innlánskonti og í onnur fíggjaraktiv; her eru hagtølini ikki so eintýðuga greið.* Sita húsarhaldini og virkini ikki á so nógvum gjaldførum uppspardum peningi sum roknað kundi verið við, verður ein møgulig uppgongd úr lágkonjunkturinum tilsvarendi minni kraftamikil enn roknað kundi verið við.

2.3 Framrokning av búskapargongd 2013 og 2014

Næsta takið verður at geva eitt boð uppá BTÚ fyri 2013. Hetta boð má verða grundað á tíðarbærar ábendingar um gongdina teir fyrstu mánaðirnar (fyrsta hálvár) av 2013, og útgangsstøðið má verða metingin sum er gjørd av 2012.

Seinasta takið verður at geva eitt leysligt boð um væntaðu gongdina í 2014. Ein slík meting má byggja upp á teir ásýniligu tendensir, ið kunnu eygleiðast ella hómast longu nú – m.a. "kvalitatív" og/ella "kvantitatív" í avmyndingum av tøka taltilfarinum og metingum frá persónum í lyklastøðum.

2.3.1 Framroknað meting av BTÚ fyri 2013 og útgreining

Niðanfyri standandi talva vísir hvussu útgreiningin av BTÚ fyri 2013 er framroknað, grundað á útgreiningina av BTÚ fyri 2012. Talva 6 gevur eitt yvirlit og eina samanfatning av hesi meting ella framskriving. Niðanfyri verður greitt frá framrokningar-háttinum fyri tey ymsu BTÚ-útreiðslusløgini.

BTÚ greinað á útreiðslur og BTÚ-framrokning frá 2012 til 2013 og fortreytir								TALVA 6
BTÚ í mió / ár	2007	2008	2009	2010	2011	2012	faktor	2013
Privatar nýtsluútreiðslur	7.016	6.999	6.898	6.788	7.348	7.561	1,0459	7.908
Almennar nýtsluútreiðslur	3.512	3.881	3.952	4.097	4.174	4.203	1,0090	4.241
Bruttoílagur	3.890	2.543	2.101	2.536	2.433	3.705	samanteljing	2.718
Privatar íløgur	2.360	1.188	1.459	1.423	1.284	1.898	0,6270	1.190
Almennar íløgur	1.261	1.366	973	843	892	1.002	1,0255	1.028
Goyslubroytingar	269	-11	-331	270	257	805	meting	500
Nettóútflutningur	-2.016	-1.120	-851	-478	-700	-1.967	samanteljing	-979
Vørur	-1.228	-457	70	509	306	-967	roknað	21
tænastr	-788	-663	-926	-987	-1.006	-1.000	roknað	-1.000
BRUTTOTJÓÐARÚRTØKA	12.402	12.303	12.100	12.942	13.254	13.502	1,0286	13.887

Kelda: Hagstova Føroya og egnar útrokningar og metingar fyri 2013

Ad. Privatar nýtsluútreiðslur:

Framskrivað er við hesum: Miðaltalið av (a) %-vísa vøkstrinum fyrstu seks mánaðirnar 2013 í mun til 2012 av *innflutninginum til beinleiðis nýtslu* (6,94%) og (b) %-vísa vøkstrinum í *mv-g-inntøkum landskassans*³⁶ fyrstu seks mánaðirnar 2013 í mun til 2012 (2,23%). Miðaltalið er 4,59% og faktorin til framrokning er tískil 1,0459.

Ad. Almennar nýtsluútreiðslur:

Framskrivað er við hesum: %-vísi vøkstrinum í játtan í 2013 í mun til 2012 til *netto rakstarútreiðslur landsins og kommunanna*³⁷ Vøksturinn var 0,9% og faktorin til framrokning sostatt 1,009. (Við hesum er statsins og grunnanna partar ikki tiknir við).

Ad. Privatar íløgur:

Framskrivað er við hesum: %-vøksturinn fyrstu seks mánaðirnar í 2013 í mun til 2012 í *innflutninginum til "byggivirki", "maskinur og útgerð" og "skip og flogfær"*³⁸. Vøksturinn var minus 37,3%, og faktorin til framrokning tískil 0,627.

Ad. Almennar íløgur:

Framskrivað er við hesum: Miðaltalið av (a) %-vísa vøkstrinum í játtan í 2013 í mun til 2012 til *netto løguútreiðslur landsins og kommunanna* [11,3%] og (b) faktiska nýtlan av íløgu-játtan 1. hálvár 2013 í mun til 1. hálvár 2012. [minus 6,2%]³⁹ Miðaltalið er 2,55% og faktorin til framrokning er tískil 1,0255. (Við hesum er statsins og grunnanna partar ikki tiknir við).

Ad. Nettoútflytningur av vørum og tænastrum:

Útgangstøðið eru metingarnar av gjaldsjavnanum fyri 2012. Roknað verður við sama tænastrujavna í 2013 sum í 2012 – ongin onnur tal-ábending finnist. Fyri vørun er innflutningurin stórliga minkaður í 2013 í mun til 2012, meðan vøru-útflytningurin at døma eftir fyrstu mánaðunum 2013 kanska er vaksin við eini 100-200 mió. Vørujavnin í 2013 er mettur til 21 mió. kr.

Ad. BTÚ-meting og residualur.

Ein samanteljning av framroknaðum eftirspurnarpørtum skuldi givið eitt framroknað BTÚ. Ein trupulleiki er meting av goymslubroytingum. Mett verður at ES-stongsilin fer er vaksa um goymslurnar; goymslubroytingin er sett til 500 mió. kr. uttan annað grundarlag fyri metingini enn ein gitan.

2.3.2 Samanfatandi meting av gongdini 2013 og boð upp á 2014

Talva 6 vísir úrslitið av framskrivingini ella metingini av BTÚ í 2013. Eftir hesi meting veksur BTÚ í leypanði prísnum við 2,86% ella næstan 3% í mun til 2012. Tvs. frá 13502 mió. kr. í 2012 til 13887 mió kr. í 2013. Tað skuldi verið óneyðugt at mint á óvissurnar í hesi meting.

---

³⁶ Talupplýsingar frá Føroya Gjaldstovu

³⁷ Talupplýsingar frá leiðslukunningarskipan Gjaldstovunnar

³⁸ Dátugrunnur hagstovunnar: Innflutningurin á BEC-bólkar

³⁹ Talupplýsingar frá leiðslukunningarskipan Gjaldstovunnar

Talva 6 vísir eisini at rættuliga nógv hendir í búskapinum í 2013:

(a) Privatu nýtsluútreiðslurnar vaksa til dæmis í mun til 2012. Hetta samsvarar eisini við aðrar ábendingar um búskapargongdina.

(b) Privatu íløgurnar minka stórliga í mun til 2012. Vøksturin í privatu íløgnum í 2012 komu serliga frá skipum og flogførum, og minkingin í 2013 hevur neyvan stórvegis negativ hjáárin (sum negativ multiplikator-effekt).

(c) Samstundis sýnast almennu íløgurnar at vaksa eitt vet í 2013. Vaksandi almennu íløgurnar kunnu hava eitt meira sjónskt ringárin (positiva multiplikator-effekt) á aðrar partar av búskapinum.

Lutfalsliga stóri uttanlandshandilin ger multiplikator-effektina minni, og tað sama ger handverkaraútrásin seinnu árin (hendan útrásin kann skapa skjótar "fløskuhálsar"), og eisini lága nýtslulutfallið (nýtsla í % av tøkari inntøku) í einum lágkonjunkturi, og hjá einum húsarhaldsbólki, sum av eftirlønarávum verður tvingaður at útseta nógv nýtslu. Sum áður nevt er tað er heldur ikki heilt greitt hvussu nógv av nýtslutøkari sparing húsarhaldini "sita á".

Gongdin í 2014 verður stórliga treytað av komandi fíggjarlóg, og av fiskiveiðuavtalum og oljuprísum, og møguliga eisini av teimum handilsforðingum, ið ES hevur sett í verk. Ávirkanin av hækkaðu sildakvotuni á komandi búskaparvøksturin er eisini nakað ógreið. Samanumtikið er okkara besta boð upp á búskaparvøksturin í 2014 at hesin verður nøkurlunda á sama støði sum 2013. Sostatt er okkara besta boð upp á gongdina í 2014 ein framskriving av 2013.

2.4 Bygnaðarligar umskiftingar í búskapinum

Í einum lágkonjunkturi - sum tí vit hava verið ígjøgnum og helst framhaldandi eru stødd í - er sum áður nevt búskaparliga virkseimið lágt, við lægri framleiðslu, hægri arbeiðsloysi, størri fráflyting, minni tilflyting, og lægri búskaparvøkstri. Samanfatandi kunnu vit eisini siga at vegna tørvandi eftirspurning eftir tí framleidda verður ikki allur framleiðsluførleikin í búskapinum gagnnýttur.

Kortini kann sera nógv henda í einum búskapi í einum lágkonjunkturi, og sumt av tí meira ella minni óheft av sjálvum lágkonjunkturinum. Til dæmis steðgar ein lágkonjunkturur ikki trendinum fyri produktivitets-vøkstri, sjálvt um lágkonjunkturin ávirkar hendan vøkstur.

Vit hava eisini staðfest at hóast lágkonjunkturur var sera nógv hent í tí føroyska búskapinum í 2012 og 2013.

2.4.1 Umskiftingar og umskaringar í vinnubygnaði

Niðanfyri standandi talvur og myndir lýsa nakrar av teimum sermerktu bygnaðarligu tendensunum í búskapinum hesi seinnu árin.

Talva 7 lýsir samansetingina av vøru-útflutningi Føroya síðan 1998. Vit síggja týðningurin av botnfiski (toski, hýsu, upsa og øðrum fiski) stórliga er minkaður, meðan týðningurin av alifiski (laksi) stórliga er vaksin, og makrelur og sild hava eisini fingið nógv størri týðning seinnu árin.

Kreppan í botnfiskiveiðuni (botnfiskaveiðan fevnir eisini um Barentshavið, har ongin kreppa er) sæst sostatt týðuliga aftur í útflutninginum. Tað vanliga var fyrr, at ein kreppa í botnfiskiveiðini (fiskaloysi ella lágir prísir) eisini gjørdist ein landsumfevnanandi búskaparkreppa. Sum nevnt kemur nú sild og makrelur í staðin og umskarar og bjargar búskapinum úr eini slíkari kreppu. Týdningurin av lønum hjá feroyingum í vinnu í útlandum vigar eisini væl upp ímóti. Men hvat er í hesum viðfangi týdningurin av alivinnuni, sum í 2012 stendur fyri 1/3 av øllum útflutninginum, og 1. hálvár í ár fyri næstan 50%?

Alivinnan ("laksur") vigar sera nógv í útflutninginum, tí munurin millum framleiðsluvirðið (útflutningsvirðið) og virðisøkingina er sera stórur í alivinnuni; nýtslan av rá- og hjálpievnum (fóður o.a.) er sera stór í hesi vinnu. Virðisøkingin er framleiðsluvirðið minus nýtslan av rá- og hjálpievnum. Hesi rá- og hjálpievni verða partvíst innflutt og partvíst framleidd í Føroyum. Framleiðsla av rá- og hjálpievnum til alivinnuna (m.a. fóður) skapar nógv arbeiði hjá føroyskum veitarum til alivinnuna, og harvið inntøkur. Hesi rá- og hjálpievni hava eisini eitt alternativt útflutningsvirði, og eitt alternativt virði sum spardur innflutningur. Umframt hetta er "aling" veitari av rá- og hjálpievnum (tilfari) til "kryvji- og góðskingarvirki", ið ivaleyst í høvudsheitum eru tey, sum lata vøruna til útflutnings.

Samansetingin av vøru-útflutningi Føroya í virði 1998 - 1. hálvár 2013														TALVA 7			
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012.1.½	2013.1.½
Toskur %	22	20	22	20	25	24	22	18	15	16	14	10	11	10	8	11%	13%
Hýsa %	11	9	9	7	9	8	9	9	8	8	4	2	2	1	1	1%	2%
Upsi %	10	9	8	9	10	8	7	13	15	12	11	14	12	7	8	11%	7%
Laksur %	15	26	22	22	19	21	19	12	10	12	19	29	28	30	33	36%	46%
Síl %	1	1	1	1	3	4	2	2	3	2	3	4	1	0	0	0%	0%
Svartkjáftur %	1	0	1	2	2	3	2	4	4	5	1	1	3	1	3	6%	4%
Sild %	2	1	2	3	2	1	1	3	3	3	3	5	6	5	6	5%	4%
Makrelur %	2	1	2	4	4	2	3	3	2	5	4	5	7	14	15	3%	2%
Rækjur %	8	8	6	7	6	6	4	3	2	2	3	3	2	2	2	3%	1%
Annar fiskur %	25	20	20	22	18	19	25	28	32	29	19	17	19	15	15	20%	18%
Aðrar vørur %	1	1	1	1	0	0	1	1	4	3	4	5	4	3	3	4%	4%
Skip, flogfær o.a. %	3	4	7	1	1	4	5	5	2	2	14	5	5	12	6	0%	0%
Tilsamans %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100%	100%
Tilsamans mill.kr.	2934	3270	3832	4311	4234	3912	3689	3586	3869	4057	4346	4105	4697	5407	5493	2390	2581

Kelda: Dátugrunnur Hagstovunar

Talva 8A vísir bruttovirðisøkingina (BVØ) í mió. kr. samanlagt, og býtt á vinnugreinir. Talva 8B vísir tilsvarandi bruttovirðisøkingina býtt á vinnugreinir í prosent. Talva 8 vísir sostatt beinleiðis íkastið til virðisøking frá teimum einstøku vinnugreinunum í landinum. Øll hendan bruttovirðisøkingin fer til at samsýna framleiðslufaktorunum sum løn (til arbeiðsfólkið) og "restinntøka" sum m.a. vinningur til ánararnar og avskrivning (bruttofaktorinntøka, sí orðalistan).

Meðan talva 7 vísir útflutningin skift á *vørur*, vísir talva 8 virðisøkingina skift á *vinnugreinir*. Vinnugreinin "aling" í talvu 8 fevnir ikki um "kryvjivirki- og góðskingarvirki", sum í talvu 8 eru bólkað undir "matvøru- og njótingarevnaídnaður".

Mótsett talvu 7, ið vísir stórbroytingar í vørubýti, vísir talva 8 at virðisøkingin skift á vinnugreinir hevur verið rættuliga støðug seinnu árin.

Vit síggja at meðan "aling" sambært talvu 7 hevur 1/3 av útflutninginum í 2012 (og 46% fyrra hálvár 2013), so gevur "aling" hetta árið sambært talvu 8 3% av virðisøkingini – "kryvji- og góðskingavirki" eru sum nevnt ikki nágreinað í talvu 8, men standa í talvu 8 undir "matvøru- og njótingarevnaídnaður". Frágreiðingin er kortini sama sum omanfyri. Sammett við aðrar vinnur hevur "alivinnan" heilt óvanliga stóra nýtslu av rá- og hjálpievnum, herundir fódri. Fiskimenn nýtast sjálvsagt ikki at fódra tann fisk teir fiska (!), men tað noyðast alarar.

Bruttovirðisøking (BVØ) mió. kr. á vinnur						Talva 8 A		
Ár	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Virðisøking samanlagt	8.944	10.033	10.520	10.520	10.518	11.276	11.608	11.788
Fiskiveiði	1.206	1.529	1.426	976	847	1.239	1.399	1.354
Aling	76	200	183	255	360	633	492	363
Onnur tilfeingisvinna	50	41	48	47	37	45	40	36
Matvøru- og njótingarevnaídnaður	625	674	645	656	730	759	771	844
Annar ídnaður	369	422	480	462	371	360	366	400
Orku- og vatnsveiting	150	147	130	90	151	96	105	145
Byggivinna	611	728	806	898	711	607	674	653
Smá- og heilsøla, hotel/matst.	1.028	1.156	1.213	1.163	1.103	1.094	1.140	1.157
Flutningur	486	569	735	757	734	757	816	912
Fjarskifti og postur	300	308	301	286	269	287	278	261
Banka- og tryggingarvirksemi	324	319	326	395	417	453	431	439
Býli/húsarúmd	944	1.016	1.054	1.171	1.249	1.317	1.373	1.456
Almenn fyrisiting o.a.	544	552	584	647	690	729	755	748
Undirvísing	569	585	622	660	706	736	749	764
Heilsuverk og sosialar fyrisk.	1.052	1.119	1.212	1.292	1.345	1.342	1.359	1.362
Aðrar tænastr	610	668	756	765	796	823	859	893

Bruttovirðisøking (BVØ) í % á vinnur						Talva 8 B		
Ár	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Virðisøking samanlagt (100%)	8.944	10.033	10.520	10.520	10.518	11.276	11.608	11.788
Fiskiveiði	13%	15%	14%	9%	8%	11%	12%	11%
Aling	1%	2%	2%	2%	3%	6%	4%	3%
Onnur tilfeingisvinna	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Matvøru- og njótingarevnaídnaður	7%	7%	6%	6%	7%	7%	7%	7%
Annar ídnaður	4%	4%	5%	4%	4%	3%	3%	3%
Orku- og vatnsveiting	2%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Byggivinna	7%	7%	8%	9%	7%	5%	6%	6%
Smá- og heilsøla, hotel/matst.	11%	12%	12%	11%	10%	10%	10%	10%
Flutningur	5%	6%	7%	7%	7%	7%	7%	8%
Fjarskifti og postur	3%	3%	3%	3%	3%	3%	2%	2%
Banka- og tryggingarvirksemi	4%	3%	3%	4%	4%	4%	4%	4%
Býli/húsarúmd	11%	10%	10%	11%	12%	12%	12%	12%
Almenn fyrisiting o.a.	6%	6%	6%	6%	7%	6%	7%	6%
Undirvísing	6%	6%	6%	6%	7%	7%	6%	6%
Heilsuverk og sosialar fyrisk.	12%	11%	12%	12%	13%	12%	12%	12%
Aðrar tænastr	7%	7%	7%	7%	8%	7%	7%	8%

Kelda: Hagstova Føroya

Verður alifóðrið og onnur rá- og hjálpievni til "aling" framleidd í Føroyum, skapar hetta virðisøking hjá føroyskum veitarum. Somuleiðis veitir alivinnan rá- og hjálpievni til virðisøkingina á føroyskum "kryvji- og góðskingavirkjum", ið ivaleyst standa fyri endaliga

útflutninginum av laksinum. Hesi virki, ið eru veitarar til alivinnuna, og sum taka ímóti veitingum frá "alivinnuni", eru at finna aðrastaðni í talvu 8 enn undir "aling".

Sum umskarandi mótvirði fyri minkaðu botnfiskaveiðuna hevur alivinnan sostatt stóran týdning, men týdningurin er *øðrvísi* enn týdningurin hjá t.d. makrel- og sildaveiðuni. Týdningur alivinnunnar sum inntøku- og arbeiðsskapari hjá føroyskum undirveitarum skal sjálvsagt ikki undirmetast, sjálvt um verri enn so allar veitingar til alivinnuna verða framleiddar í Føroyum. Annars - skuldi útflutningur alivinnunar fallið burtur, spardist innflutningur til alivinnuna, og føroyskt framleitt fóður o.a. hevði sum útflutningsvøra funnið aðrar marknaðir í útlandum.

Hinvegin - um allar veitingar av rá- og hjálpievnum til alivinnuna vóru innfluttar, og kryvjingin ella góðskingin fór fram í útlandum, so hevði íkastið hjá alivinnuni til føroyska búskapin havt minni týdning.

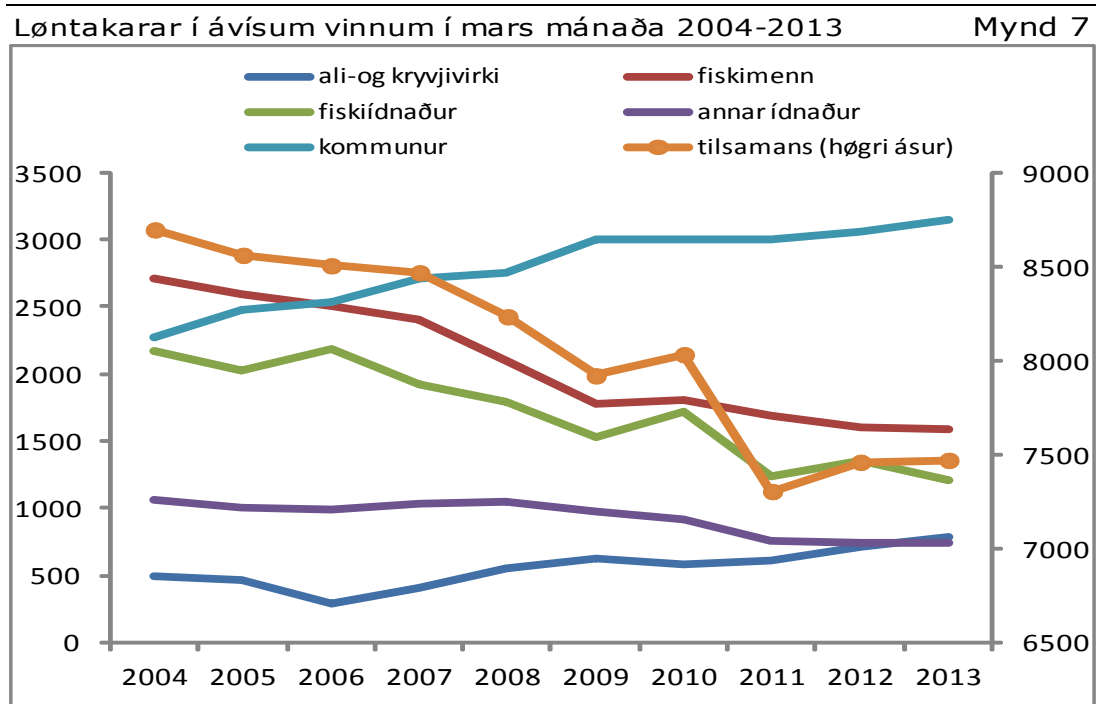

Talva 9 gevur eina mynd av umflytingini av arbeiðsstyrkini innan tær ymsu vinnugreinarnar undir verandi lágkonjunkturi. Frá 2008 til 2013 er løntakaratalið minkað við 9% og er hetta ikki smávegis.

Løntakarar í mars mánaða 2008-2013 skift á vinnugreinir	TALVA 9						
og %-broyting 2008-13	2008	2009	2010	2011	2012	2013	%-br.
Landbúnaður	71	64	52	58	44	44	-38
Fiskiskapur	2091	1780	1810	1686	1608	1584	-24
Ali- og kryvjivirki	552	630	587	614	708	788	43
Ráevnisvinna	80	77	84	88	89	96	20
Fiskavøruídnaður	1789	1533	1717	1235	1351	1208	-32
Skipasmiðjur, smiðjur	624	562	510	505	545	533	-15
Annar ídnaður	1048	971	916	762	736	743	-29
Bygging	2098	1826	1547	1577	1508	1452	-31
Orku- og vatnveiting	146	155	160	157	145	144	-1
Handil og umvæling	3250	3165	2926	2835	2863	2883	-11
Gistihús og matstovuvirki	566	521	493	512	519	575	2
Sjóflutningur	706	718	745	808	755	838	19
Flutningur annars	692	650	564	552	661	679	-2
Postur og fjarskifti	574	553	543	527	454	416	-28
Fígging og trygging	966	910	893	853	815	755	-22
Vinnuligar tænaastur	868	858	754	713	720	693	-20
Húshaldstænaastur	263	296	304	309	301	315	20
Landsfyrising	630	642	640	645	640	633	0
Kommunur og ríkisstovnar	2755	3007	3003	3008	3058	3148	14
Undirvísing	1560	1601	1660	1630	1612	1605	3
Heilsu- og almannaverk	3656	3593	3531	3517	3476	3488	-5
Felagsskapir, mentan o.a.	632	633	613	621	637	643	2
Ótilskilað v.m.	143	142	139	4	74	85	-41
Tilsamans	25760	24887	24191	23216	23319	23348	-9

Kelda: Dátugrunnur Hagstovunnar

Løntakaratalið er stórliga minkað í fiskivinnu, fiskaværuídnaði, øðrum ídnaði og bygging, meðan tað er vaksið í sjóflutningi, ali- og kryvjivirkjum og kommunum. Mynd 7 gevur eitt yvirlit yvir broytingar í løntakaratalinum innan fimm vinnur seinastu tíggju árin.

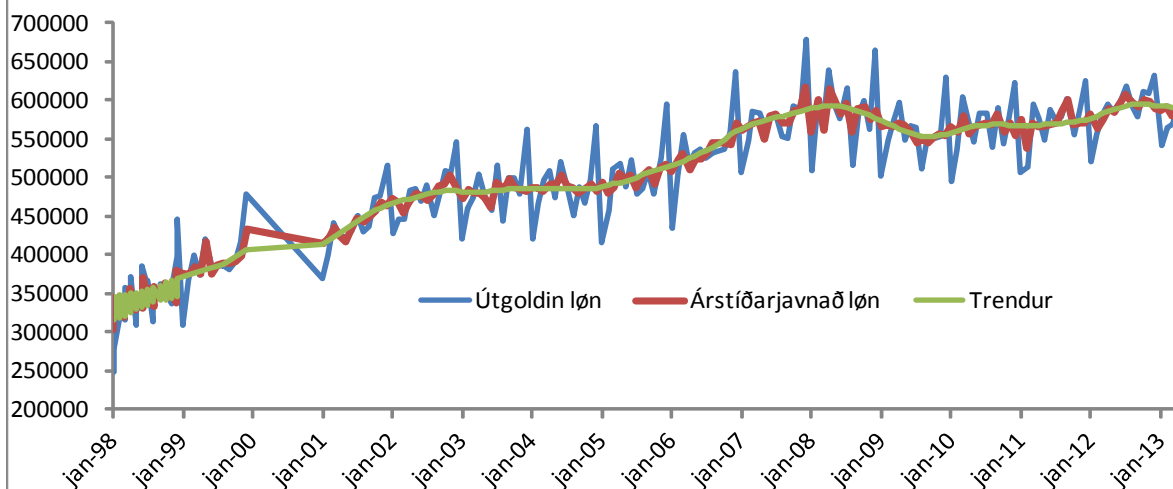
Samanumtikið gevur ein sammeting av talvu 7, 8 og 9 og mynd 7 tað ábending, at vit eru *inni í eini bygnaðarlígrari umbroyting*. Givið er at ein nýggjur hákonjunkturur ikki endurskavar støðuna sum hon var í 2008. Samstundis er ringt at fáa eyga á tættirnar í eini vinnubygnaðarpolitiskari framtíðarhugsan, og hvussu hesir tættirnir til eina vinnupolitiska nýhugsan skilvíst kunnu hanga saman.

2.4.2 Møguligar ábendingar um bygnaðarpolitiskar inntrivstørvir

Endmálið við hesum brotinum er at royna at "skimma" nøkur viðurskifti, ið møguliga kunnu lýsa ella geva ábendingar um tørv á neyvari vinnubygnaðarpolitiskum útgreinigum og/ella vinnubygnaðarpolitiskum tiltøkum.

Mynd 8 vísir útgoldnar mánaðarlígrar lønir í ársins prísum frá januar 1998 og fram til í dag. Umframt faktiskt *útgoldna løn* vísir myndin eisini *árstíðarjavnaða løn* og *trendin* fyri *lønargjaldingar*. **[Um árstíðarjavnning og trend, sí frágreiðandi tekstin í innramming á næstu síðu]**. Mynd 8 vísir eina týðuliga stagnatióin í lønargjaldingunum undir verandi lágkonjunkturini – og myndin gevur ikki ábending um vøkstur.

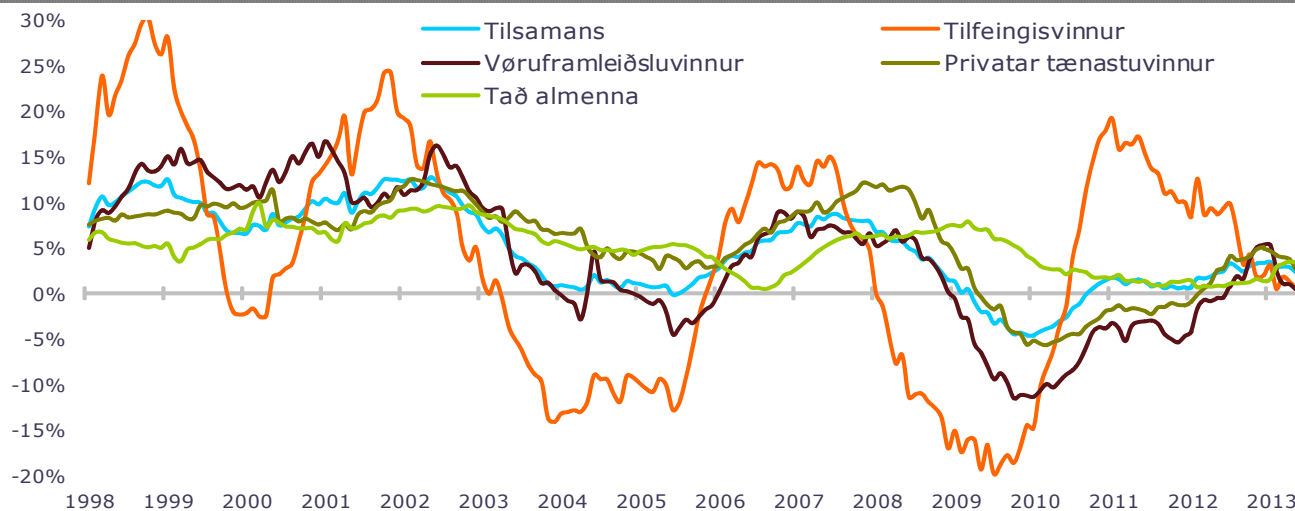
Mynd 9 snýr seg eisini um mánaðarlígrar lønir, men er gjørd á ein serligan hátt, ið ger myndina ósambæriliga við mynd 8. Tølini aftan fyri mynd 9 eru tey somu sum tølini aftan fyri mynd 8, men tølini aftan fyri mynd 9 hava fingið eina serliga viðgerð. Myndin vísir ár til ár broyting bygt á leypandi 12 mánaðar sum. **[Um útrokningina av ár til ár broyting bygt á leypandi 12 mánaða sum, sí frágreiðandi tekstin í innramming á komandi síðu]**.

Kelda: Dátugrunnur Hagstovunnar

Upprunatøl, ársúttjavnung og trendur, stutt frágreiðing:

Tá hagtøl verða uppgjørd í tíðarrøðum kann tað ofta vera torført at taka dagar ímillum, um tøluni vísa ein vøkstur ella eina minking, tí nógv "óljóð" kann vera í meira ella minni tilvildarligum sveiggjum. Hetta kann gerast ein trupulleiki, tí oftast er tað hvønn veg rákið vendir, sum er avgerandi at vita hjá t.d. politikarum og øðrum, sum skulu taka avgerðir við stóði í tølunum. Árstíðarjavning er ein nógv nýttur háttur til at eftirviðgera hagtøl, sum sveiggja regluliga eftir árstíðini. Hagstovan nýtir til endamálið eitt forrit sum verður ment av Hagstovuni hjá EU, EUROSTAT. Meira stendur at lesa um árstíðarjavning á heimasíðuni hjá Hagstovu Føroya. Í "trendinum" er harumframt tikin hædd fyri óreglusemi í mánaðarligu ella kvartalsvísu tølunum við tí endamáli at fáa betri fram ta undirliggjandi langtíðargongdina í tølunum. Búskaparráðið byggir annars sítt arbeiði á tey hagtøl og tær eftirviðgerðir av hagtølum, sum Hagstova Føroya ger.

Kelda: Hagstova Føroya

Ár til ár %-broytingar bygt á leypanði 12 mánaða summar, stutt frágreiðing:

Mynd 9 og fleiri eftirfylgjandi myndir í hesi frágreiðing, vísa ár til ár %-broytingar bygt á leypanði 12 mánaðar summar. Týðningurin av háttalagnum er hesin: Fyri hvønn nýggjan mánaða verður talið fyri hendan mánaðin lagt afturat summinum fyri undanfarnu 11 mánaðarnar. Hetta vil siga at hvør mánaður verður "roknaður upp" til eitt ársstøði. Síðan verður roknað út hvussu %-vísi vøksturin (ella %-vísa fallið) hevur verið fyri hendan "upproknaða mánaðin" í mun til somuleiðis "upproknaða mánaðin" eitt ár frammanundan. Ein mánaði, ið víkir nógv frá undanfarnu mánaðunum, ger sostatt ikki so nógvan mun í "upprokningini". Sostatt er talan um eina serliga tendens-analysu-syntesu yvir fleiri mánaðir, har roynt verður av avdúka ein tendens í gongdini, sum fevnir yvir meira enn ein mánaða. Vit kunnu eisini siga at við hesi analysu verður roynt at spora seg fram til annars ósjónligar tendensir í undirliggandi gongdini á viðkomandi búskaparøki, sum tekur støði í einum longri tíðarskeiði afturút. Til dømis síggja vit í mynd 9 ein fallandi tendens í annars positiva vøksstrinum fyri tilfeingisvinnurnar. Hvør grafur má sjálvsagt lesast við varðsemi, men í hesum førinum kundu vit valt at rokna við sum sannlíkt at tendensurin fer at halda fram, men vit kunnu sjálvsagt onki siga við vissu.

Mynd 9 (sum altso *ikki* hevur somu útsjónd sum mynd 8) gevur líka lítið sum mynd 8 nakrar ábendingar um vøkstur í lønargjaldingunum – og lønargjaldingarnar eru ein stórir partur av bruttotjóðarúrtøkuni í faktorprísnum. Hendan kurvan sýnir væl sveiggini í lønargjaldingunum í einstøku vinnugreinunum. Fyri tilfeingisvinnurnar er kurvan á veg til at fara undir 0 (sí mynd 9), og undir 0 hevur hon lagið í trimum tíðarskeiðum síðan 1998. Mynd 9 sýnir eisini at lønargjaldingar í tilfeingisvinnunum eru meira sveiggjandi enn lønargjaldingar í øðrum vinnum, og at almennu lønargjaldingarnar eru tær minst sveiggjandi. Starvsliga atdráttarmegin hjá vinnugreinum hava ivaleyst ein negativan samanhag við sveiggj í lønargjaldingum, ið er eitt váðaeyðkenni.

Mynd 10 vísir útgoldna árliga løn frá 1998 til 2013 (upproknað er fyri alt 2013). Mynd 10 vísir eisini eina prís-deflatering við brúkaraprístalinum av hesi útgoldnu løn.

Eins og mynd 8 vísir mynd 10 at útgoldnu lønirnar síðan byrjan av lágkonjunkturinum (2007) hava verið stagnerandi – vit síggja ikki tekin um spírandi vøkstur upp úr lágkonjunkturinum. Hetta forkláar sjálvsagt afturhaldsemið í privatari nýtslu.

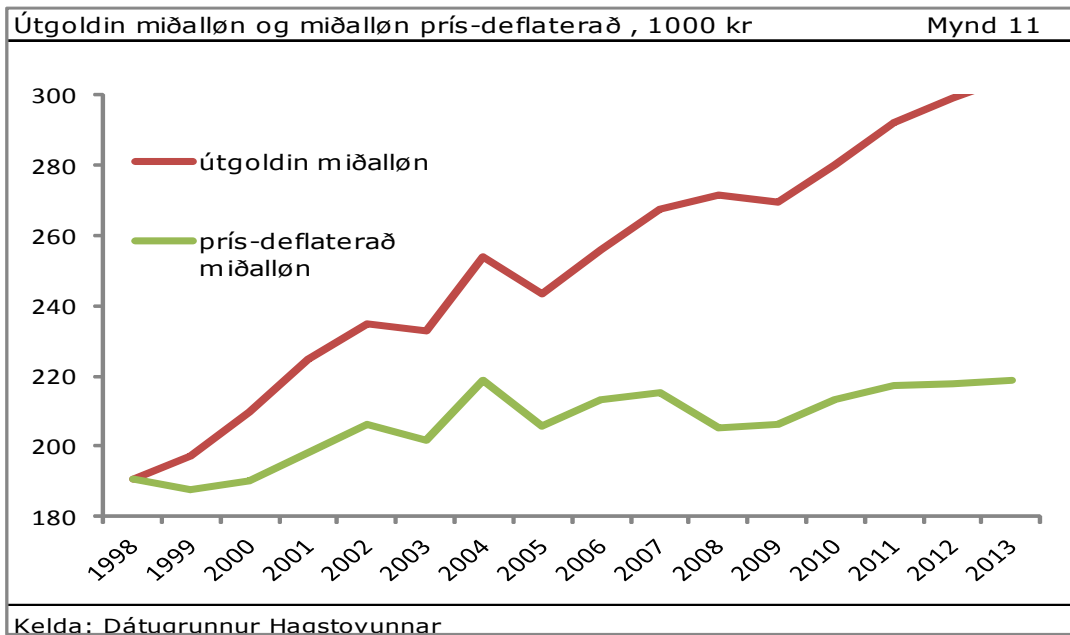
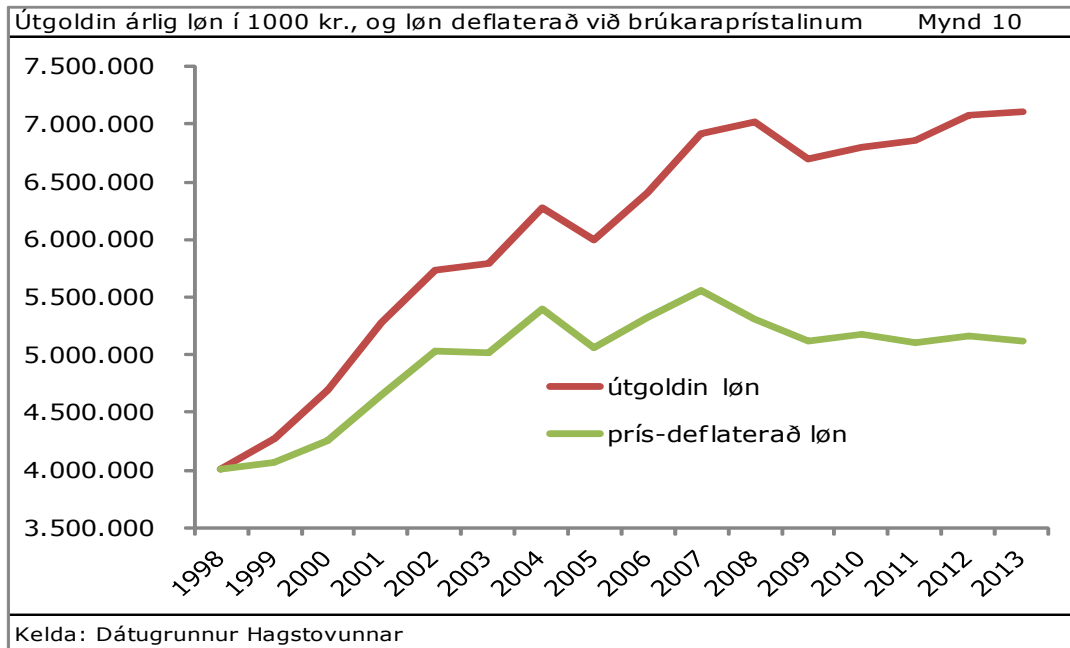
Meðan gongdin í faktiskt útgoldnu lønunum er stagnerandi, so vísir mynd 10 at tað síðani 2007 er hent eitt rættuliga stórt fall í prís-deflateraðum lønarsummi. Hetta hjálpir sjálvandi uppáftur betri til at forklára afturhaldsemið í privatari nýtslu. Síðan 2007/8 er keypiorkan hjá útgoldnu lønunum fallin 7-10%.

Vit vita eisini at í tíðarskeiðinum síðan lágkonjunktururin byrjaði er hent eitt rættuliga stórt fall í talinum av løntakarum. Tí kundi tað verið áhugavert at sæð hvussu gongdin hevur verið í útgoldnari miðalløn og prís-deflateraði miðalløn.

Mynd 11 vísir gongdina í útgoldnari miðalløn árinum 1998-2013 (tvs. ársins útgoldni lønarsummur dividerað við miðal løntakaratali ársins 12 mánaðir) og í prís-deflateraði útgoldnari miðalløn 1998-2013.

Vit síggja av mynd 11 at prís-deflaterað miðalløn hefur verið stöðug síðan 2004 – ella sum heild stagnerandi hesi seinastu umleið 10 árin. Vit síggja her at fallið í talinum av løntakarum ger tann munin, at prís-deflateraða miðallønin ikki beinleiðis fellur.

Frá 1998 til 2004 er prís-deflaterað miðalløn hækkað. Hetta kundi givið okkum eina ábending um vaksandi produktivitet í hesum tíðarskeiði. Samstundis kundi stagnatióin í prís-deflateraðari miðalløn frá 2004 til 2013 givið okkum eina ábending um ein stagnerandi produktivitet í hesum tíðarskeiði.

Tað er merkisvert at staðfesta at prís-deflateraða miðallønin sum heild hefur verið stagnerandi seinastu 10 árin – tvs. ein 0-vøkstur í heili 10 ár. Hetta bendir á eitt

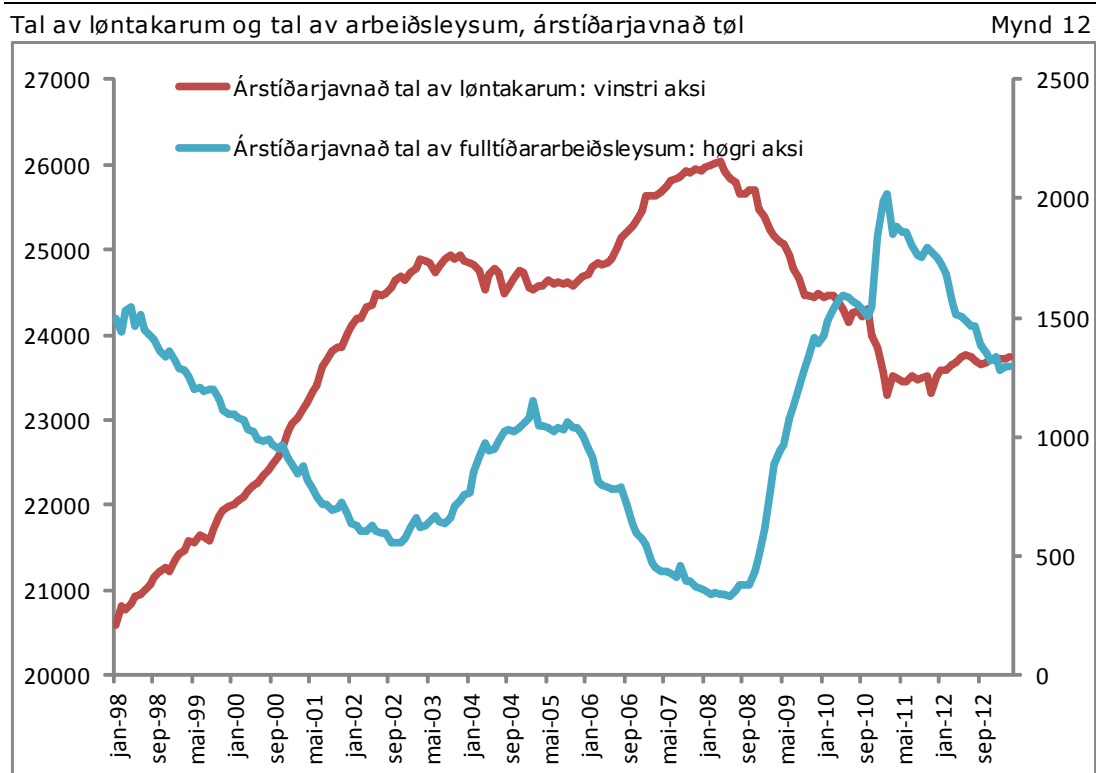
stagnerandi BTÚ í føstum prísnum hesi seinastu 10 árin. Slíkt er merkisvert, tí ein búskapur kann vanligi ikki vera vøkstur fyrriuttan. Alternativt til positivan vøkstur er vanligi ikki 0-vøkstur, men negativur vøkstur í longdini, sum aftur elvir til fráflyting og neiligar ringrásir, sum kunnu vera ringar at sleppa burturúr.

Sjálvt í lágkonjunkturum hava landsbúskapur vanligi positivan, um enn lágan, búskapurvøkstur. "Recession" ella "búskapur-afturstig" sum fyrbrigdi verður skilmarkað sum eitt fall í BTÚ í føstum prísnum minst tveir ársfjóðringar á rað. Hesi koma sjáldnari fyrri, sjálvt í einum lágkonjunkturi.

Føroyar gera ikki upp tjóðarroknskapi á ársfjóðringar ella í føstum prísnum, og vit hava tí ikki móguleika at sammeta við landsbúskapur. Eitt stagnerandi BTÚ í føstum prísnum er sjálvsagt lætt at finna óteljandi dømi um.

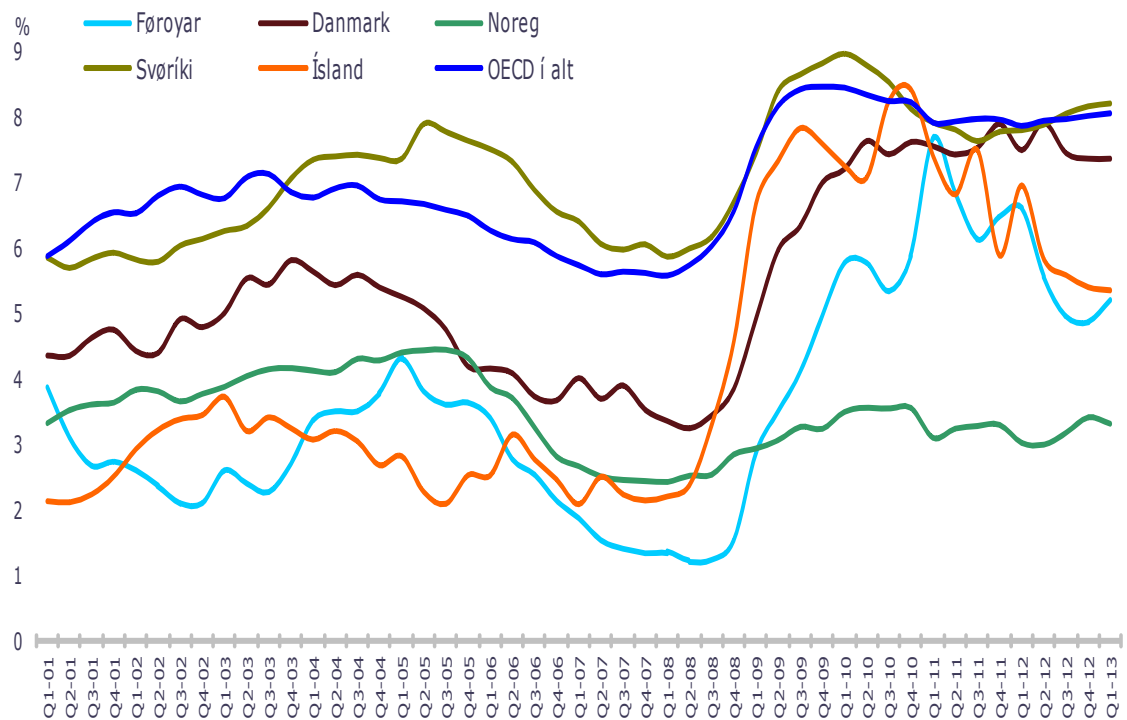
Í talvu 9 sóu vit at talið av løntakarum síðan 2008 var fallið við 9%.

Mynd 12 vísir gongdina í árstíðarjavnaða talinum av løntakarum (vinstri aksi) og árstíðarjavnaða talinum av fulltíðararbeiðsleysum (høgrri aksi) síðan 1998. Negativa samsvarið millum kurvarnar á myndini er týðuligt. Báðar kurvarnar geva hvør sína umboðandi lýsing av konjunkturgongdini síðan 1998. Mynd 12 gevur eina veika ábending um eina byrjandi uppgongd úr lágkonjunkturinum frá byrjanini av 2011 – talið av fulltíðararbeiðsleysum minkar og løntakaratalið veksur spakuliga. Ávirkanin frá uppsjóvarveiðuni ger seg ivaleyst galdandi.

Kelda: Dátugrunnur Hagstovunnar

Kelda: Hagstova Føroya og OECD

Mynd 13 vísir gongdina í arbeiðsloysisprosentinum í norðurlondum og OECD-økinum. Vit síggja at Føroyar eru í næstbestu stöðu, tá tað snýr seg um arbeiðsloysisprosent, bert Noregi hevur lægri tal. Saman við Íslandi eru Føroyar tað einasta landið ið hevur verið fyrri stórum falli í arbeiðsloysisprosentinum seinastu árin.

Ein partur av staðfesta fallinum í føroyska arbeiðsloysisinum stavar frá flytingum av landinum til tess at fáa arbeiði. Vit vita at føroyingar eru sera flytfrir til útlond. Vit vita eisini at fólk ið í einum lítlum landi altíð logiskt-hagfrøðiliga má vera meira flytført til útlond enn fólk ið í einum stórum landi. Hetta ger tað ivasamt at sammeta arbeiðsloysisprosentini hjá Føroyum við arbeiðsloysisprosentini hjá størri londum. Hetta ger eisini at eitt lækkandi arbeiðsloysisstal og -prosent kann vera tekin um framgongd, men treytað av at arbeiðstakaratalið er støðugt. Í Føroyum hevur arbeiðstakaratalið hinvegin verið fallandi.

Vit hava staðfest eina stagnatióin í prís-deflateraðari miðalløn frá 2004 til 2013 – og árið 2004 er undan altjóða fíggjarkreppuni. Hetta er ivaleyst ábending um ein stagnerandi produktivitet í føroyska búskapinum – helst í heimamarknaðarvinnum.

Samstundis vita vit at eitt heilt stórt tal av føroyingum búa í Føroyum og hava arbeiði í útlondum. Serliga seinnu árin hevur talan verið um eina útrás av handverkanum. Vit hava ikki kunnað fingið upplýsingar um talið av hesum fólkum, men peningaliga (og ikki fullskattaða) innkoman frá teirra útlendsku lönnum til føroyska samfelagið táttar í milliardina. Hesar lönir eru ikki við í okkara lønarhagtølum, men lönirnar hava sjálvsagdan búskaparlígan týðning í Føroyum. Vit hava eisini upplýsingar um at handverkararnir fáa munandi hægri lön í útlondum enn í Føroyum, og at føroysku lönirnar ikki eru

kappingarførar. Innan ávísar geirar, m.a. norsku oljuvinnuni, er lønarstöðið munandi hægri enn tað føroyska, og haraftrat, og hetta er ikki minst týðandi, hava dupultskatta-avtalurnar við sær skatta-asymmetri millum Føroyar og útlond.

Vit hava sostatt ikki bara ein samlað eftirspurnings-treytaðan arbeiðsloysis-trupulleika í Føroyum. Vit hava helst eisini, á framleiðslu- ella útboðssíðuni, ein kappingarføris- og produktivitets-trupulleika.

Eftir okkara meting verða tað fyrst og fremst kappingarfør føroysk arbeiðspláss, ið kappast við útlond undir skattliga javnbjóðis viðurskiftum, og sum væl megna at fylla út ektaðar tørvir á útlenskum marknaðum, sum í síðsta enda koma at avgera, um løntakara- og fólkatalið í Føroyum skal vera vaksandi ella fallandi í komandi árum.

2.4.3 Eftirspurnarviðurskipti - serliga í longdini

Búskapurin hevur sum kunnugt tvær megin síður, útboðs- og eftirspurnings-síðuna, sum í felag avgera prísir. *Útboðið í føroyska búskapinum er m.a. treytað av at vit hava tað neyðuga tilfeingið at virka burturúr.*

Arbeiðsloysis-trupulleikin seinastu árin hevur verið nógv tengdur at trupulleikanum at halda uppi samlaða eftirspurninginum í samfelagnum – tvs. tengdur at eftirspurnar-síðuni, har vit tosa um sonevnt “keynesianskt arbeiðsloysi”, ella arbeiðsloysi yvir tað stutta siktið, og har nokk so nógv álit er á, at ein eftirspurningur skjótt “skapar sítt egna útboð”.

Til aðrar tíðir hevur arbeiðsloysis-trupulleikin verið tengdur at tørvandi kappingarføri hjá vinnuni, ið ber við sær at virkini ikki megna at framleiða nóg effektivt í kostnaði og/ella við nóg týðandi vøru-dygdum. Fremsta loysnin er her produktivitets-vøxstur. Her er arbeiðsloysis-trupulleikin meira tengdur at útboðssíðuni í búskapinum - vit kunnu her tosa um sonevnt “klassiskt arbeiðsloysi”, ella arbeiðsloysi yvir tað langa siktið, og har nokk so nógv álit er á, at eitt útboð í longdini “skapar sín egna eftirspurning”.

Hesin skilnaður millum hesi tvinni sløgini av arbeiðsloysi er sjálvsagt ov einfaldur at nýta einsamallur í verki. Vit finna valla eitt arbeiðsloysi, ið 100% er av øðrum ella hinum slagnum, og ivaleyst finnast eisini aðrir mátar at bólka arbeiðsloysi enn hesir.

Eitt er eftirspurningurin upp á stutt sikt, ið skal fáa okkum burtur úr lágkonjunkturinum, uttan at endurskapa tilstandirnar við ovureftirspurningi sum miðskeiðis í nullunum. Nóg velst um eftirspurningin til endaliga nýtslu frá húsarhaldunum og eisini endaligu almennu nýtsluna.

Talva 10 vísir í hvussu stóran mun endaligu útreiðslupartarnir av BTÚ (eftirspurnarpartarnir) “hava ávirkað” BTÚ-vøxsturinn seinna árin (fyri varni má takast við 2012 og 2013 ið byggir á egnar metingar).

Til dømis vaks BTÚ við 7,0% í 2010. Av hesum 7,0% er íkastið frá privatum íløgum 4,7%, íkastið frá privatari nýtsluni er -0,9%, og íkastið frá nettoútflutningi er 3,1%. Tey einstøku %-íkastini í talvu 10 eru útroknað sum greitt frá niðanfyrri:

Vit kunnu taka dømið við íkastinum frá privatum íløgum upp á 4,7% í 2010. Hetta talið er útroknað sum vøksturin í privatum íløgum frá 2009 til 2010 (1693-1128=565 mió.) dividerað við BTÚ fyri 2009 (12100 mió.) og umroknað til prosent. [tvs. (565/12100)*100 = 4,7%]

%-íkast frá útreiðslu-/eftirspurnarpørtunum til %-broyting í BTÚ	Talva 10									
Árlig nominel %-broyting	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Privat nýtsla	4,6%	4,7%	3,3%	-0,1%	-0,8%	-0,9%	4,3%	1,6%	2,6%	
Almenn nýtsla	1,5%	1,0%	2,3%	3,0%	0,6%	1,2%	0,6%	0,2%	0,3%	
Privatar íløgur og gl.br.	4,0%	7,2%	6,3%	-11,7%	-0,4%	4,7%	-1,2%	8,8%	-7,5%	
Almennar íløgur	-0,7%	1,5%	1,0%	0,9%	-3,2%	-1,1%	0,4%	0,8%	0,2%	
Nettóútlutningur	-6,4%	-1,5%	-7,0%	7,2%	2,2%	3,1%	-1,7%	-9,6%	7,3%	
BRUTTÓTJÓÐARÚRTØKA	2,9%	12,9%	5,9%	-0,8%	-1,6%	7,0%	2,4%	1,9%	2,9%	

Kelda: Hagstova Føroya og egnar metingar fyri 2012 og 2013

Talva 10 vísir til dømis at metti BTÚ-vøksturin í 2013 upp á 2,9% stavar frá positivum íkasti frá privatari nýtslu (2,6%), almennari nýtslu (0,3%), almennum íløgum (0,2%) og í nettoútlutningi (7,3%), meðan íkastið frá privatum íløgum er negativt (minkandi í mun til undanfarna ár).

Talva 11 vísir at Føroyar sum meginregla liggja hægri enn hini norðurlondini tá tað snýr seg um prosentpartin av *privatu nýtsluni (nýtsluútreiðslum hjá húsarhaldum)* av BTÚ, og tað sama ger seg galdandi fyri *almennu nýtsluna*.

Ráðið setur seg ikki ført fyri at gera nakrar endaligar niðurstøður við grundstøði í hesi eygleiðing. Vit kunnu bert spyrja okkum sjálvi um t.d. vøkstur í eftirspurninginum upp á styttri sikt (fyri at koma burtur úr verandi lágkonjunkturi) krevur at *prosentpartur Føroya av privatu og almennu nýtsluni skal gerast uppafgur hægri*.

Nakað annað er eftirspurningurin upp á longri sikt. Her hava vit longu ávíst at føroysku húsarhaldini vegna tvørrandi eftirlønarsparing í komandi árum standa yvir fyri stórarí útseting av privatari nýtslu (og møguliga eisini privatum íløgum). Hesa útseting hava grannalond okkara fyri langari tíð síðani gjørt í undanfarnum árum. Hesi viðurskifti, og eisini onnur viðurskifti umrødd frammanfyri (m.a. viðv. lánifígging), benda á nakrar "innbygdar" skerjingar í innlenska eftirspurnar-vøksstrinum upp á longri sikt. Tað er eisini upp á longri sikt at vit tosa um eina búskapargongd, ið skal byrgja fyri fólkatalsminking. Hetta gerst ikki uttan vaksandi eftirspurning eftir okkara útboði av vørum og tænastrum.

Niðurstøða okkara er tískil at hesin stóri eftirspurnar-vøkstur bert kann koma úr útlondum, og at meira tískil eigur at verða satsað upp á útlensku marknaðirnar. Eitt gott úrslit er her, sum áður nevnt, treytað av at vit hava tað neyðuga tilfeingið at byggja okkara útboðsbúskap á.

BTÚ skift á útreiðslur/eftirsp. partar fyri FO, DK, IS, NO og SV TALVA 11

	Føroyar	Danmark	Ísland	Noregi	Sviaríki
BTÚ skift á útreiðslur 2000			2000		
Nýtsluútreiðslur hjá húsarhaldum	53%	48%	61%	43%	49%
Almennar nýtsluútreiðslur	26%	25%	23%	19%	26%
Bruttoíøgur	30%	21%	23%	20%	19%
Nettóúflutningur	-8%	6%	-7%	17%	6%
Tils.	100%	100%	100%	100%	100%
BTÚ skift á útreiðslur 2004			2004		
Nýtsluútreiðslur hjá húsarhaldum	56%	48%	57%	45%	48%
Almennar nýtsluútreiðslur	30%	27%	25%	21%	26%
Bruttoíøgur	18%	20%	23%	20%	17%
Nettóúflutningur	-4%	5%	-6%	13%	8%
Tils.	100%	100%	100%	100%	100%
BTÚ skift á útreiðslur 2008			2008		
Nýtsluútreiðslur hjá húsarhaldum	57%	48%	53%	39%	47%
Almennar nýtsluútreiðslur	32%	27%	25%	19%	26%
Bruttoíøgur	21%	22%	25%	24%	20%
Nettóúflutningur	-9%	3%	-3%	17%	7%
Tils.	100%	100%	100%	100%	100%
BTÚ skift á útreiðslur 2011			2011		
Nýtsluútreiðslur hjá húsarhaldum	55%	49%	52%	41%	48%
Almennar nýtsluútreiðslur	31%	28%	25%	21%	26%
Bruttoíøgur	18%	18%	14%	24%	20%
Nettóúflutningur	-5%	5%	9%	13%	6%
Tils.	100%	100%	100%	100%	100%

Kelda: Hagstova Føroya og norðurlendski hagstalsstovnurin

3 GEIRARNIR Í BÚSKAPINUM

Í hesum kapitli verður stutt tikið samanum gongdina í einstøku geirunum í búskapinum, og sum sjálvsagt hava týðning fyri samlaðu gongdina í og útlitini framyvir. Meginkeldan til hetta kapittul er Hagstovan, og dátugrunnur Hagstovunar og persónligar samrøður við lykklafólk í vinnuni.

Hagstovan framleiðis roknskapartøl fyri alla føroysku vinnuna. Seinasta uppgerðin fevnir um 2011. Fyri allar vinnur samanlagt var eginognin í 2011 (8,3 mia.) nógv størri enn tilsvareandi tal fyri 2007 (7,1 mia.). Ársúrslitið eftir skatt fyri allar vinnur samanlagt í 2011 (1,99 mia.) var nógv størri enn tilsvareandi tal undanfarin ár (t.d. 2006 1,7 mia.), tó at árið 2010 eisini var rímiliga gott (1,5 mia.).⁴⁰ Hesi tøl eru uppaftur eitt av mongum og einsæris møguliga veikum ábendingum um eina spakuliga gongd úr lágkonjunkturinum.

Aftanfyrri hesi tøl yvir samanlagda ársúrslitið og samanløgdu eginognina hjá vinnuni goyma seg nevnliga nógvir munir í eginogn og ársúrslitum. Støðan í botnfiskaveiðini við Føroyar er sum áður vent vánalig, og tískil er støðan hjá línuskipunum vánalig, meðan til dømis uppsjóvarveiðan hevur havt góð ár.

3.1 Útflutningsvinnur

Útflutningsvinnunar verða viðhvørt umrøddar sum tilfeingisvinnur, og eftir ymiskleika og fortreytum hava tær viðhvørt verið bólkaðar í fyra: (a) botnfiskaveiða á nærleiðum, (b) botnfiskaveiða á fjar- og miðleiðum, (c) veiða eftir uppsjóvarfiski, (d) alivinna og (e) fiskavirking.

(a) Botnfiskaveiða undir Føroyum

Støðan er yvirhøvdur vánalig í flestum skipabólkum. Mynd 14, ið byggir á rullandi árligan sum, gevur eina góða ábending um megin-orsøkirnar:

Veiddu nøgdirnar í feskfiskaveiðuni eru minkaðar munandi yvir eitt 10-áraskeið, enntá farnar niður í helvt, og fallið seinastu 3 árin hefur verið serliga stórt. Eisini er virðið á feskfiskaveiðuni minkað tilsvareandi hesi seinastu 10 árin, tó at tíðarskeið við vaksandi virði hava verið.

Meðan løntakaratalið sambært mynd 14 er fallið stórliga seinastu 10 árin, so er ein vøkstur hendur í lønarútgjaldingunum í fiskiskapi síðan byrjanina av 2010. Hetta árið byrjaði uppsjóvarvinnan at gera seg galdandi við størri týðningi.

Sambært Havstovuni eru hýsu- og toskastovnamir á landgrunninum og Føroya Banka sera illa fyri. Ógreitt er hvussu ella um hetta hevur sambandi við stóra uppsjóvarstovnin. Uttan vitan um hetta samband – um tað finnist – er mestsum ómøguligt at gera forsagnir um framtíðar gongdina í botnfiskastovnunum.

Frá felagnum fyri línuskip verður víst á lágar prísir sum orsøkin til trupulleikan, herundir møguliga samanhangin millum nøgdirnar av smáum fiskastøddum og lágum prísum. Toskaprísurin er trýstur nakað av størri toskakvotunum í Barentshavinum. Annar er tað

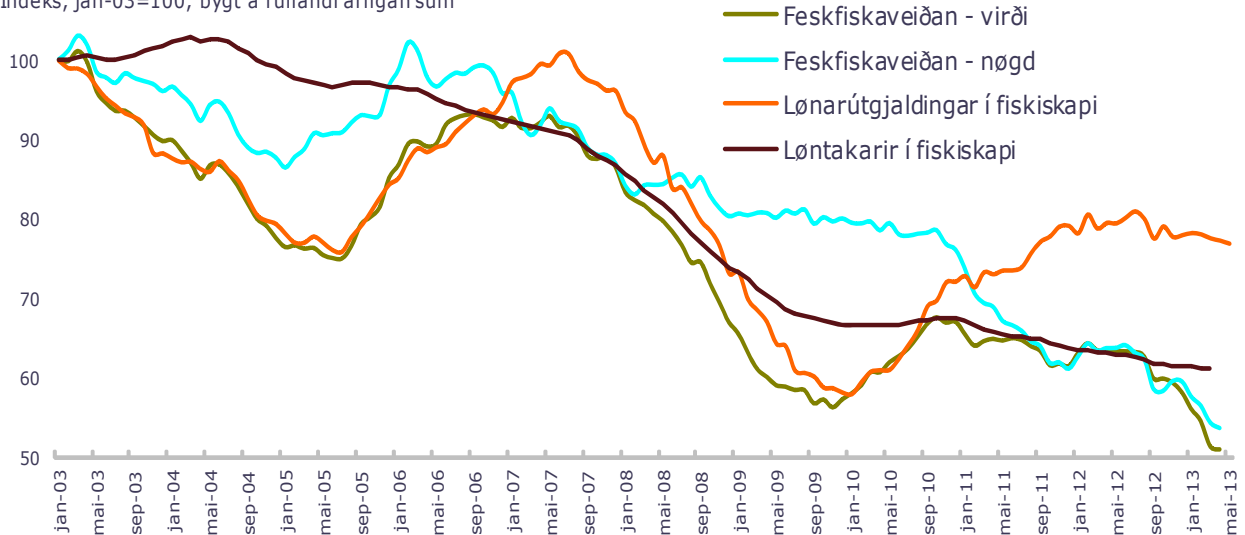
---

⁴⁰ Dátugrunnur Hagstovunnar

sambært mynd 14 ikki at koma uttanum, at meginorsøkin til truplu støðuna er vánaligi fiskiskapurin. Nógv av skipunum hava fingið eina hjálpandi hond í sambandi við makrelfiskiskapin (tó ikki í 2013), og eisini í sambandi við kvotuna á Flemish Cap.

Indikatorar fyri føroyskan fiskiskap, jan-03 til mai-13 Mynd 14

Indeks, jan-03=100, bygt á rullandi árligan sum

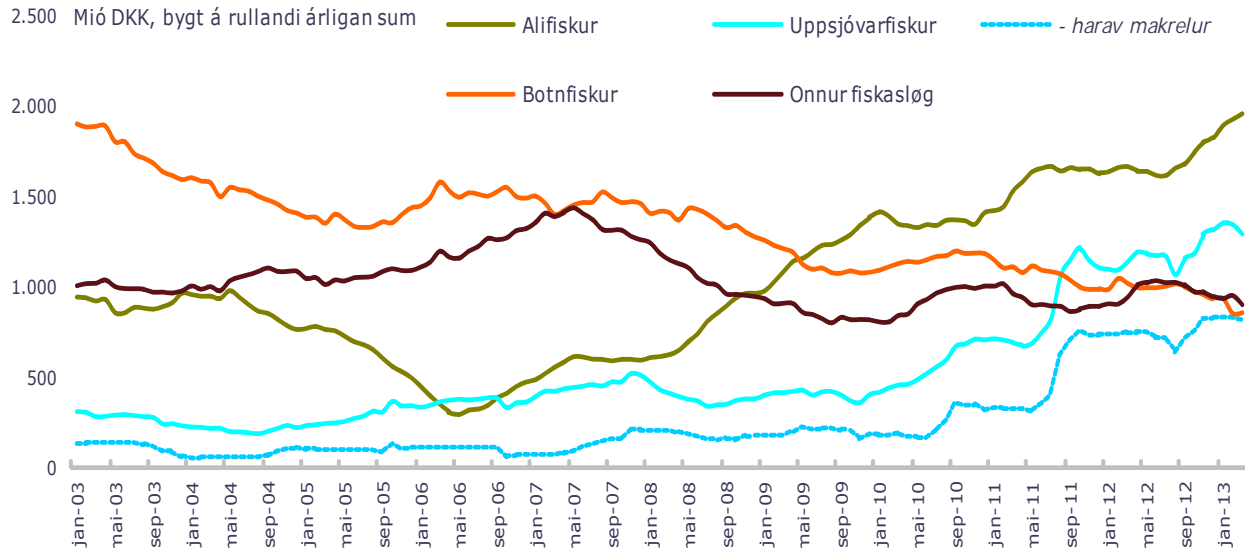
Kelda: Hagstova Føroya

Mynd 15, ið eisini byggir á rullandi árliga sum, vísir gongdina í útflutningsvirðinum av 5 fiskavørubólkum seinastu 10 árin.

Mynd 15 vísir at hesir fimm fiskavørubólkarnir kunnu bólkast í fyra: (1) alifiskur og (2) uppsjóvarfiskur, ið báðir við vøkstri umskara fyri minkandi (3) úttflutningin av botnfiski, og so til seinast (4) rættuliga stóri útflutningurin av øðrum fiskasløgum, ið hevur verið rættuliga støðugur.

Útflutningsvirði av fiskavørurum, virði, jan-03 til mar-13 Mynd 15

2.500 Mió DKK, bygt á rullandi árigan sum

Kelda: Hagstova Føroya

(b) Botnfiskaveiðan á fjarleiðum

Tað er ikki nakað nýtt at roknskaparúrslitini hjá flotanum á fjarleiðum eru betri enn roknskaparúrslitini hjá flotanum, ið roynir undir Føroyum. Soleiðis hevur tað verið til allar tíðir seinastu 60-70 árin⁴¹, og soleiðis er tað enn. Tilsvarendi munur er sjálvsagt eisini á innløgum hjá manning og skipum.

Sum heild verður ikki roknað við verri úrtøku í ár enn undanfarin ár. Føroyska kvotan í russiskum sjógv (toskur, hýsa, flatfiskur og rækjur) vaks úr 19106 tonsum í 2012 til 26900 tons í 2013, og toskakvotan á Flemish Cap var í ár 3154 tons. Toskaprísurin fall nakað sum avleiðing av vøkstrinum í útboðnum av toski úr Barentshavinum, kanska 5 kr., men hevur í summar vunnið seg einar 2 kr. inn aftur – annars plagar prísurin at vaksa sum árið líður; tá tað kemur móti endanum av árinum plaga nógvar kvotur at vera uppfiskaðar⁴².

(c) Uppsjóvarvinna

Óvissan um ES-tiltøkini og teirra avleiðingar kann verða stór. Veiðan eftir sild og makreli fer eisini at verða stór í ár. Kapasiteturin at fiska og taka ímóti og frysta er vaksin munandi. Støddin á silda- makrelakvotuni og svarkjafta- og lodnukvotuni í ár fer at økja um virkseimið í landinum og íkastið til búskapin.

(d) Alivinna

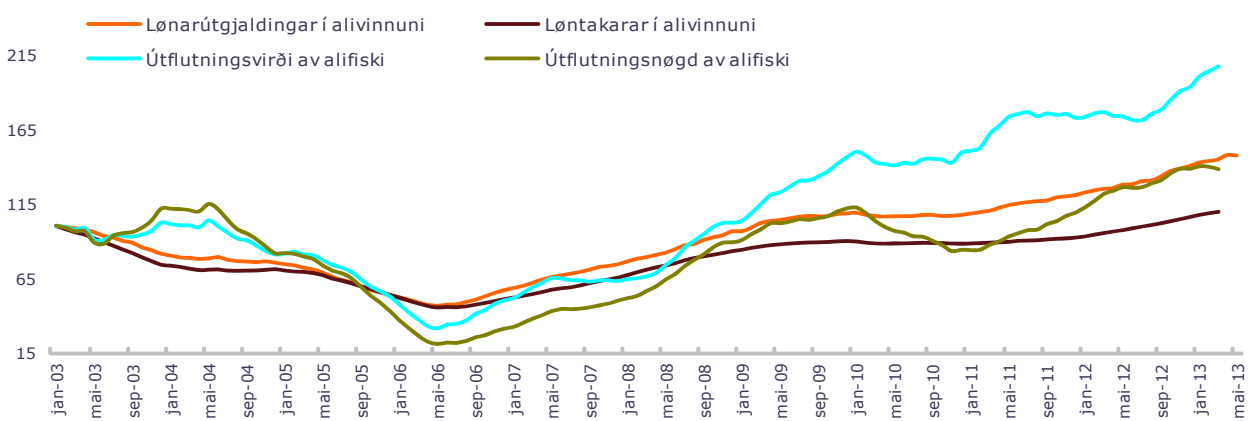
Roknað verður við nøkurlunda somu tøkku og útseting í 2013 sum í 2012 (sí mynd 17). Roknað verður eisini við nøkurlunda somu úrslitum í 2013 sum undanfarna ár. Tað sær út til at eftirspurningurin eftir laks veksur 5-8% árliga. Roknað verður við hægri prisi í 2013 í miðal enn 2012, og roknað verður ikki við munandi øktum útboði á heimsmarknaðinum í 2014⁴³.

Indikatorar fyri alivinnuna, jan-03 til mai-13

Mynd 16

Indeks, jan-03=100, bygt á rullandi árligan sum

265

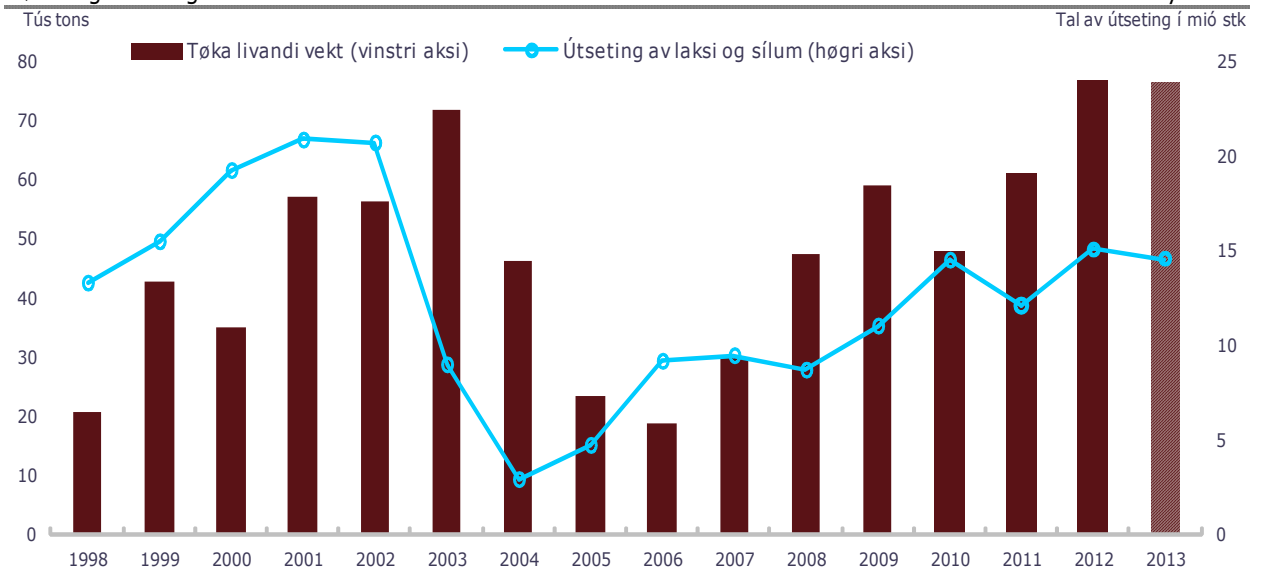

Kelda: Hagstova Føroya

⁴¹ Upplýsingar frá Johan K. Joensen, sála, seinast í áttatiárunum.

⁴² Samrøða við P/F JFK í august 2013 og upplýsingar frá fiskimálaráðnum

⁴³ Samrøða við Bakkafrost í august 2013

Kelda: Avrik sp/f, Fiskaaling og Havbúnaðarfelagið

Indikatorarnir fyri alivinnuna í mynd 16, ið byggir á rullandi árigan sum, ganga allir uppftir, og serliga útflutningsvirðið. Uppgongdin hevur vart við síðani 2006.

Gongdin fram til 2006 gevur ábendingar um møguliga váðan í vinnuni, og týðningin av váðastýring í øllum liðum. Tað sær út sum leiðslan í núverandi alivinnu hevur tikið við læru av hesum royndunum. Annars er stóri munurin millum útflutningsvirðið (framleiðsluvirðið) og virðisøkingina í alivinnuni umrødd í undanfarna kapitli.

(e) Fiskavirking

Loksins vísir mynd 18, ið byggir á rullandi árliga sum, gongdina innan fiskavirking seinastu 11 árin. Vit síggja á myndini at bæði lønarútgjaldingar og tal av løntakarum er fallið niður í helvt frá januar 2003 til januar 2012, fyri síðani at vaksa aftur sum avleiðing av nýggju pelagisku vinnuni.

Hetta fallið hevur samanhang við minkaðu botnfiskaveiðuna undir Føroyum í sama tíðarskeiði – rávøran hevur trotið. Tey arbeiðspláss, ið harvið eru mist innan fiskavirking á landi undanfarin ár, eru bøtt aftur við nøkrum nýggjum arbeiðsplássum innan uppsjóvar- og alivinnuna, tó treytað av at arbeiðsfólkini hava havt møguleika at pendla.

Stóri spurningurin er um ein nýggj uppsjóvarvinna sum nýtt slag av fiskavirking kann gerast nýskapandi og samstundis arbeiðsskapandi, sí næsta brot.

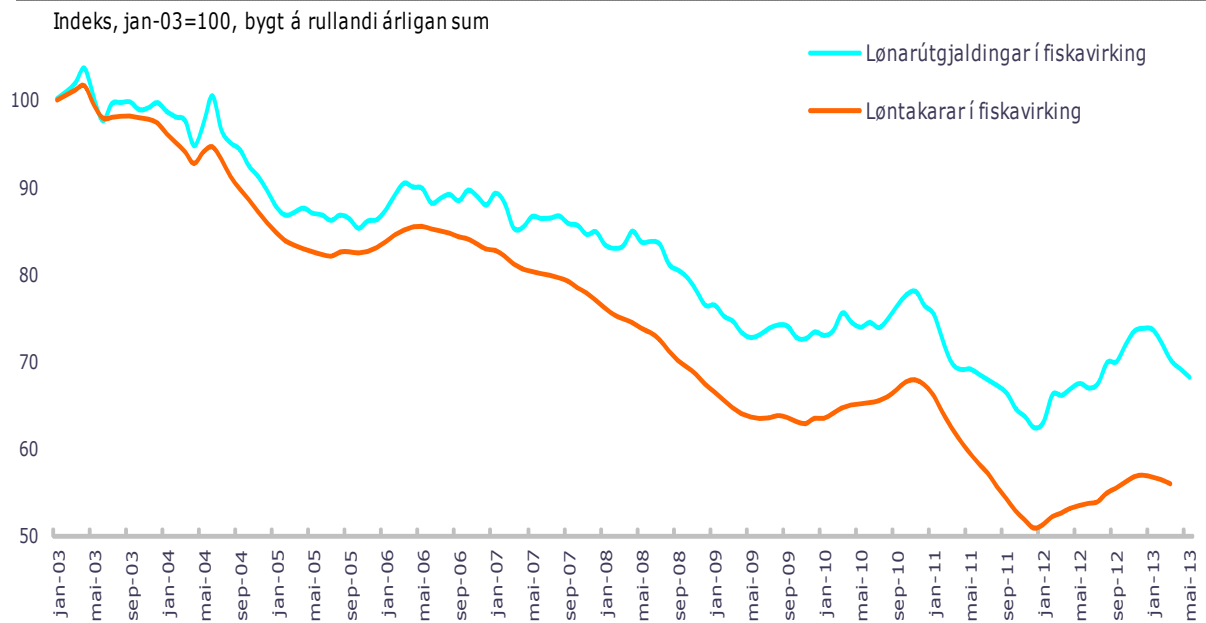
Samanumtikið verður mett at gongdin ella tendensirnir (men ikki neyðturviliga støðan) í útflutningsvinnunum – um ikki okkurt púra óvæntað skuldi hent – verður nøkurlunda tann sama í 2013 og 2014 sum í 2012. Eftir metingum frá serkønum eru ikki útlit til bráðvøkstur í oljuprísinum komandi ár.

ES-revsitiltøk kunnu raka uppisjóvarvinnuna og geva lægri prísir og logistiktrupulleikar, sum móguliga – móguliga ikki - verða bøtt við størri nøgdum.

Indikatorar fyri fiskavirking, jan-03 til mai-13

Mynd 18

Kelda: Hagstova Føroya

3.2 Heimamarknaðarvinnur

Hetta eru framleiðslu- og tænastrávirkingar sum í høvuðsheitum, men tó ikki altíð fult út, eru veitarar til heimamarknaðin, og sum tilsamans standa fyri rættuliga stórum parti av virðisøkingini í føroyska búskapinum. Summar av hesum vinnum eru vinnur við meira ella minni natúrligari verju móti kapping úr útlondum.

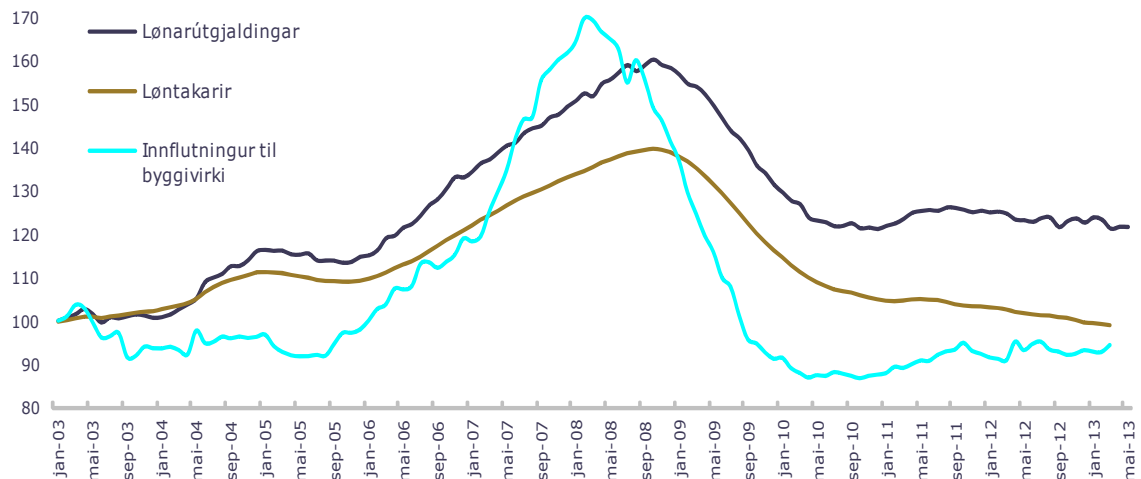
Byggivinnan

Av øllum vinnum er byggivinnan ein tann mest konjunktur-viðkvæma. Sum avleiðing av hesum minkaði talið av løntakarum sera nógv við lágkonjunkturinum, og eisini tí hákonjunktururin frammanundan í síni hædd umboðaði eina búskaparliga yvirupphiting, við m.a. dýrum byggikostnaðum og høgum fastognarprísnum. Mynd 19, ið byggir á rullandi árliga sum, lýsir gongdina innan byggivinnuna seinastu 11 árin.

Vøksturin í lønarútgjaldingum og talinum av løntakarum og ikki minst í innflutningi til byggivirki, var sera stórir frá 2005 og til 2008. Fallið eftir 2008 var tilsvarandi stórt, herundir fallið í fastognarprísnum. Vanligt húsasmíð er minkað nógv í lágkonjunkturinum. Stórt tal av handverkarum eru farnir uttanlands at arbeiða - sama hendi eftir kreppuna í byrjan av nítiárunum, men tá var tað tøkka útboðið í Føroyum sum trýsti, meðan tað nú er eftirspurningurin úr útlondum sum dregur. Sum áður nevnt eru serliga nógvir elektrikarar farnir til Noreg at arbeiða, hetta í so stóran mun, at ávíst trot hevur verið á elektrikarum í Føroyum. Sjálvsagt hava virki við tilknýti til byggivinnuna verið noydd at gera týðandi tillagingar í rakstrinum.

Útlit eru nú fyri at fleiri byggiverkætlanir skjótt fara í gongd, ella longu eru farnar í gongd.

Indeks, jan-03=100, bygt á rullandi árligan sum

Kelda: Høgstova Føroya

Handils- og tænavinnurnar

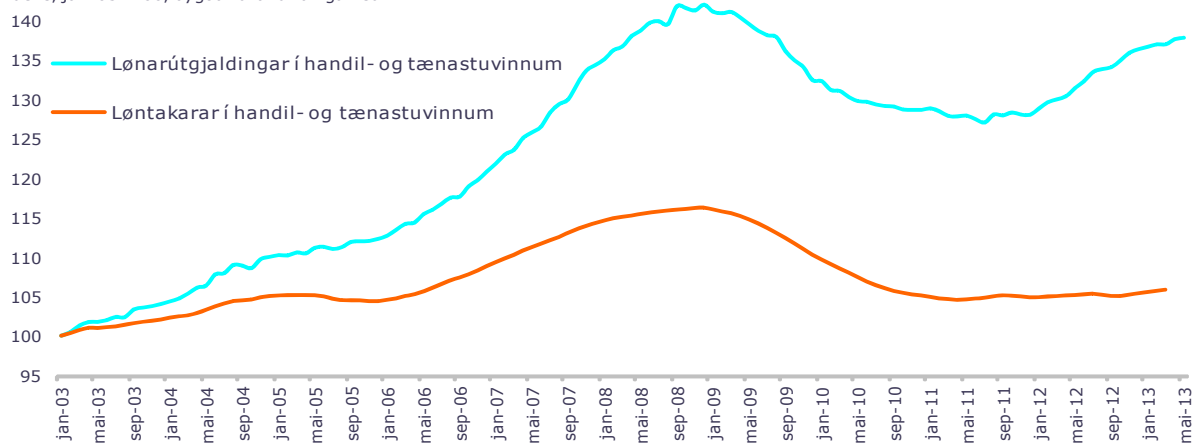
Eins og byggivinnan er handilsvinnan sera konjunktur-viðkvom, og sama er galdandi fyri nógvar tænavinnur.

Mynd 20, ið byggir á rullandi árligan sum, lýsir gongdina í handils- og tænavinnuni seinastu 11 árin. Minkandi eftirspurningurin eftir drúgvum nýtsluvørum merktiskt sum vera man skjótt og týðuligast, tá farið var frá yvirupphitaðum hákonjunkturi til lágonjunktur. Tillagingar, m.a. í talinum av løntakarum, hava verið framdar soleiðis at talið av løntakarum er komið umleið niður á sama støði sum undan hákonjunkturinum. Mynd 20 vísir miðallønin hjá starvsfólkahópinum í handils- og tænavinninum er vaksni seinastu tvey árin.

Seinnu árin hevur javnan verið ávíst í kanningum og fjølmiðlum at prístøði fyri gerandisvørum í Føroyum er nógv hægri enn í Danmark, sum annars er eitt tað dýrasta landið í Evropa. Við stórum tættleika av gerandisvøru-handlum má produktiveturin í gerandisvøru handilsvinnuni í Føroyum vera lágur tá vit sammeta okkum við tættbygd býarøki í Evropa, har umsetningurin pr. starvsfólk í handilsvinnuni má vera nógv hægri enn í Føroyum. Í handilsvinnuni er annars ein umbroyting í gongd við savning í handilsketur, og í tænavinninum hendir eisini nakað, ið líkist tí, ið fyriferst í útlandum.

Føroyingar eru annars sambært gjaldsjavnanum nógv meira keyparar enn seljarar av tænavinnu, ið krevja serligar førleikar av starvsfólkunum. Tað er kortini áhugavert at staðfesta, at nokk so nógvar royndar-verkætlanir hava verið í gongd seinastu árin við tí endamáli at skapa arbeiðspláss, ið kunnu vera grundarlag undir *útflytningi* av tænavinnu, ið krevja serkunnleikar av starvsfólkunum. Enn ber kortini ikki til at staðfesta nakað gjøgnumbrot yvirhøvur á hesum økinum.

Indeks, jan-03=100, bygt á rullandi árigan sum

Kelda: Hagstova Føroya

3.3 Fíggjargeirin

Broytingarnar í føroyska fíggjargeiranum seinastu 10 árinu eru vælkendar og nýtast ikki endurtøku, ei heldur neyvari lýsing av núverandi støðu peningastovnanna. Mynd 21, ið byggir á rullandi árigan sum, lýsir virksemini fíggjargeirans sum arbeiðargevara seinastu 10 árinu. Myndin bendir á at stórar broytingar eru hendar í starvsfólkahópinum og tess lønarmynstri. Sjálvsagt var Eik-húsagangurin ein stoytur fyri búskapin.

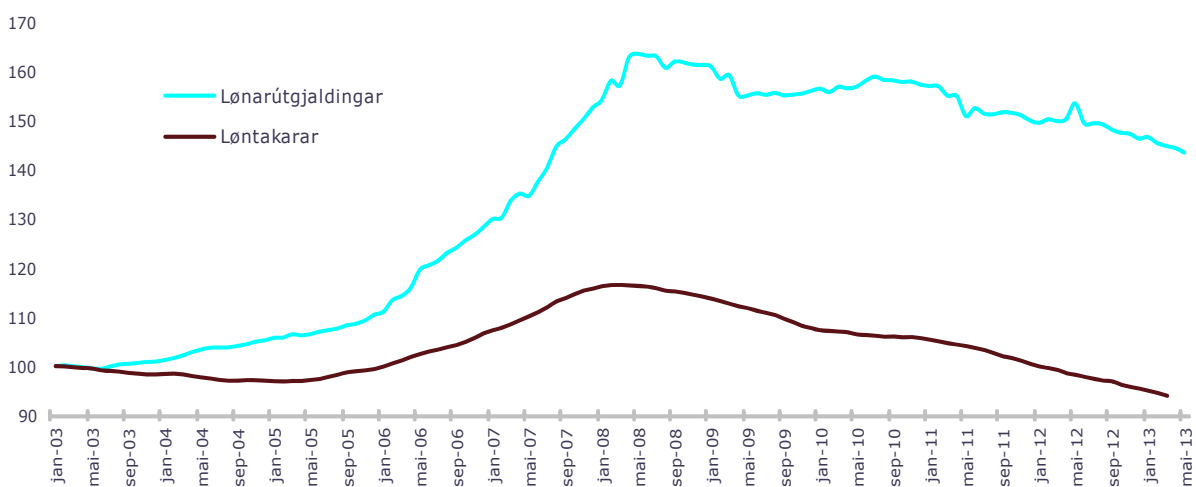
Síðan fíggjarkeppuna er fíggjargeirin nógv ávirkaður av herðum eftirlitskrøvum og eftirlitskipanum. Hetta kann ávirka váðafýsni í útlánsvirksemini, og eisini noyða fíggjargeiran at halda einum høgum rentumarginali. Stóru føroyskum peningastovnarnir kunnu móguliga fáa støðuna sum "Systemically Important Financial Institutions" (SIFI) og fer hetta helst at bera við sær uppáttur meira herð krøv.

Føroyski fíggjarmarknaðurin megnar sum vera man ikki einsamallur at fíggja stórar føroyskar verkætlanir. Um føroyingar áttu eina eftirlønarpúppáring, sum í stódd svaraði til grannalandanna, hevði føroyski fíggjargeirin móguliga sæð øðrvísi út.

Lønarútgjaldingar og løntakarar í føroyska fíggjargeiranum, jan-03 til mai-13

Mynd 21

Indeks, jan-03=100, bygt á rullandi árigan sum

Kelda: Hagstova Føroya

3.4 Hitt almenna

Almenni geirin í Føroyum fevnir um (a) land (tvs. heimastýri sum yvirtakari av státsuppgávum), (b) kommunur, (c) almanna-grunnar og (d) danska statin (ríkisfyrising), sí talvu 12.

Staturin ella ríkisfyrisingin hevur í dag ein passivan leiklut sum partur av almenna geiranum. Staturin rindar ríkisveiting til landið og fyrisitur nøkrum fá málsøki, m.a. lögreglu og dómsvald. Tá ongin skattur o.l. verður rindaður statinum úr Føroyum, gevur tað ikki meining at taka statin við í uppgerðir yvir sjálvt úrslitið hjá almenna geiranum, sí talvu 12.

Teir almanna-grunnar, sum í hesum viðfangi hava týdning, eru Arbeiðsloysisskipanin (ALS) og Arbeiðsmarknaðareftirlønargrunnurin (AMEG).⁴⁴ Grunnarnir hava sínar sjálvstøðugar roknskapir og stýri. AMEG rindar eftirløn út og sparir upp til vaksandi tal av eldri, meðan ALS formiliga er ein arbeiðsloysistryggingarskipan, har tryggingarskyldan er tvungin, og eisini ein útgjaldskipan, og ein skipan, ið roynir at halda uppi arbeiðsførleikunum hjá langtíðar-arbeiðsleysum. ALS er dømi um skipan sum automatiskt tekur lut í passivum fíggjarpolitikki – útgjaldini halda eftirspurninginum uppi í lágkonjunkturum. Long tíðarskeið við arbeiðsloysi eru sjálvsagt fíggjarliga tyngjandi fyri ALS, men stýrið og stjórn meta støðuna haldføra nøkur ár fram í tíðuna.

Talva 12 gevur eitt yvirlit yvir úrslitið hjá samlaða almenna geiranum (landi, kommunum og almanna-grunnum) árinum 2001-2013 (árið 2013 er mettt eftir fíggjarlóg).

Búskapurin fekk eina "harða landing" í 2008-09. Árinum fyri hesa "landing" var eitt óvanliga stórt búskaparligt virkseimi og yvirupphiting í nógvum geirum.

Sum tað sæst í talvu 12 hevur lágkonjunktururin ella afturstigið í búskaparvøkstrinum seinna árinum hevur givið lutfalsliga stór hall í almenna geiranum. Hall í almenna geiranum er eitt vanligt fyrbrigdi undir einum lágkonjunkturi. Á sama hátt tað er vanligt undir einum hákonjunkturi, at almenni geirin hevur eitt tilsvarandi stórt avlop.

Úrslit hjá almenna geiranum (landi, kommunum, grunnum) í mill. kr. 2001-2013											TALVA :12		
Ár / Mill. Kr.	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Landið	697	191	22	-152	-211	142	146	-330	-688	-567	-322	-335	-423
Kommunur	286	208	129	-5	63	31	-103	-347	-141	24	29	24	-49
ALS	82	107	6	3	10	47	94	56	22	-112	-189	-105	-76
AMEG	11	20	25	23	42	67	102	98	120	94	65	78	70
Almenni geirin tils.	1076	525	182	-131	-95	286	238	-522	-688	-560	-418	-337	-478
BTÚ	9612	10014	9795	10089	10380	11716	12402	12303	12100	12942	13254	13502	13887
% av BTÚ	11,2	5,2	1,9	-1,3	-0,9	2,4	1,9	-4,2	-5,7	-4,3	-3,2%	-2,5%	-3,4%

Kelda: Hagstova Føroya, Gjaldstovan, Fíggjarmálaráðið, ALS. Óvanligar gjaldingar eru ikki við, og talið fyri 2013 er meting /FL

⁴⁴ Barsilsskipanin og Heilsutrygd eru eisini almanna-grunnar, men teir hava ikki sama týdning, tí teir vanligu gjalda tað sama út sum teir krevja inn.

Talva 13 vísir teir postar í roknskapi landskassan, sum beinleiðis hava ávirkan á samlaða eftirspurningin í samfelagnum, herundir framleiðslu og arbeiðsvirkni. Hetta eru rakstrarpostarnir, løgupostarnir og útlánspostarnir.

Trekkja vit faktisku *útreiðslurnar* viðvíkjandi rakstri, løgu og útláni frá *inntøkunum* viðvíkjandi rakstri (herundir skattir og avgjöld), løgu og útláni, fáa við *saldoina* fyri rakstrar- løgu- og útlánspostarnar (RLÚ 1). Henda saldo, RLÚ-saldoin, gevur eina greiða ábending um hvussu fíggarstandur landsins ávirkar ella hevur ávirkað eftirspurningin, framleiðsluna og arbeiðsvirknið í samfelagnum.

Er RLÚ negativt, økir landið um eftirspurning, framleiðslu og arbeiðsvirkni í samfelagnum. Er RLÚ hinvegin positivt, tálmar landið eftirspurningi, framleiðslu og arbeiðsvirkni í samfelagnum. Fíggarstandir kommunanna hava eina tilsvarandi ávirkan, men talva 13 fevnir ikki um kommunuroknskapirnar.

Talva 13 vísir at RLÚ hevur verið negativt síðani lágkonjunktururin byrjaði í 2007/8. Málsetningur landsstýrisins at fáa RLÚ niður á 0 í 2016 verður sjálvsagt ein avbjóðing, sum ivaleyst fer at krevja broytingar á inntøkusiðuni á fíggarlógini. Spurningurin er so hvussu hetta kann gerast við minst møguligari minkandi búskaparligari ávirkan á virkseimið í samfelagnum.

Landskassaroknskapurin: Rakstur-, løgu- og útlán, vanligir postar (RLÚ 1)												TALVA 13	
Ár / Mill. Kr.	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004	R 2005	R 2006	R 2007	R 2008	R 2009	R 2010	R 2011	R 2012	J 2013
Rakstrarútreiðslur	-2302	-2510	-2602	-2711	-2737	-2851	-3079	-3330	-3342	-3433	-3471	-3515	-3523
Rakstrarinntøkur	612	666	647	668	598	626	677	675	666	693	722	785	723
Løguútreiðslur	-186	-251	-260	-208	-185	-254	-288	-228	-188	-155	-147	-182	-479
Løguinntøkur	0	3	1	0	15	27	18	11	7	4	2	2	30
Flytingarútreiðslur	-1471	-1551	-1538	-1533	-1571	-1493	-1629	-1836	-2011	-2063	-2057	-2083	-2160
Skattir og flytingarinntøkur	4165	4035	3947	3854	3884	4364	4653	4752	4535	4623	4991	4991	5298
Flytingar ml alm. myndugl.	-109	-164	-184	-202	-195	-233	-242	-243	-212	-240	-216	-270	-203
Fíggarpostar	-13	-37	14	-19	-19	-43	36	-130	-143	5	-146	-63	-108
RLÚ I	697	191	22	-152	-211	142	146	-330	-688	-567	-322	-335	-421

Kelda: Hagstova Føroya, Gjaldstovan, Fíggaráráðið.

Almennu hallini seinastu árin hava sjálvsagt økt um nettoskuld landskassans og nettoskuld hin almenna. Hetta hallið skal sjálvandi fíggjast; higartil hevur rentuspennið millum føroysk landskassalánsbrøv og tilsvarandi donsk státslánsbrøvum ikki verið ovurhonds stórt⁴⁵, og útlit síggjast ikki beinleiðis í løtuni fyri rentuhækkingum.

Talva 14 vísir gongdina í ogn og skuld landskassans 2001- 2012. Bruttoskuldin (negativt tal) minkaði nógv frá 2001 til 2007 fyri síðani at vaksa aftur undir lágkonjunkturinum,

⁴⁵ Sambært Gjaldstovuni var hetta rentuspennið seinast ½%. Landið rindaði fyri sítt seinasta 4-ára lán 1,75% í beinleiðis rentu, meðan danski státurn rindaði fyri eitt umleið samsvarandi 4-ára lán 1,25%.

soleiðis at bruttoskuldin í 2012 var størri enn í 2001. Endurfíggingin og fíggingin og av hesi skuld og hesum skuldarvøkstri er sum nevnt grundað á söluna av landskassalánsbrøvum.

Meðan bruttoskuld landskassans hevur broytst nógv yvir eitt 10-ára skeið, hevur bruttoognin verið meira støðug, sum víst í talvu 14. Tað eru eisini nógvir trupulleikar tengdir at eini meting av sanna virðinum á hesi bruttoogn. "Gjaldføri" og "annað í umferð" kann hinvegin virðismetast rímiliga neyvt, og tað er hetta, sum í talvuni verður nevnt "current assets".

Ogn og skuld landskassans											TALVA 14	
Ár /mill. Kr	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bruttoskuld	-5168	-5124	-4383	-4136	-4209	-3316	-3379	-3590	-3903	-4954	-5604	-5443
Danski staturin	4243	4098	2197	2118	500	500	500	500	500	500	500	500
Brævlán	300	300	1504	1534	3125	2225	2160	2119	2708	3708	4346	4250
Onnur skuld	625	726	683	483	584	592	719	971	695	746	758	693
Bruttoogn	5290	5624	4903	4663	4115	3959	5194	5280	4972	5470	6043	5516
Gjaldførið í Landsbanka Føroya	2321	2412	1820	1472	1293	1093	2467	2158	1551	1881	2514	2118
Annað í umferð	886	966	820	810	828	818	959	841	1062	1203	967	1167
Útbúnaður	2083	2246	2263	2380	1995	2048	1767	2282	2358	2385	2561	2231
Nettoogn	122	500	520	527	-94	643	1815	1690	1069	516	439	74
Nettoogn uttan útbúnað	-1961	-1746	-1743	-1853	-2088	-1405	48	-591	-1290	-1870	-2122	-2157
" Current Assets"	3207	3379	2640	2283	2121	1911	3427	2999	2613	3084	3481	3285
Bruttoskuld - "Current Assets"	1961	1746	1743	1853	2088	1405	-48	591	1290	1870	2122	2157

Kelda: Hagstova Føroya.

Viðm. :

"Current assets" fevnir um "gjaldføri landskassans" (í landsbankanum) og "aðra ogn

landskassans í umferð". "Útbúnaður" er virðismeting meting landsbankans av partapeningi og líknandi ogn landsins.

Sum víst á mynd 14 hevur nettoogn landskassans verið í hæddini í 2007 við mettum virði svarandi til 1815 mió.kr., fyri síðan at falla til 74 mió.kr. í 2012. Støðan í 2013 er ivaleyst tann at nettoognin í 2012 er vorðin til nettoskuld.

Sum víst á mynd 14 kann eisini síggjast burtur frá "útbúnaði" sum bruttoogn. Nettoskuldin kann sostatt alternativt roknast sum "bruttoskuld" minus "Current assets". Hetta gevur eina alternativa nettoskuld í 2012 upp á 2157 mió.kr.

Við í talvu 14 er ikki roknaða nútíðarvirðið av tænaðumanna-pensiónsskyldum landskassans, og nútíðarvirðið av 4½% rentugaranti landskassans mótvegis P/F Lív.

Roknaða nútíðarvirðið av tænaðumanna-pensiónsskyldum landskassans er 3,4 mia. kr. (í hetta tal er ikki roknað pensiónsskyldur landskassans mótvegis løgtings- og landstýrismonnum).⁴⁶

Talva 15 gevur eitt grundarlag fyri at sammeta norðurlond tá tað snýr seg um yvirskot/undirskot hjá almenna geiranum í % av BTÚ. Støðan hjá Føroyum hevur so máta hevur verið umskiftandi seinastu 10 árin.

⁴⁶ Landskassaroknskapurin 2011, s. 248

Yvirskot / undirskot hjá almenna geiranum (General Government) í % av BTÚ	TALVA 15											
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Danmark	1,2%	0,3%	-0,1%	1,9%	5,0%	5,0%	4,8%	3,3%	-2,8%	-2,7%	-2,0%	-4,1%
Ísland	-0,7%	-2,6%	-2,8%	0,0%	4,9%	6,3%	5,4%	-13,5%	-9,9%	-10,1%	-5,6%	-3,4%
Noreg	13,3%	9,2%	7,3%	11,1%	15,1%	18,3%	17,3%	18,8%	10,5%	11,1%	13,4%	13,9%
Svøríki	1,6%	-1,5%	-1,3%	0,4%	1,9%	2,2%	3,6%	2,2%	-1,0%	0,0%	0,0%	-0,7%
Føroyar	11,2%	5,2%	1,9%	-1,3%	-0,9%	2,4%	1,9%	-4,2%	-5,7%	-4,3%	-3,2%	-3,2%

Kelda: Hagstova Føroya, OECD

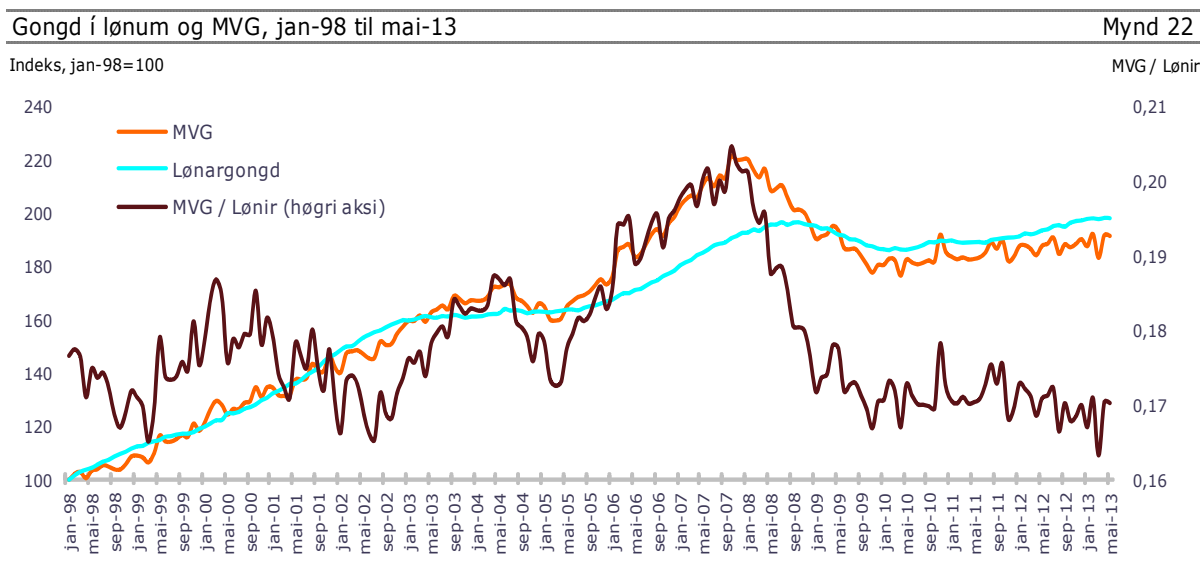
3.5 Húsarhaldini og privata nýtslan

Týdningurin er stórur, ið privatu húsarhaldini hava í búskapinum – ella sum privata nýtslan hevur í búskapinum. Hetta er serliga sjónskt í gongdini yvir um konjunkturar.

Hesin týdningurin av privatu nýtsluni er longu umrøddur frammanfyri, og tað er ikki so nógv at leggja afturat. Vit kunnu bara endurtaka, at eftir okkara meting eiga vit - tá tað snýr seg um eftirspurningin - ikki at dúva so nógv upp á vøkstur í innlendsku privatu nýtsluni, sum á okkara atgongd til tilfeingi at virka (okkara útboð) burturúr og harvið á teir framleiðslu- og arbeiðskapandi móguleikar upp á longri sikt, sum liggja í eftirspurninginum úr útlondum. Hetta merkir ikki at spurningar um vøkstur ella fall í innlendsku privatu nýtsluni eru týdningarleysir. Tað er tvørturímóti.

Mynd 22 sýnir gongdina í (a) útgoldnum lønum, (b) MVG inntøkum landskassans, og (c) lutfallinum millum MVG-inntøkur landskassans og útgoldnar lønir. MVG-inntøkur landskassans koma frá privatu nýtsluni, og lønirnar geva grundarlag fyri privatu nýtsluni. Munurin millum privatu nýtsluna í há- og lágkonjunkturi verður týðuliga lýstur í myndini. Mynd 22 gevur ikki nakað grundarlag fyri at vænta bráðvøkstur í privatu nýtsluni sum heild.

Mynd 23 vísir mánaðarligu lønargjaldingarnar síðan 1998 saman við mánaðarliga innflutninginum av nýtsluvørum.

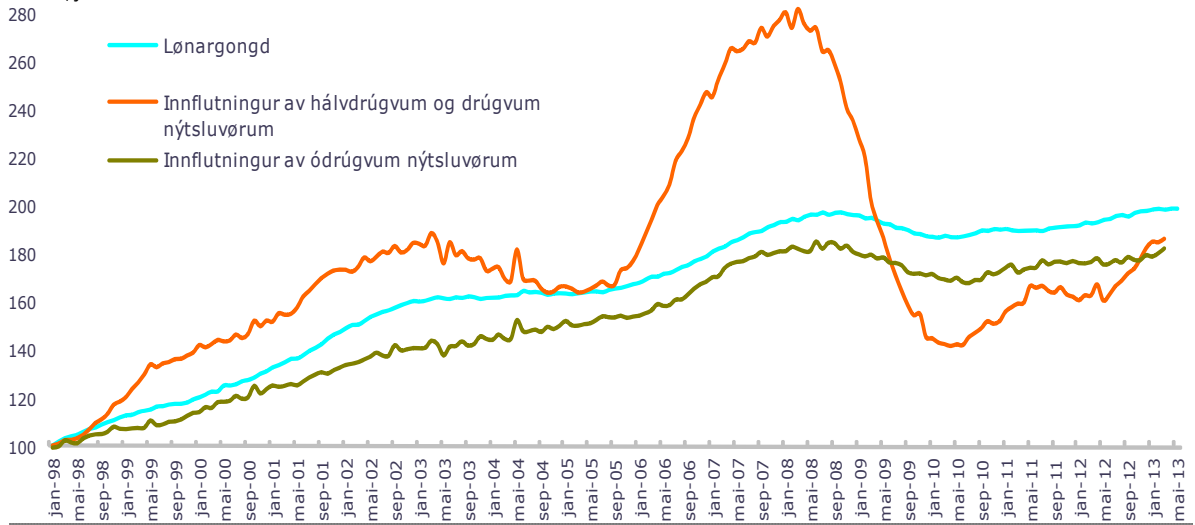

Kelda: Hagstova Føroya og TAKS

Lønarinntøka og útvaldar nýtslulvørur hjá húsarhaldum, jan-98 til mai-13

Mynd 23

Indeks, jan-98=100

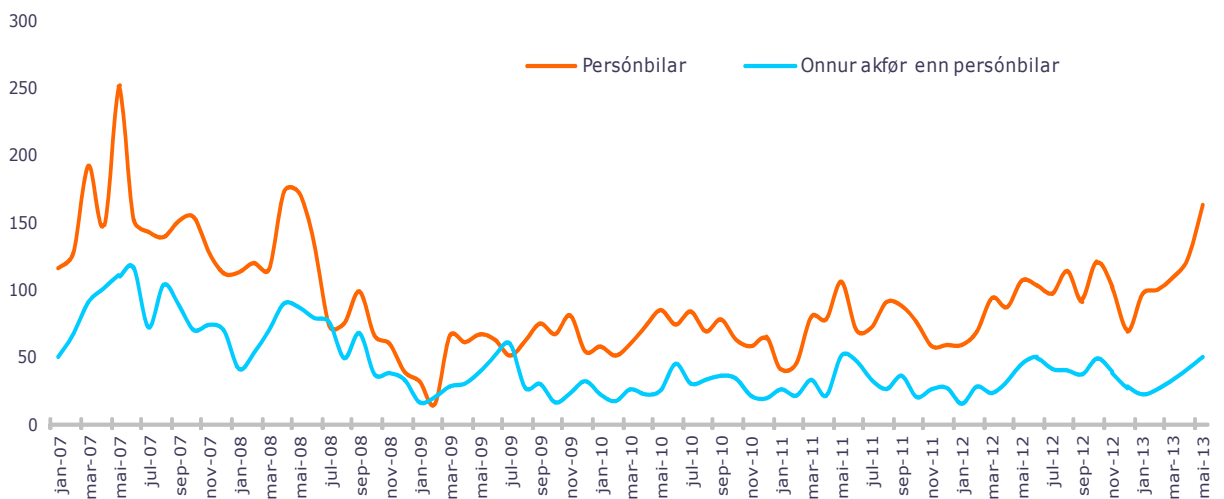

Kelda: Hagstova Føroya

Skráseting av nýggjum bilum í tíðarskeiðinum, jan-07 til mai-13

Mynd 24

Tal av skrásettum bilum

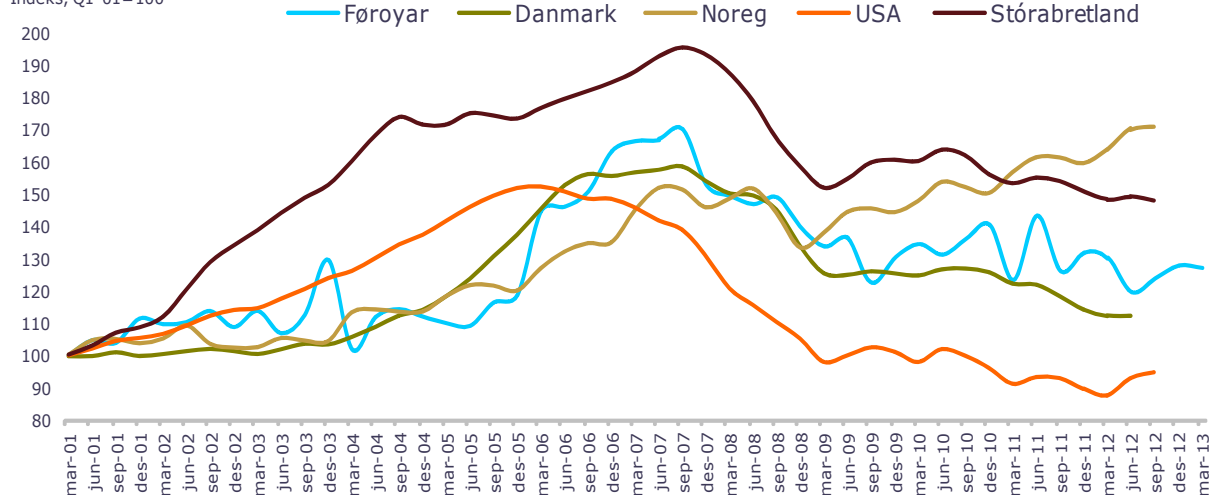

Kelda: Akstovan

Realir sethúsaprísir í ymsum londum, indeks mar-01=100, mar-01 til mar-13

Mynd 25

Indeks, Q1-01=100

Kelda: Hagstova Føroya, Eik Banki, OECD, Standard & Poor's, Central Statistics Office Ireland, Statistisk Sentralbyrå, Danmarks Statistik

Drúgvur nýtslurvørur (mynd 23) fevna m.a. um el-búnýti í húsarhaldinum. Hálvdrúgvur nýtslurvørur fevna m.a. um klæði, skógvar, borðbúnað og tilíkt. Ódrúgvur nýtslurvørur fevna m.a. um mat- og drekkivørur.

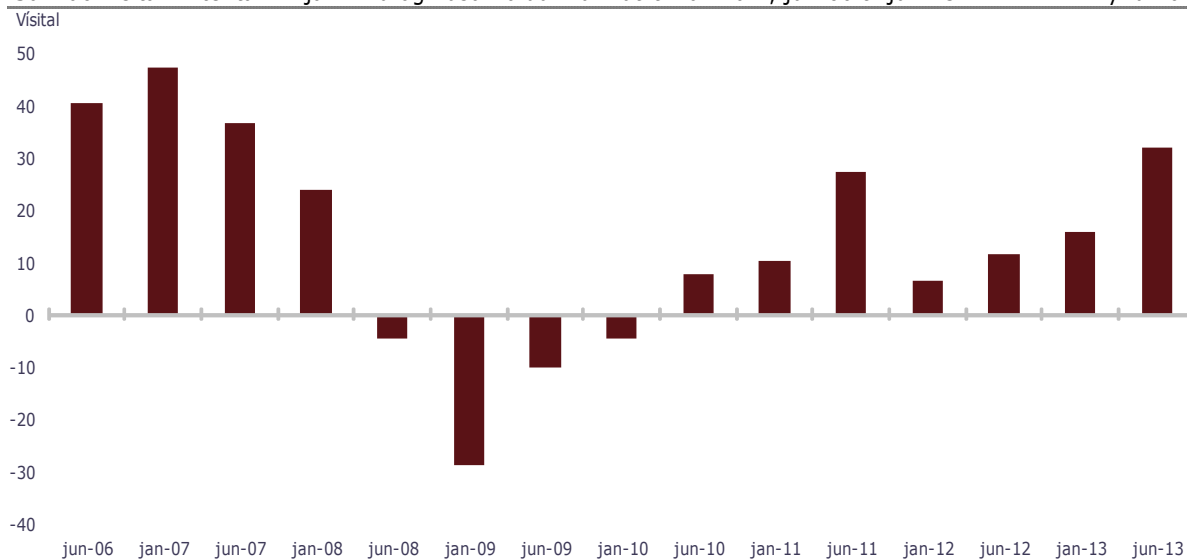
Mynd 23 vísir at innflutningurin av hálvdrúgvum og drúgvum nýtslurvørum toppaði í 2007/8 fyri síðan at falla nógv og skjótt. Frá 2010 er uppgongd at spora aftur, serliga eftir 2012. Meðan innflutningurin av ódrúgvum nýtslurvørum og gongdin í lönargjaldingunum hava víst eina javnfjara gongd, so vaks síðan 2010 innflutningurin av drúgvum og hálvdrúgvum nýtslurvørum meira enn lönargjaldingarnar vaksu. Hetta kundi verið eitt veikt tekin um byrjandi uppgongd úr lágkonjunkturunum.

Mynd 24 vísir skrásetingina av nýggjum bilum síðan 2007. Fallið var stórt tá lágkonjunktururin byrjaði, men síðan januar 2013 hevur vøkstur verið í skráseting av bæði persónbilum og øðrum akførum. Hetta kundi eisini verið eitt veikt tekin um byrjandi uppgongd úr lágkonjunkturunum.

Mynd 25 vísir realu sethúsaprísirnar í ymsum londum síðan 2003. Tað er ringt at fáa eyga á nakra uppgongd.

Mynd 26 vísir samlaða úrslitið hjá vinnu og húsarhaldum í seinastu sonevndu konjunkturbarometur-kanningini hjá figgjarmálaráðnum. Seinasta kanningin frá juni 2013 bendir á bjartari útlit enn nakrantíð fyrr síðan 2007. Hetta er møguliga ein onnur veik ábending um spakuliga uppgongd úr lágkonjunkturunum.

Samlað vísital - væntanir hjá vinnu og húsarhaldum um útlit 1 ár fram, jun-06 til jun-13 Mynd 26

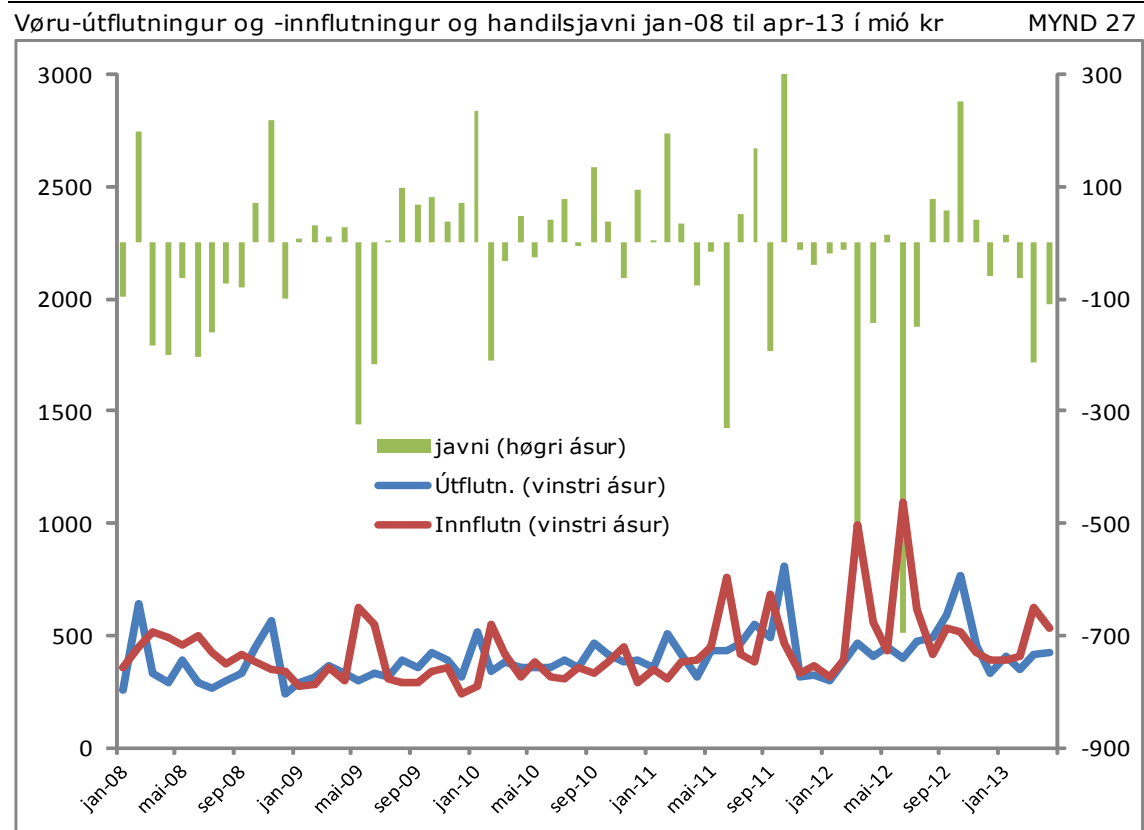

Kelda: Figgjarmálaráð

3.6 Útlond

Mynd 27 vísir mánaðarligan vøru-útlutning, vøru-innflutning og handilsjavna síðan januar 2008. Handilsjavnin sum *útlutningur minus innflutningur* hevur sveiggjað nógv um nulpunktið seinastu árin. Hallið hevur verið serliga stórt í 2012 vegna stóran skipa- og flogfara-innflutning (privatar íløgur), og fyri mánaðarnar í ár hava fleiri hall verið. Mynd 27

bendir eisini á at "niveauið" fyri bæði innflutning og útflutning er hækkað eitt vet síðan 2011.

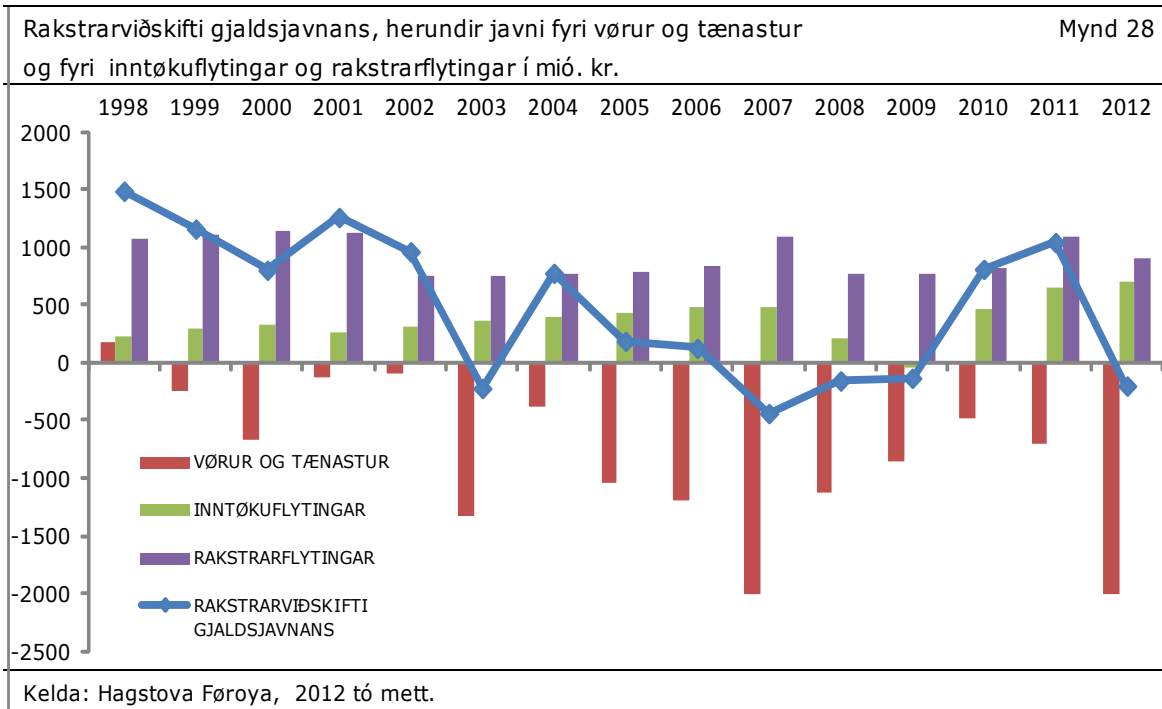
Kelda: Dátugrunnur Hagstovunnar

Mótvegis handilsjavnanum er gjaldsjavnin ein hagtalsligur roknskapur yvir allar inntøkur landsins úr útlandum (dømi: útflutningur) og allar útreiðslur landsins til útland (dømi: innflutningur). Handilsjavnin gerst sostatt ein undirpartur av gjaldsjavnanum.

Skal gjaldsjavna-roknskapurin byggja á meginregluna fyri dupult bókhald (debit og kredit – og hann kann ikki annað), má hann hava bæði eina *rakstrarviðskifta-síðu* (inntøkur og útreiðslur, ella sonevndu leypandi postarnar) og eina *figgjjarstøðu-síðu* (ogn í útlandum og skuld til útland, ella sonevndi kapitaljavnin).

Hall á rakstrasíðuni á gjaldsjavnanum merkir tíska at nettoskuldin til útland veksur ella at nettoognin í útlandum minkar. Øvugt við avlopi á rakstrasíðuni: avlop á rakstrasíðuni á gjaldsjavnanum merkir at nettoskuldin til útland minkar ella at nettoognin í útlandum veksur.

Av tí at Føroyar ikki eru egið gjaldoyraðki, verða uppgerðir av føroyska gjaldsjavnanum altíð heftar at fleiri og størri óvissum í mun til uppgerðina hjá øðrum londum, ið hava sítt egna gjaldoyra. Nógva tøl, ið ganga inn á føroyska gjaldjavnan, mugu í síðsta enda grundast á metingar. Til dømis eru óvissurnar stórar tá tað snýr seg um viðskifti við tænaðum. Nøkurlunda rættvísandi gjaldsjavnatøl eru kortini altíð hent at nýta sum ábendingar um gongdina.

Mynd 28 vísir úrslitið á rakstrarsíðu gjaldsjavnans (leypanði postunum) árinum 1998-2012 (mett tøl fyri 2012). Hendan myndin vísir samlaða úrslitið fyri rakstrarviðskifti gjaldsjavnans (leypanði postar), og saldoina ella javnan fyri ávikavist (a) vørur og tænastrur, (b) inntøkuflytingar, og (c) rakstrarflytingar:

(a) *Vørujavnin* er lýstur í mynd 27 (hagtøl yvir uttanlandshandi), og *tænastrur* fevna m.a. um flutning, ráðgeving, ferðing, o.l. Sum tað sæst av mynd 28 hevur vøru- og tænastrujavnin verið tann mest sveiggjandi parturin av gjaldsjavnanum, og hann hevur eisini havt eitt mesum varandi hall síðan 1998. Mynd 27 fyri handilsjavnin (útflutning og innflutning av vørum) vísir at hallið má stava frá tænastru-javnanum – nevnliga at Føroyar innflyta nógv meira av tænastrum enn vit útflyta. Sum tað sæst av mynd 27 hevur vørujavnin nógvar mánaðar havt avlop seinastu 10 árinum.

(b) *Inntøkuflytingar* fevna m.a. um lønir, ognarinntøkur og skuldarútreiðslur. Vit síggja á mynd 28 at avlopið á javnanum fyri inntøkuflytingar er vaksið nógv síðan 2008. Hetta stavar fyri ein stóran part frá lønarinntøkum úr útlondum hjá heimabúgvandi føroyingum.

(c) *Rakstrarflytingar* fevna serliga um ríkisveitingina frá Danmark sum inntøka, og um gávur úr Føroyum til útlond sum útreiðsla, og eisini útreiðslur og inntøkur frá endurtryggingum hjá føroyskum tryggingarfeløgum í útlondum. Vit síggja á mynd 28 at hesin javnin hevur verið rættuliga støðugur øll árinum. Mynd 28 vísir eisini at inntøkurnar hava verið serliga stórar í 2007 og 2011. Frágreiðingin er stórar endurtryggingar-“inntøkur” úr útlondum í sambandi við brunaskaðar.

Stóra hallið á vøru- og tænastru-javnanum í 2012 stavaði frá stórum skipa- og flogfarainnflutningi hetta árið. Sum avleiðing av hesum halli verður mett at rakstrarviðskifti gjaldsjavnans fara at vísa eitt hall fyri árið 2012 (helst millum 200 og 500 mió. kr.).

Hall var eisini á rakstrarviðskiftum gjaldsjavnans árinum 2007-09. Annars hava verið stór avlop áðrenn og eftir aldarskiftið, og stór avlop vóru eisini í 2010 og 2011. Útflutningur frá uppsjóvarveiðuni hevur stórliga ávirkað úrslitini á rakstrarviðskiftum gjaldsjavnans fyri 2010-12.

Eitt avlop á rakstrarviðskiftum gjaldsjavnans merkir at ein tilsvarandi partur av føroysku uppsparingini hetta árið verður lántur útlondum til teirra íløgufígging – teirra egna uppsparing hetta árið hevur ikki rokkið til fíggingina av teirra egnu íløgum.

Eitt hall á rakstrarviðskiftum gjaldsjavnans merkir hinvegin at ein tilsvarandi partur av útlendinga uppsparing hetta árið má lánast føroyingum til okkara íløgufígging – okkara egna uppsparing hevur ikki rokkið til fíggingina av okkara egnu íløgum.

Avlopini á gjaldsjavnans rakstrarpostum í 2010 og 2011 merkja at Føroyar hesi tvey árinum høvdu eina yvirskots-uppsparing í mun til okkara íløgukrøv, sum vit lántu útlendingum. Frá hvørjum geira í føroyska búskapinum stavaði henda yvirskots-uppsparing? Almenni geirin koyrði hesi árinum við einum halli á roknskapunum. Eitt roknskaparhall hjá tí almenna geiranum umboðar eitt negativt uppsparingar-íkast, og øvugt við einum roknskaparavlopi hjá tí almenna, sum umboðar eitt positivt uppsparingar-íkast. Tískil kundi yvirskots-uppsparingin hesi árinum ikki stava frá almenna geiranum, men einans frá privatum húskarhaldum og vinnulívi.

Støðan var øðrvísi í 2012, tá stórar privatar íløgur vóru gjørdar, og rakstrarsíða gjaldsjavnin tí (væntandi) kemur at vísa eitt hall. Hetta hall merkir at føroyska uppsparingar-íkastin hetta árið ikki var nóg mikið til at fígga gjørdu íløgurnar.

Fíggarstøðu-síðan á gjaldsjavnanum (kapitaljavnin) er ikki vístur á nakrari mynd, og um hann er ikki so nógv at viðmerkja⁴⁷.

Avlop á rakstrarsíðu gjaldsjavnans nógv undanfarin ár hava merkt at Føroyar síðan aldarskiftið hava átt eina nettoogn í útlondum. Hendan nettoogn er tó ongantíð vorðin stór í mun til okkara BTÚ, og hevur eisini verið ávirkað negativa vegin av kurs- og virðisbroytingum í 2008. Við árslok 2012 kann henda nettoogn metast til 1-2 mia. Aftanfyrri hesa nettoogn liggur ein bruttoogn í útlondum upp á umleið 19 mia. og ein bruttoskuld til útlond, ið svarar til umleið 17 mia.

Um gjaldsjavnan er annars at siga at nógv er broytt síðan áttatiárinum og nítiárinum í farnu øld, tá stór hall á rakstrarsíðu gjaldsjavnans gjøgnum fleiri ár høvdu økt netto uttanlandskuldina upp um øll haldfør mørk. Hinvegin hava Føroyar í dag ikki eins og Danmark og Noregi eina stóra nettoogn í útlondum í mun til BTÚ; um ferð kemur á innlenska eftirspurningin kann hetta skjótt elva til hall á rakstrarsíðu gjaldsjavnans, og slík hall kunnu skjótt broyta nettoognina til eina nettoskuld.

---

⁴⁷ Dátugrunnur Hagstovunnar á www.hagstova.fo hevur neyvar upplýsingar um rakstrarviðskifti gjaldsjavnans og ogn og skuld uttanlands, og um gongdina í hesum støddum seinastu árinum.

ORÐALISTI

Orðalistin er ein lýsing av nøkrum av búskaparligu hugtøkunum, sum eru nýtt í frágreiðingini.

Arbeidsfjöld Tey, sum hava arbeiði, og tey, sum eru arbeiðsleys samantald.

Arbeidsleys

Tey, sum eru arbeiðsleys, men sum eru tøk á arbeiðsmarknaðinum og leita eftir arbeiði og sostatt eru partur av arbeiðsfjöldini.

Arbeidsloysi Arbeidsleys í % av arbeiðsfjöldini.

Arbeids-produktivitetur, sí framleidni

Arbeidsvirkni

Tey sum eru arbeiðsvirkin tey, sum eru í ella hava arbeiði (merkir tað sama sum danska orðið "beskæftigelse")

Avreiðingar

Feskfiskaveiðan (av botnfiski og øðrum fiski) skrásett um avreiðingarskipanina. Mátuð í virði ella í nøgd.

Bruttotjóðarúrtøka

Bruttotjóðarúrtøka kann skilmarkast og ásetast trýggjar vegir :

(a) framleiðsluvegin ella virðisøkingarvegin (útboðsvegin) sum **bruttovirðisøkingin í støðisprísum (BVØ)**,

(b) útreiðslu- ella eftirspurnarvegin sum **bruttotjóðarúrtøkan í marknaðarprísum (BTÚ)**, ið kann bólkast sum privat húsarhaldsnýtsla + privatar íløgur + almenn nýtsla + almennar íløgur + (útflutningur av vørum og tænaðum - innflutningur av vørum og tænaðum. (BTÚ), og

(c) inntøkuvegin sum **bruttofaktorinntøkan í faktorprísum (BFI)**.

Vanliga útgangsstøðið er (a), sum vanliga er grundarlagið fyri at finna hinar støddirnar.

BTÚ í marknaðarprísum verður ofta mett sum høvuðsmáti fyri búskaparligt virksemi. BTÚ er ikki fullkomið mál fyri inntøku ella framleiðslu í einum landi. T.d. leggur tað ikki upp fyri sliti av tilfeingi (náttúru- ella øðrum tilfeingi) ella útbúnaði. Eisini roynir BTÚ at máta allar vørur og tænaður til ein *marknaðarprís*, hóast allar vørur og tænaður ikki hava ein marknaðarprís, t.d. skúla- og heilsutænaður.

Bruttofaktorinntøka, stytt BFI í faktorprísum;

Innkoman tilsamans til (samsýningin til) allar framleiðslufaktorarnar í einum landi í einum ári, uppgjörd í faktorprísum; BFI kann verða roknað sum: løn og "restinnkoma" (avskrivning, rentur og avlop). Vanliga liggur lønarparturin millum 2/3 og 3/4.

Bruttotjóðarinntøka, stytt BTI;

Øll innkoma, sum íbúgvarnir í einum landi vinna í einum ári, um hon er vunnin innanlands ella uttanlands, uppgjörd í marknaðarprísum. BTI verður roknað við at leggja lønir, rentur og vinningsbýti úr útlondum aftur at BTÚ, og við at draga lønir, rentur og vinningsbýti til útlond frá BTÚ.

Bruttovirðisøking stýtt BVØ í støðisprísnum;

Virði á allari vinnuligari framleiðslu (sum virðisskapan ella virðisøking) av vørum og tænastrum í einum landi í einum ári, uppgjørd í støðisprísnum; BVØ kann verða roknað við at draga virði á ráevnum og hjálptilfari frá framleiðsluvirðinum. BVØ verður roknað í støðisprísnum.

Eftirspurningur Nøgdin av vørum og tænastrum húsarhald, vinnan, tað almenna og umheimurin vilja keypa.

Fíggjarpolitikkur

Búskaparpolitisk tiltøk, ið hava sum endamál at stýra og minka búskaparlig sveiggj. Skilt verður vanlig millum at reka *aktivan fíggjarpolitik* og at brúka *automatiskar stabilisatorar í passivum fíggjarpolitikki*.

Fíggjarligt ella búskaparpolitiskt haldføri

Ein búskaparpolitikkur við givnum regluverki um skattainntøkur, almenna nýtslu, íløgu og inntøkuflytingar er haldførir, tá ið nútíðarvirðið av framtíðar almennu útreiðslunum svarar til nútíðarvirðið av framtíðar almennu inntøkunum (soleiðis at nettoogn hin almenna verður óbroytt).

Fløskuhálsur

Knappur framleiðslufaktorur; fløskuhálsurin ger av hvussu nógv kann verða framleitt av vøruni.

Framleiðsla

Nýtsla av tilfeingi og útbúnaði at framleiða vørum og tænastrum sum hava virði. Virðið á framleiðslu verður mátað í føstum prísnum, t.e. eftir vanligan prísøkstur.

Framleidni (produktivitetur)

Virðisøking fyri hvørja eind av tilfeingi nýtt í framleiðsluni (t.d. fyri hvørja eind av arbeiðsmegi). Framleidni verður roknað realt, t.e. í føstum prísnum ella frároknað vanligan prísøkstur. Mest einfalda og vanlig nýtta produktivitetsmálið er arbeiðsproduktivitetur, sum einfalt er real virðisøking pr. arbeiðstíma.

Gjaldjavni

Hagfrøðilig uppgerð ið tekur samanum allar búskaparligar flytingar hjá einum landi við umheimin eitt ávíst tíðarskeið og mátað í sama gjaldoyra. Mest nýtta konta í gjaldjavnanum er *rakstrarviðskifti gjaldsjavnans (current account)*, ið fevnir um vøru- og tænastruflytingar umframt lønar- og inntøkuflytingar og rakstrarflytingar millum landið og tess umheim. (Sí annars um gjaldsjavnan í frágreiðingini).

Gýtingarstovnur

Samlaða tonsatalið á øllum fiskum, sum eru kynsbúnir. Fyri tosk á Landgrunninum er tað, tá toskurin er 3-4 ára gamal og eldri.

Haldføri: Sí fíggjarligt ella búskaparpolitiskt haldføri.

Handilsjavni

Virðið á uttanlandshandli (t.e. inn- og útflutningi) av vørum hjá einum landi við umheimin.

Mátað í sama gjaldoyra og eitt ávíst tíðarskeið. Javnin verður ofta uppgjørdur sum útflutningur minus innflutningur (t.e. nettoútflutningur).

IMF

Altjóða Gjaldoyragrunnurin (International Monetary Fund, Washington). Stovnaður 27. desember 1945 við Bretton Woods-avtaluni.

Inntøku-elastisitetur

(Lutfalslig broyting í eftirspurningi/lutfalslig broyting í inntøku). Er inntøku-elastisiteturin størri enn eitt, er talan um luksusvøru; er inntøku-elastisiteturin millum eitt og null, er talan um neyðuga vøru; er inntøku-elastisiteturin negativur, er talan um "inferiøra" vøru. Sí prís-elastisitetur.

Komparativir fyrimunir

At fylgja regluni um at eitt land best fremur sínar fyrimunir við at leggja doyn á nettup tað framleiðsluvirksemið, har landið lutfalsliga er mest produktivt.

Konjunkturar

Stuttíðarsveiggj í búskaparligari framleiðslu og í arbeiðsloysi samsvarandi høvuðsgongdini yvir longri tíð. Vit skilja vanliga millum hákonjunktur og lágkonjunktur og stigini millum há- og lágkonjunktur

Kredittvirði

Evnini hjá einum lántakara at rinda einum lánveitara lán aftur eftir lánitreytunum. Verður oftast mátað sum sannlíkindini, at ein lántakari fer at rinda lánið aftur eftir lánitreytunum. Kredittvirðið er avgerandi fyri, hvørja rentu og hvørjar treytir ein lántakari kann læna pening fyri.

Nettoflyting

Tilflutt fólk frádrigið fráflutt fólk. Talan er um nettotilflyting, tá ið tilflutt fólk eru fleiri enn fráflutt.

OECD

Organisation for Economic Co-operation and Development. Altjóða búskaparligur felagsskapur millum 34 lond stovnaður í 1964 fyri at fremja búskaparvøkstur og heimshandil.

Peningamongdin

Skilt verður millum fleiri mál yvir peningamongdina. Tað mest einfalda er tað sum húsarhaldini og virkini hava av seðlum, myntum og innistandandi í peningastovnum. Viðhvørt er støddin á peningamongdini (og ikki rentan) mál fyri peningapolitikkinum í einum landi, ið kann reka peningapolitikk. T.d. í USA umleið 1980.

Prís-elastisitetur

(Lutfalslig broyting í eftirspurningi/lutfalslig broyting í prísi); er talið numeriskt størri enn eitt, er eftirspurningurinn elastiskur; er talið numeriskt minni enn eitt, er eftirspurningurinn prís-óelastiskur. Ein prís-lækking fyri prís-elastiskar vørur gevur vøkstur í söluiinntøkum, og øvugt tá tað snýr seg um prís-óelastiskar vørur. Sí inntøku-elastisitetur.

Prísvøkstur (inflasjón)

Prísvøkstur merkir, at prísirnir á vørum og tænastrum yvirhøvur hækka líðandi yvir tíð.

Rentumunur

Munurin millum inn- og útlánsrenturnar hjá peninga- og fíggarstovnum í miðal. Rentumunurin er týðningarmesta inntøkukeldan hjá peninga- og fíggarstovnum. Eisini kallað rentumarginalur.

Rentuspennið

Munurin millum rentuna í tveimum londum ella landabólkum. T.d. munurin millum rentuna Føroyar mugu gjalda í sambandi og lántøku, og rentuna Danmark má gjalda í sambandi við lántøku.

Skattur og avgjöld

Kravd gjöld til tað almenna uttan nakra ávísar ella serliga móttveiting frá tí almenna.

Skuld

Upphædd sum búskaparlig eind (t.d. fyrirtøka, persónur ella land) skyldar aðrari búskaparligari eind.

Sosialir grunnar (Almannagrunnar)

Arbeisloysisskipanin (eisini kallað ALS), Samhaldsfasti Arbeismarknaðareftirlønargrunnurin (eisini kallaðar, AMEG, SAMEG ella AMG), Barsilsskipanin og Heilsutrygd.

Tað almenna

Landið (landskassin), kommunurnar, sosialir grunnar, ríkisfyrisingin, almenn og kommunal partafeløg.

Tilgongd (til ein fiskastovn, t.d. tosk)

Tal á smáfiski, sum júst er vorðin 2 ára gamal, og harvið er vorðin ein partur av toskastovninum.

Tøk bruttotjóðarinnkoma stýtt tøk BTI

Bruttotjóðarinnkoma, ið er javnað fyri gávur til úrheimin og gávur frá úrheiminum og til dømis eisini fyri tryggingarendurgjöld millum land og umheim. Tøk BTI er tann upphædd, sum samfelagið hevur at ráða yvir til nýtslu og uppsparing

Uppsparing

Munurin millum inntøku og nýtslu hjá ávísari búskaparligari eind (t.d. einum húsarhaldi ella eini fyrirtøku).

Útboð

Vørunøgðin tilsamans og tænastrur, ið eru tøk at keypa hjá húsarhaldum, vinnuni, tí almenna og umheiminum.

Virðisøking

Munurin á virðinum á framleiðsluni og virðinum á nýtslu í framleiðsluni. T.e. tað virðið, ið verður lagt aftrat virðinum á nýtsluni (t.d. rávøru) við góðsking í framleiðsluni. Sí Bruttovirðisøkingin (BVØ) í støðisprísum.

KELDUTILFAR

Børsen: FAKTA Niros risikoanalyse. 31.maj 2013

Børsen: Den Store Rotation over mod aktier, 21.juni.2013:
http://investor.borsen.dk/artikel/1/260391/den_store_rotation_over_mod_aktier.html

Dátugrunnur Hagstovunnar, www.hagstova.fo

Det Økonomiske Råd, maj 2013: Dansk Økonomi, forår 2013, pp. 141-167 (kann takast niður frá internetinum)

Fíggjarmálaráðið (2013) Løgtingsfíggjarlóg fíggjarárið 2013

Fíggjarmálaráðið (2013) Á Rættari Kós, búskaparfrágreiðing I (mars)

Fíggjarmálaráðið (2012) Búskaparfrágreiðing II

Fíggjarmálaráðið (2012) Á Rættari Kós, búskaparfrágreiðing I (mars)

Fíggjarmálaráðið 2009: Uppskot til eina haldføra pensiónsskipan fyri Føroyar

Gallup Economy: U.S. Economic Confidence Index, juli 2013
<http://www.gallup.com/poll/151550/gallup-daily-economic-confidence-index.aspx>

Gjaldstovan: Talupplýsingar frá Føroya Gjaldstovu

Gjaldstovan: Talupplýsingar frá leiðslukunningarskipan Gjaldstovunnar

Global Finance: <http://www.qfmaq.com/gdp-data-country-reports/207-nigeria-gdp-country-report.html#axzz2cmd30D3T>

Grønlands Økonomiske Råd, Oktober 2010: Teknisk baggrundsnotat om de finanspolitiske udfordringer frem mod 2040 (kann takast niður frá alnótini)

Hagstova Føroya

Havstovan

Isaksen, Jacob; Kramp, Paul Lassenius; Funch, Sørensen Louise; Vester, Sørensen Søren: Husholdningernes balancer og gæld – et internationalt landestudie, Nationalbankens Kvartalsoversigt, 4. Kv. 2011, Del 2, pp. 39-81

Johan K. Joensen, sáli, upplýsingar givnir seinast í áttatiárunum

Landskassaroknskapurin 2011

McKinsey Global Institute (2011). *An Economy that works: Job creation and America's future*, McKinsey & Company, s. 13-17. (Kann takast niður frá internetinum).

McKinsey Global Institute (2011a). *Growth and renewal in the United States: Retooling America's economic engine*, McKinsey & Company, s. 27-29. (Kann takast niður frá internetinum)

Samrøður við Bakkafrost í august 2013

Samrøður við P/F JFK í august 2013

Samrøður við ALS.

Samrøður við og upplýsingar fingnir frá Fiskimálaráðnum og stovnum undir Fiskimálaráðnum í juli og august 2013

Taks: talupplýsingar frá TAKS

Tryggingareftirlitið

Vinnumálaráðið apríl 2013: Álit um fólkaflýting og fólkaøkstur

---

TÍÐINDASKRIV

Lág uppsparing er størsta búskaparliga avbjóðingin

Tað er ivasamt um samgongan nær at fáa hallið burtur í 2016. Harumframt eru ábendingar um, at tað ikki er fíggjarligt haldføri mótvegis teimum demografisku framskrivingunum, sum vísa, at talið av eldri fólki verður tvífaldað um einans 20-30 ár.

Búskaparráðið hevur í síni frágreiðing lagt áherðslu á hesi evni:

- (1) Málsetingin hjá samgonguni at fáa hallið burtur í 2016
- (2) Ábendingar eru um at føroyski búskapurin í longdini ikki er fíggjarliga haldførur
- (3) Miðallønirnar í føstum prísum eru stagneraðar síðan 2003
- (4) Arbeidsvirknið er á sama støði sum 2002

Eitt átroðkandi mál er, at landskassin hevur havt rakstrarhall síðan 2008, og skuldarbyrðan hjá landskassanum er tí vaksin. Seinastu roknskapirnir benda á, at ætlanirnar hjá landsstýrinum at minka hallið ikki bera á mál. Hallið hjá landskassanum fyri 2012 gjørdist 335 mió. kr., og hallið vaks tí sammett við 2011, tá hallið var 322 mió. kr. Krøvini til at fáa fíggjarliga javnvág upp á styttri sikt, kundu móguliga verið rokkin við tilfeingisgjaldi, størri avgjaldi á aliloyvum, og við at strika skatta-asymmetriir og frádráttir og stuðulsskipanir, ið gera mun á vinnugreinum og borgarum í landinum.

Búskaparpolitikkur er bert haldførur, tá framtíðar inntøkur kunnu fíggja framtíðar útreiðslur, og fult tamarhald tískil fæst á skuld og nettoogn hins almenna. Nógv bendir á, at hetta ikki er galdandi í løtuni. Uppsparing føroyinga til eftirløn er ógvuliga lág, og hetta er ein trupulleiki, sum man ikki hevur tikið í nóg stórum álvara. Lága eftirlønarpásparringin liggur sum ein óloyst uppgáva undir einum framtíðar føroyskum búskapi. Uppsparingin átti at verið umleið fyra ferðir størri, um vit samanbera við Danmark og Ísland. Í tølum svarar hetta til, at føroyska eftirlønarpásparringin skuldi verið 29 mia. krónur, men er bert 7,7 mia. krónur.

Tað er tí av alstórum týðningi, at politisk tiltøk verða sett í verk, sum bøta um hendan trupulleikan, sjálvt um tað ikki finnast lættar loysnir. Við nýggju skipanini fyri eftirlønarpásparring verður tíðarskeiðið ov stutt til at spara munandi upphæddir, áðrenn demografisku broytingarnar av álvara fara at gera seg galdandi. Tí kann ein slík skipan ikki standa einamøll. Tess seinni byrjað verður við tillagingum fyri at skapa fíggjarligt haldføri, tess tyngri og viðgongdari kann endaliga upptakið gerast. Bert miðvísur politikkur, sum setir út í kortið yvir eitt longri áramál, kann rætta hesar veikleikar í føroyska nútíðarsamfelagnum.

Prís-deflateraða miðallønin í Føroyum sum heild hevur verið stagnerandi seinastu mongu árinum. Stagnatióin í prís-deflateraðu miðalløninum yvir eitt longri tíðarskeið bendir á eitt lágt búskaparligt virksemi. Gongdin í løntakara-talinum sýnir at talið av løntakarum í 2013 er á sama støði sum í 2002. Í hesum tíðarskeiði hevur løntakaratalið verið áleið 10% hægri enn í 2013.

Búskaparfrágreiðingin er at finna á www.buskap.fo og www.setur.fo

Um nakar ynskir at fáa viðmerkingar til heystfrágreiðingina, kann viðkomandi venda sær til Sverra Hansen, formann, á tlf. 284132

EXECUTIVE SUMMARY IN ENGLISH

Currently, the Faroese economy is in a recession with little economic growth, a deficit in the government accounts, and increasing government debt. Recently, however, several independent indicators suggest evidence of a slow upturn out of recession. The Faroese Economic Council anticipates a rise of GDP of some 3% in current prices in 2013 and essentially the same in 2014.

Successfully climbing out of the current recession is essential, but more is required to overcome structural unemployment and gain a few competitive businesses that might stimulate a resurgence of population by encouraging some overseas Faroese to return to their homeland. These are critical preconditions, but even more is required.

One urgent goal is grounded in the reality that the national treasury has operated at a deficit since 2008 and as a consequence, the debt burden has steadily increased. The latest financial accounts indicate that the thrust of the government to reduce the deficit did not reach its intended goal. The national deficit for 2012 was DKK 335 million; thus the deficit grew, as the deficit in 2011 was DKK 322 million. The requisite balancing of the financial budget in the short run could possibly be achieved through a surcharge on access to natural resources, larger fees levied for aquaculture licenses, and by eliminating or limiting tax asymmetries and deductions and support programs that discriminate between industry sectors and individual citizens throughout the country. Moreover, the Economic Council believes that the current economic policy over the long run will not be fiscally sustainable. (A discussion of "fiscal sustainability" can be found elsewhere in this report under section 1.9.)

The need for this requisite fiscal sustainability accelerates as challenges materialize while implementing strategies to accelerate productivity and economic growth, which, for example, are designed to guard against the loss of competent workers through accelerating emigration.

Without policy revisions, long-term, fiscal sustainability in the Faroe Islands might well never become a reality, especially given available data that indicates that the number of retired people will double over the next several decades (2030-40). This was well established as early as 2009 by a work group with the Ministry of Finance (Ministry of Finance 2009: Recommendation for a sustainable pension system for the Faroe Islands). The same is true for Greenland; the financial policy of Greenland is a long way from achieving long-term fiscal sustainability. On the other hand, the Danish fiscal policy is sustainable over the long term, as the Danes have incorporated into their economic policy planning a doubling of the number of elderly in the country.

Another obstacle to long-term fiscal sustainability is the low rate of retirement pension savings among the Faroese. The amount of retirement savings held by the Faroese at year-end 2011 was DKK 7.7 billion. This is considerably lower per capita than the amount of Danish (or Icelandic) retirement savings. Adjusting for population size, total Faroese retirement savings should be around DKK 29 billion in order to be comparable to the Danish rate of pension savings. If this DKK 29 billion were held instead by the Faroese in retirement pension plans, the greater portion of these funds would be held as tax-deferred assets, with taxes falling due just when there was a need for revenue to finance income transfers and other the growing expense of services provided to the elderly in the country.

In addition to impacting the country's fiscal sustainability, significant retirement savings is critical for many other economic reasons. If, for example, the Faroese held DKK 29 billion in retirement pension savings, some of these billions would have found their way into profitable investments within the Faroese business community. There would have been less need for foreign capital in the Faroes, for example, for the expansion of infrastructure or the development of green energy production in the Faroes. The immediate taxation of funds destined for pension savings accounts does not contribute to long-term fiscal sustainability, in fact just the opposite.

The timeframe of the new pension scheme that is scheduled to come into effect at the beginning of next year is much too short to allow for the accumulation of any sizeable sum before demographic changes become a reality. Such a system cannot, however, stand alone. Indeed, the longer the structural changes needed to create fiscal sustainability are delayed, the more difficult and the more radical the eventual clean up will be.

If the implementation of the recommended changes in elder housing and care proved troublesome in 2013, the problem will be even more intractable, dreaded and overwhelming in 20-25 years if nothing is done. In a forthcoming report, the Economic Council intends to present a detailed analysis of the fiscal sustainability of the Faroe Islands from the present day until 2040, and will discuss possible options and initiatives.

Since the year 2000, the Economic Council has time and again recommended in its reports that fishing days and quotas should be auctioned, such that the resource rent as much as possible goes to the country in proportion to the income derived, while at the same time deregulation of the fishing industry is carried out. A larger fee for aquaculture licenses has also been advocated. Both industry and the political system appear to have recognized that one way or the other a resource charge should be a part of a politically-evolved natural resources economic policy solution.

The Economic Council is of the opinion that the time is now come to set forth an economically-viable solution for the collection of a natural resources surcharge that is both practical and administratively feasible and that incorporates sufficient technical detail, including how such a payment system could be organized and the payment amount calculated and/or measured. Moreover, it must be determined how such a payment will be incorporated into the overall economy of the country. The profit derived by the natural resources industry has historically fluctuated significantly. Therefore, future fluctuations in the income gained from the exploitation of the natural resources of the country must also be factored into any economic rent calculations.

The Economic Council strongly recommends that steps are taken to revise double-taxation treaties with other countries with the intent to strengthen the revenue basis of the government. The requisite balancing of the financial budget in the short run could possibly be achieved through a surcharge on access to natural resources, larger fees levied for aquaculture licenses, and by eliminating or limiting tax asymmetries and deductions and support programs that create differences between industry sectors and individual citizens throughout the country.

In the main, the analysis of the Economic Council regarding the long-term trends within the Faroese economy suggests that we are in the midst of a major structural transformation wherein worksites will be closed down and new workplaces often will not be created in other sectors of the economy. At the same time, it is important to note that there is evidence that the average wages in the Faroes as a whole have been stagnant and deflationary over the last ten years – in other words, zero growth for a total of ten years. This implies a stagnant gross domestic product (GDP) in fixed prices these last ten years.

The Economic Council considers the troubling trend in Faroese population demographics to be a direct result of the shortage of competitive businesses. Recovery will not take place without growth in the economy and in local productivity. The challenges here are exceptionally great, because there is no guarantee that the workplaces that are shutdown as a result of increased productivity and efficiency in the Faroese export industry will be counterbalanced by the creation of new employment opportunities in other industries in the Faroes. Most outlying areas will lose employment options to the central metropolitan areas.

It is anticipated that there will be a deficit on the current account of the balance of payment for 2012. The deficit stems from a significant import of vessels and airplanes during 2012. On the other hand, an increasing export of wild-caught fish and farmed fish in recent years has significantly impacted the balance of payments and this, together with wages earned abroad, has helped offset the crisis in the bottom-fisheries catch within Faroese waters.

